

اولو تاريئين آدي ايله

آذربايجان ائل بيليمي درنگي نين
آيليق ايچ بولاشي، سايبى ۶۳-۶۴
بايرام آير (اسفند) ۱۳۹۲
آئلر كولر (فوروردين) ۱۳۹۳

ايچينده كيلر

اؤنسؤز ۲

مقاله لر

- قادين حياتي و فولكلوروموز كنجيشدن بو گونه **قادين بؤلومو رنداكسييا هئيتي** ۵
بؤك دوزكين قيسسا تاريخچيسي **سوسن نواده رضى** ۱۰
گيل گيش داستانيدا قادين شخصيتلرينين رولو **رقيه كييري** ۱۸
تيريزين قاراگلهسي **محمد عليپور مقدم** ۲۴
فرهنگي تهاجم **منيره فريخصيني** ۴۱
دده قورقود كتابي نين قاديئلاري **نيكار خياري** ۴۴

بايرام و بايرام ديلري

- ماراغادا آخيرچرشنيه و ايل بايرامي ديلري **رؤيا راك** ۴۹
ساياچيلار **فاطمه طهماسبور شهرک** ۵۲
مراسم قازيان - قازيان در شهر باهار همدان **خليل ملازاده** ۵۶
«بايرام» در كنجينه وازگان تركي **پرويز زارع شاهميرسي** ۵۸

گلنكر، گؤره نكلر

- تيريزده حنا كچه سي قيز لئوينده **گونش امانى** ۶۵
نوغوم ديلري موغاندا گرمي ماحاليندا **علي محمد خلى زينگر** ۷۳
قوردا الي ايله توتوجولوق **رقيه علي قليان «لاله»** ۷۸
كنجيشده تيريز ايتانچلاريندان **رقيه علي قليان** ۷۹
خالق حكيم ليكي **سكيته كييري** ۸۱
ماراغا توي مامئيلاريندان **رقيه وعيدي (كونش)** ۸۵
چيراقلار **مصطفى جباري سابق** ۸۸

ئاغيلار

- «بيزرو ئاغلي» نين فرقلي واريانتلاري ۹۷
بيسيپسلا خانميلا سيچان بي **ملكه تلعينديان** ۱۰۲
تولكنن گلين خانيم **ملكه تلعينديان** ۱۰۴
چوخ بانلايان خوروز **زكيه ذوالفقاري** ۱۰۶
دوبيه كييشي **فاطمه زلفي** ۱۰۸

آتا سؤزلري، دشيملر، باياتيلار

- بدن اعضاسيلا ايلگيلي دشيملر، بو سايبدا: «باش» **فاطمه زلفي** ۱۱۱
فولكلوروموزون ديلر ازيري اولان شعري **فاطمه زلفي** ۱۱۴
فولكلور قوماشي **فاطمه طهماسب بور شهرک** ۱۱۵

آذربايجان مطبخي

- ماراغا يئمكلريندن شوربالار آشلار **رقيه وعيدي** ۱۱۷

ياددا قالان خاطره لر

- من و لئنه ۱۰۰ - جو بؤلوم **سوسن نواده رضى** ۱۲۲
قيزلار نئجه نيشانلارديلار؟ **اولدوز صادق** ۱۳۴
اورتاق آرزولار **رقيه علي قليان «لاله»** ۱۳۶

دانيشيق

- ساخسبچيلىق صنعتكارى خانيم ژاله پور **احد فرهمندي** ۱۲۸

باش يازار:

نيكار خياوي

رنداكسييا هئيتي:

نيكار خياوي

سوسن نواده رضى

كازم عباسي

قرا فيست:

ليلا رائى

صفحه دوزومو:

احد فرهمندي

www.azelilimi.com
E-mail: info@azelilimi.com

اۋن سۆز

خالفلارین فولکلوروندا قادینلا باغلی مختلف گۆرۈشلر یئر آلمیش اولسا دا، قادینا قارشى آشاغىلىق و خور باخىملىق كولتورو چوخلوغو تشكىل ائتمكده دير، باشقا سۆزله قادینا قارشى آشاغىلىق و خور باخىملىق كولتورو دونيانین دۆرد بیر يانیندا فرقلی شكىللرده اوستونلوک تشكىل ائدن بیر باخیش آچىسىنى سرگيله يیر. بو باغلامدا دقتى چکن قونو، بئله بیر باخیش آچىسى نین حتی قادینلار طرفیندن ده گوجلنیمه سیدیر، یعنی «قادین، قادینا قارشى» كولتورو حتی فولکلورون قبولونا كئچمیش، یئرینه اوتورموش بیر باخیش آچىسىنا چئوریلیمشدير دئسك، يانيلما ميشیق. قادین و قادین حاققیندا يارانان اينانجلارين بۇيوك حيصه سى او توپلومون گلنكلىرى، دېلرى و فولكلورو واسيطه سيله انسانلارين آلت ييلينجينه يئرلشیر. خالقين آلت ييلينجينده يئرلشن ييليجيلىك و خالق اينانجى نین فورمالاشماسیندا فولکلورون بۇيوك پايى اولدوغونو ياخشى ييليريك، لاکين فولکلورون يارانماسى، ياييلماسى، بئجریلمه سى، نسیلدن نسیله داشینماسى دا چوخلوقدا قادینلارين اليه گئرجكلشیر. تاريخ بويونجا ناغیلا لاری یوغوروب بئجرن قادینلار اينانجلارینی، اومودلارینی، آرزولارینی، ایستکلرینی ناغیلا لارا جالایارق ائولادلارینین اردمینی فورمالاشدیرمیشلار. گنلده ناغیلا لارین قادینی مهربان، حيله گر، جفالارا دایاناقلى، وفادار، مايماق ديلبر، خيانتلره دؤزوملو نجیب خانیم و باشى آشاغى عصمتلى ضعيفه لر کیمی تقدیم اولونماقدادیرلار. گنل ليکله فولکلور و سۆزلو ادبیاتی سونراکی نسیللره داشیما پروسه سینده داشیيجیلارین فردی اینانجی و باخیش آچىسى اونون دیشمی و فورمالاشدیرماسیندا بۇيوك اۆلچوده تاثیرلی اولدوغو دانيلمازدير.

قادين تاريخ بويونجا ناغىللار قالىيىندا بىلر كىدن و يا بىلمەير كىدن توپلومون قالىبلاشمىش جنسىت و خرافەچى اينانجلارنىنى اۆز ائولادلارينا اۆتورمىكلە اۆزىنە قارشى ايش بىرلىكك آپارمىش و اۆزىنە قارشى اولان باسقىن (غالب) كۆلتور و يىنىدىن اۆيرتمەدە جان باشلا رول اوينايمىشدير. بىر حالدا كى، ھىمىن بو باسقىن كۆلتور اونون بوتون انسانى بويوتلارينا تام اينانمايىب دا قبوللانمايمىشدير. فولكلور و ناغىللارنىن قادين يانا دوشونجەلرىن جوولانگاھى اولاجاغىنا گىنىش بىر پتانسىلى وار. فولكلور ياخىنلاشىب اينجەلەدىكجە اونون يارادىجىلارى و داشىيىجىلارى اولان قادينلار دا ياخىنلىق اولاناغى داھا گىنىشلىرى و قادينلارنىن فولكلور اۆزلىرىدىن قاتمىش اولدوقلارى رنگلىرى و تصويرلىرى داھا آيدىن شكىلدە گۆروروك. خالق ادبىياتىندا وئرىلن اۆيودلر تانىدىغىمىز سىمبوللار و ناغىللاردان آشيلانان منفى تاثيرلرىن آناليزى ايله قادينلا باغلى اينانجلارى راحت - راحت اينجەلمەك مەكەن دور.

بىز، «قادينلارنىن گلىشىمى، توپلومون گلىشىمىنە سەبب اولاجاق» اينانجىندا يىق. قادينلار مدنىلشىنچە، گلىشىمىش كۆلتورە يىيەلنىنچە، يوكسەك تحصىلات آلىنجا سوسىيال قوروملار، سوسىيال اينانجلار، او جملەدىن فولكلوردا يىرلشمىش سىمبوللارى دا درىندىن قاوراماقلا اۆزلىرى و قىزلارى اوچون داھا ياخشى و انسانلىغا ياراشان بىر وضعىت ياراتماغا سوق ائتمەك باشاراجاقلار.

باش يازار

مقاله‌لر

قادين حياتي و فولكلوروموز...

قادين بۇلومو رندا كسييا هئيتى

بىزك دوزگين قيسسا تاريخچهسى

سوسن نواده رضى

گيل گميش داستانيندا قادين ...

رقيه كبرى

تبريزين قاراگيلهسى

محمد عليپورمقدم

فرهنگى تهاجم

منيره فريد حسيني

دده قورقود كتابى نين قادينلارى

نيگار خياوى

قادين حياتى و فولكلور و موز كئچمىشدين بو گونه...

قادين بۆلۈمۈ رۇئاكسىيا ھىتى

قدىم زمانلار، چوخ قديملىر دە دئىل، بىزىم اوشاق اولدوغوموز چاغلار-
يعنى قيرخ - قيرخ بئش ايل بوندان قاباق عايلەدە ھەر كسىن يئرى، ايشى،
سوروملۇلۇغو و باشقالارى نىن قارشىسىندا اولان موقعى نىن ھەر اولدوسو بللى
ايدى. آتالار سحر گنديب ناھار چاغى يا دا آخشام اذانى يئر- يىمىش آليب
الى دولو ائو گلردىلر. ايشلەيىب عايلەنى آزدان - چوخدان دولاندىراردىلار.
آنالار ائودە اوتوروب، آتالارين و بوتون عايلە نىن راحتلىغىنى ساغلاردىلار؛
سىلردىلر- سوپوردىلر، يوواردىلار- آرىداردىلار، يىغاردىلار- يىغىشداردىلار،
تيكردىلر- توخوياردىلار، اوشاق دوغوب بۇيودردىلر... بۇيوك نەلر آنالار
اوشاق ساخلاماقدا يا ائو ايشلريندە دستك اولاردىلار. بۇيوك دەلر ايسە،
آتالارى مادى يا دا معنوى اولاراق قول قانادلارى آلتىنا آلاردىلار. ھەم دە
انسانلار نئجە دئىرلر، شوکور نعمت ايدىلر، اولدوقلارينا قانع ايدىلر، آز
اولسايدى آز يئىردىلر، چوخ اولسايدى چوخ يئىردىلر. كاسيىن كاسيب يئرى
وار ايدى، دولتلى نىن دە دولتلى يئرى. ھەر اؤز يئرلى بىلردى و ھەرنىن دە اؤز
يئرلىدە حۆرمىتى وار ايدى. حاقلى يا دا حاقسىز، ھامى دا بونا عادت ائلەمىشىدى.
تكنولوژى ياشامىمىزدا گىرىنچە، ائىتيم گىلىشىنچە، گۆز قولقلار آچىلىنچا،
قوشوللار دا دەيىشىدى، اجتماعى قوروم باشقالاشماغا باشلادى، و يئنى دوروم،
قادينى اجتماعى فعاليتدە توپلومسال اورتاقلىغا قورشالادى. زورلادى يا دا
مجبور قويدو دئىلىمىز، قورشالادى، تشويق ائىدى، بلكە دە قامچىلادى.

حياتىن گىرچكلىرى، ياشامىن چىتىنلىكى، سوروملۇلۇقلار، ارلىرى طرفىندىن
ترك ائىلىب تىك باشىنا قالماق احتمالى، مادى امكانسىزلىقلار، اؤزونو و
سئودىكلرىنى تامين و تضمين ائتمك اىستىكى و غريزهسى، داھا اولوملو
و گووھىلى بىر ياشام سويەسىنە چاتماق دىلەيى، تىك باشىنا اؤز آياقلارى
اوزەرىندە دورما آرزوسو، قادينى داھا كئىش بىر توپلومسال فعاليت اوچون

حرکتہ کنچیرتدی و اونا اورک وئردی
و بنلے لیکله انسان حاققلاری، دولایی سییلا
دا قادین حاققلاری قاوورامی گونه مه
کنچمه یه باشلادی.

لاپ ساده دیل ایله انسانی تعریف
ائتمک ایسته سک، انسان دونیانی
اولدوغو کیمی دئیل، ایسته دیگی کیمی
تعریف ائدن چالیشقان بیر اورگانسم
دیر. سئچیم یاپان، تخیل قووه سی
اولاراق خیال قوران، و داها اؤنملی سی
باشقا انسانلارلا، قارماشیق نشانه لر
سیستمی - دیل - اساسیندا باغلانتی قورا
بیلن بیر اورگانسم دیر انسان. بونا رغما

کیسه ادعا ائده بیلمز کی، انسان باره ده یازدیغیمیز تعریف، بالذات دیر یوخسا
بالعرض.

بالذات اولور اولسون، بالعرض اولور اولسون، آنجاق انسانین تعریفی جنسیت
ایله باغلی دئیل. اوخودوغوم، گوردویوم و حتی خیال ائده بیلدیگیم اساسیندا
هئچ کیسه انسانی بو شکیلده تعریف لمه ییب کی، مثلاً انسان دانیشا بیلن
ائرکک بیر یارادیق دیر.

بو اوزون اوزادی اؤنسؤزده سککیز مارت گونوله باغلی دا بیر ایکی کلمه
یازساق یئرینه دوشر. فرانسیز جادا «انسان» سؤزونو ایفاده ائدن کلمه نین مذکر
اولماسی (homme) بیر دیل مسئله سی دیر و اونون بو بحثه یاییلماسی
گرکمه ییر. لاکین دوشونجه، ادبیات و دین تاریخینده بو ساده نکته یه دقت
یئتیریلمه میشدیر. بیر چوخ اجتماعی سورونلار و حاقسزلیقلارین ایلک جو جرمه
نقطه سی ده ائله ساده نظره گلن بو دیل قضیه سی ایله علاقه سیز دئییلدیر.

بیر گون فرانسه ده انسان حاققلاری و سیویل حاققلار (حقوق شهروندی) آدیندا،
دوینا پولیتیکا گلیشمه لر، یئنی بیر دونیا گؤروشو و کوسمولوژی حاققیندا
آچیقلامالاری اعلان ائتمک اوچون بیر بیانیه بوراخیلیر و بدشانسلیقدان انسان و
بشر فرانسیز جادا مذکر سؤزجوک لرله ایفاده اولونور.

بو بیانیه آچیقلا ناندان سونرا، دیل و سۆزجو کلرین آنلاملارینی اؤنم سهین و یاخشیجا حس ائده بیلن یئنه نکلی و ذؤوقلو بیر قادین بو بیلدیرگه (بیانیه)نین، انسان حاققلاری دئیل ده اثرکک حاققلاری و اثرکک وطندا شلیق حاققیندا اولماسینی و ورغولایاراق، همن متن ایله قادین حاقق و قادین وطندا شلیغی حاققیندا بیانیه یازیب یایدی. و دارتیشمالار دا ائله بوردان باشلاندى. قادینلار بیلدیرگه ده انسان سۆزجو یو اوچون ایکی کلمه دن (home et femme - اثرکک و قادین) استفاده ائدیلمه سی نین گر کدیگینی و یا انسان کلمه سی نین بورادا فرقلی آنلامدا ایشله یلدیگی نین رسمیه تانینماسینی ایسته دیلر.

بئله ایسه قادینلار، اثرککلره فرقلی اولدوقلارینی رسمیه تانیماق حاققلاری آچیسیندان محترم ساییلماق ایسته دیلر. قادینلیغی انکار ائتمک ممکون دئییلدی. قادینلار اونلار تعریف اولونان موقع و مقاما قارشى عصیان ائتدیلر.

بو آخیم فرانسه دن باشقا اؤلکه لره یاییلدى و بؤیومگه باشلادی. چاتیشمالار اولدو، ساواشلار چیخدی، بیر چوخلاری اؤلدو، گیتینلر بيله یورغون دوشدولر تا اینکی سککیز مارت ی دنیادا قادینلار اؤز آدلارینا قئید ائتدیر دیلر. قادینلار بیر تهر اؤز همجنسلرینه بونو چاتدیرماق ایسته دیلر کی، انسان حاققلاری، قادین یا اثرکک اولماقلا هنج علاقه سی یوخدور. انسانلار انسان اولدوقلاری اوچون بیر سیرا حاققلار صاحب دیرلر. هم ده قادینلارین اثرککلره اؤزل فرقلری اولدوقلاری اوزوندن داها دا چوخ دستک و حمایتدن یارارلانمالی دیرلار.

مارتین سککیزی اولوسلار آراسی قادین گونوندن یازاندا چوخلاری بئله بیر سۆزو آرایا آتیر کی، بیر چوخ اؤلکه ده هله انسان حاققلاری ازیلیب لینچ اولان یئرده، آزادلیغین دارا چکیلدیگی حالدا، اؤزل اولاراق قادین حققوندان یازماق یئرسیزدیر. اما دنیانین ان آزاد اؤلکه لرینده بئله قادینا بیر آراج کیمی باخیلدیغیندا، بیر گونلوک اولسا دا ان آزیندان بو اؤزل گونده باخیشلاری دئییشیب قادینلار کؤله کیمی داورانماغی دایاندرماق اوچون، هامیلارا قادین دا انساندیر، دئییه، خاطیرلاتمالیق. یارادانیمیز، بیزی کیشیلر دینجسلین دئییه، اونلارین سول قابیرغاسیندان یاراتما ییب. بیر چوخ فیزیکی جهتدن فرقلره رغماً بیرگه شرایطه هر بیر ایشه باشاریقلیق. قادینین ایستکلری عایله ایستکلری و سونوندا جامعه ایستکلرینین چرچیوه سینده اؤز یئرینی تاپمالی و اونلاردان آیری اولمامالی دیر. طبیعی کی، ایستکلر چئشیدلی

ملتەر ھەم دە مختلف كولتورلاردا اولدوغوموزا گۆرە اۆلكەدن اۆلكە فرقلی اولاجاقدیر. بونا باخمایاراق قادینلارین اساسی طلبلری انسانین حۆرمتی و دیری گۆزە آلینیرسا بوتون اۆلكەلردە گئىللە عئینى دیر: قادینین گئىمىندە زورلانماسى، فیکیر صاحبلرین، سیاستچیلرین، اۆز ھدفلىرنە چاتماغا قادینى وسیلە ائتمەمەسى، تجارتچیلر اورونلرینى بازارلار چىخارتماقدا قادینا کالا - مال گۆزویلە باخماملارى، قادینین ایستەمەدیگی واقتدا اوشاق دونیايا گتىرمە یە مجبور ائدیلمەمەسى، اونو پیس دوروملار سالاراق غرورونو ساتماغا مجبور ائتمەمک، آنانین ان اؤنملی ایشى اوشاق بؤیوتمکدیر دئیە، ائودە حبس ائدیپ سوسیال چالیشلار دان اوزاق ائتمەمک و ... هر ھانسی بیر سیاسی نظام چرچیوہەسیندە یاشایان قادینین ایستکلرینین بیر سیراسى دیر. دموکراسى آدینا روسیى لیگی قانونى ائدیپ، عادى بیر پئشە کیمین مالیات باغلاماق انسانلىقدان اوزاقدیر. قادینى سويوندوروب دنیز قیراغیندا کامئرالار قارشىسیندا شامپو و یا ساققىز رۇكلامینا چکمک انسانلىغى ازمک دئمکدیر. قادینین سیاسى فکر صاحبی اولدوغوندان فايدالاناراق، یالانچى وعدەلرلە صاندىقلار او ییغماغا و اؤزلىرىنى تبلىغ ائتمە یە کیمسەنین حاققى چاتماز. بیر سؤزلە بیز دە انسانىق، کوکلا دئىلىک.

بیزە گلدىکدە، آذربایجان قادینى هر دؤورده باشاریقلى اولدوغونو ثبوت ائتمیش، سويىەلى دوشونجەسى سایەسیندە اۆز انسانى حاققلارینى تانیمیش و زامان زامان اونوالدە ائتمگە چالیشماقدان اوسانمامیشدیر. بیزیم آنالاریمیز عصرلر بویو قدرتله عایلەنى یؤلتمە یی باشاریپ، کیشیلرلە چىگین - چىگینە ایشلەیب، داعوا-دؤیوشلردە اونلارلا بیرگە دوشمنلە ووروشماقدان قاچینمامیشدیر. بونونلا بئلە عصرلر بویو ایکی قات ظولمە قاتلانماغا مجبور قالاراق، بیر چوخ طبیعى حاققلاریندان یوخسون بوراخىلمیشدیر. گلنکسل توپلومدا ظولمە معروض قالان قادینا پارالل اولاراق ایکی فرقلی مناسبتى تانیملاماق اولار: بیرینجى مناسبت اولوملو و حمایەچى، ایکینجى ایسە اولومسوز مناسبتدیر. بو مناسبتلرین هر ایکی اوزونو دە خالق ادبیاتیندا گؤرمک ممکندور. بیرینجى مناسبت قادینلارین مظلومیتین سیمگەلەیرک، اونلارین ایستک - آرزولاریلا سسلەشیر. نئجە کى، «گۆیچک فاطما» و «توکلوجه» ناغیللاریندا، یاخود قادین آشیقلازین شعرلریندە بو سسلەشمە آچیق آیدین گؤرونمکدەدیر. اولومسوز مناسبتین ایزلرینى دە بیر پارا آتاسؤزلىرى، دئیملر، آرقو سؤزلر و اینانجلار و

سایره ده گۆرمک ممکن دور.
آذربایجان ائل بیلمی درنگی
زنگین فولکلور و موزون یارادیب،
قورویوب، یاشاتماسیندا قادینلارین
نه قدر اؤنملی رول اوینادیقلارینی
نظرده آلاراق، آذربایجان
فولکلور چولو غوندا ایلک دفعه
اولاراق «قادین فولکلورو» باشلیغی
آلتیندا آراشدیرمالار آپارمیش
و بو گونه کیمی ۹ سای «قادین
و فولکلور» آدلی اؤزل سایلار

بوراخمیشدیر. بونون یانی سیرا ۱۳۹۱-جی ایلین آبان آییندان اعتبارا بیر چوخ
دیرلی یازچی و آراشدیرماچی قادینلارین قاتقیلاری ایله یننه ده ایلک دفعه
اولاراق بیر «قادین فولکلور قروپو» تشکیل ائتمیشدیر.

درنگیمیز بو گونه کیمی قادین مسئله سینی نظرده توتاراق، بو مسئله نین
فولکلور و موزدا هر ایکی (اولوملو و اولومسوز) اوزونه باخاراق معین بیر اسلوبلا
ایشلرینی ایرلی آپارمیشدیر. بو اسلوبون آنا خطلری بونلاردان عبارتدیر:

۱- فولکلورون قادینلارا اولوملو و مثبت یاناشان حیصه لرینی جیدی حالدا
توپلاماق، نشر ائتمک، آنالیز ائدیب و آلیان نتیجه لری گؤز اؤنونه قویماق.

۲- فولکلورون قادینلارا اولومسوز و منفی یاناشان حیصه لرینی توپلاماق،
آنچاق اونو چیلپاق ماتریاللار کیمی نشر ائتمه سیندن چکینرک، عوضینده
اونون تنقیدینه یول وئریب، بو حاقدا آپاریلان آراشدیرمالار و تنقیدلری نشر
ائتمک.

اومید ائدیریک بیزیم بوقونودا چالیشمالاریمیز فولکلور و موزو بوتون زنگین لیگی
و گؤزلیگی ایله گون ایشیغینا چیخاراراق بیر طرفدن آراشدیرماچیلار اوچون
گنیش بیر ایش میداننی آچمیش، او بیر طرفدن ده صنعتکارلاریمیز اوچون
کؤکو درینلرده اولان بؤیوک بیر قیدا قیناغی اولوشدورموش اولسون و
صنعتکارلاریمیز فولکلورون یاشاماغا لاییق بؤلوملرینی اله آلیب او اساسدا
دیرلی اثرلر یارادیب، یننیدن خالقیمیزا قایتارسینلار.

بزك دوزگين قيسسا تاريخچهسى

سوسن نواده رضى

بزينب- دوزنمك چوخ قديم زامانلاردان، اؤزلىكله ده انسانلار دوا-
درمانلا تانيش اولدوقلاريندان برى قادين- ار ككلر آراسيندا يايقين اييميش.
اونلار بۇيوك مارقا و اؤزن ايله اؤزلىرىنى گؤزل گؤسترمك اوچون
چاليسارميشلار.

آراشديرمالار، تاريخ اؤنجهسى (ماقبل تاريخ) دؤورونده ده ار كك-
قادينلار دوا گؤرونوملىرىنى داها دا گؤزلىشديرمه يه مارقلى اولدوقلار دوا
گؤستير. بير ملت يا بير كولتورون ايچينده گؤزل و چكىجى گؤرونمك اوچون
بزه نمه يۇنتملىرى و استفادة اولونان بزك و سيله لرى باشقا ملت و كولتورلرده
بيهنيله ييب، حتى رد ائديله بيلر، آنجاق عموميتده، انسانلار گنيم طرزلىرىنده،
ساچ باخيملىرى و بزك- دوزكلىرىنده ديشيكلىك ياراتماقدان خوشلانارلار.
بزه يين باشلانيش تاريخى، عموما اسكى ميصيره دايانماقدادير. اونلار مذهبى
مراسملىرى اوچون عطرلر و بزك اورونلرىندىن (مواد آرايشى) استفادة ائدرميشلر.

دریلری یومشاق قالیب گۆزل قوخوسون دئییه اۆزل حماملار ائدر، تمیزلیکلیرینه دقت گۆسترتمیشلر. حمامدان سونرا یئنه عطیرلی و یاغلی اورونلر یاخارمیشلار بدنلرینه.

آینا- داراق بوتون قادین- ارککلرین مارقا گۆستردیکلری ایلک بزک ملزمه سی ساییلماقدادیر. کلئوپاترا- میصیرین ملکه سی- بزک اورونلری و عطیرلری بؤیوک سؤگی ایله ساچی، اوزو و دریمی اوچون استفاده ائدرمیش. ییز آتا- بابالاریمیزین چاغیندان بو گونه کیمی مۇد و گۆزلیک ساحه سینده یارانان دییشیملر و گلیشیملری آراشدیراساق بلکه بو مؤوضوعلاردا گئیش بیر افق گۆزوموز اؤنونده آچیلایلسین.

اجدادیمیزدان بیزه چاتان اثرلر و قالدیتیلار گۆره، چوخ اسکی زامانلاردان بری ساچ، دری و دیرناق بویاماق اوچون چئشیدلی بویالار قوللانیلارمیش، حتی خال دؤیدورمه ده چوخ قدیمدن مرسوم ایمیش.

بویاق و بزک اورونلری آعاجلارین کؤ کوندن، یارپاغیندان، عموما بیتکیسل (گیاهی) و معدنی مادهلردن اله گیلیدی. مثال اوچون اسکی مصرلیلر سورمه یه بنزر کؤهل (KOHL) آدیندا بیر توزو گؤزلرینین داها ایری و پارلاق گؤزو کمسی اوچون یاخارمیشلار. لامپانین هیسینی (دوده سینی) قاشا یاخارمیشلار و یاناقلارینا آلیق دوزلتمک اوچون دمیر اکسیدیندن یارارلار نارمیشلار.

یونانیلار ۴۶۰- جی میلادی ایلیندن بؤیوک ماراقلا عطیرلر و بزک اورونلری دوزلدیب دینی مراسیملرده، یا شخصی استفاده اوچون، بعضا ایسه درمان اولاراق استفاده ائدریلر. یونانی قادینلار اوزلرینی بزک اوچون «وئر میلیون»

آدلانان بیر اوروندن استفاده ائدرمیشلر. آچیق قیرمیزی رنگی اولان بو ماده جیوه دوزلارینین قاریشیمیندن اله گلیدی.

روملو قادینلار داها آغ گؤرونسونلر دئی، اوزلرینه گج ایله قورقوشوم قاریشیقلی بیر ماده سوررمیشلر. اوسته لیک بیتکیسل (گیاهی) بویالارلا دوداق و یاناقلارینی قیرمیزی بویاردیلار. اونلار سوت، مک و اون قاریشیمیندن ماسکلار دوزلدیب اونا کره یاغی دا قاتاردیلار. روملولار دا یونانیلار

و مصرلیلر کیمی تمیزلیگی و حمام ائتمگی سئویب منیمسه میشدیلر. قادینلار حمام ائدرکن سوت و شراب استفاده ائدرمیشلر. روملولارین حماملاری گئنللیکله عمومی حمام اولاردی، قادین ارکک بؤلوملری ده آیری- آیری اولاردی. روملو ارککلر ده دریلرینین یومشاق قالب خوش قوخوماسی اوچون یویوندوقدان سونرا عطیرلر و عطیرلی یاغلاردان استفاده ائدرمیشلر. یونانیلار تمیزلیک، باخیملیق، ساچ، دیرناق و دری گؤزلیگینه گؤره بیر چوخ شعرلر قوشموشلار. گؤزلیک مؤوضوعلو بیر چوخ رسیملر، گؤزلیگین اؤنمه سی نین قانیتی ساییلر.

آسیالیلار، اۋزلیكله ده چینی لر ساغلاملیق و باخیملی لیقلا باغلی، چوخ قدیم بیر تاریخه ییه دیرلر. خصوصیه ده برك اورونلرینه و چشمدلی گئیملر قوللانما امکان صاحبی اولانلار بو موضوعا همیشه بیر هنر کیمی یاناشمیشلار. ژاپوندا گیشالارین بزنمه سی گۆز قاماشدیریجی اولاردی و هله ده اولدوقجا دیرلی بیر هنر ساییلماقدادیر.

تاریخی گوسترگه لره (شواهد تاریخی) گۆره ایرانلی لار دا باخیملی لیغی اؤنمه ییب ساچ، اوز، و گئیم دبلرینی تعقیب ائدرمیشلر. آفریقالی لار ساچ و گئیم تاساریمیندا (طراحی مو و لباس) اۋزل دیشیکلیک لر یاراتدیلار. اونلار اطرافلاریندا اولان بیتکیلر و خام ماده لرден چشمدلی داوا- درمان لار دوزلدیردیلر. اوزلرینی بزمک اوچون ده بیر چوخ بویالاردان یارارلانیردیلار. اونلارین ایجاد ائتدیکلری بعضی ساچ و گئیم مدلری هله ده دب دیر.

اورتا چاغدا بویاما ماده لری اکثریتده یاناق و دوداقلارا سورتولوردو. گۆزلر ایسه یالینز سورمه ایله بزیلیردی. برك ماده لری ایله داوا- درمان لار

بیری- بیریندن آیریلمیردی. آنجاق ۱۶- جی یوز ایلین سونلاریندان آیری- آیری یۇنلرده گلیشمه یه باشلادیلار. بو دؤور، کلاسیک و رونسانس دؤورلری آراسیندا ایدی. بو چاغدا انسانلارین یاشام، دوشونوش و اجتماعی داورانیش طرزینده مذهبین بؤیوک رولو واریمیش. حامام ائدیپ یویونماق مرسوم دئییلدی، آنجاق بولان- سولان عطیرلرله گۆزل قوخویان ماده لر ایشله نیلیرمیش.

رونسانس دؤروندن قالان کلاسیک رسمیلر و یازیلارین آراشدیرماسی، باخیملی و یاراشیقلی گۆرونوملو اولماغین او چاغین انسانلاری اوچون

نئجه ده اؤنملی اولدوغونو گؤستریر. او چاغین غیر عادى مدلاریندان بیرى ایسه، قاشلارین و آلیندا ساچ بیتن یثرین توکلرینین قیرخیلماسى ایدی. او زامان بئله دوشونوردولر کى، قاش قیرخیلاندا قادینین اوزونون گؤرونوسو داها عاغیللى، دوشونجهلى و ذکالى نظره گلیر.

بیرینجى الیزابت زامانیندا (۱۵۵۶دان ۱۶۰۳ میلادی ایله کیمی) اوز ماسکلاری دب اولدو. بو دؤورده یومورتا قابیغى نین تۇزوندان، آغ زى (Ag zey)، بوراکس، بادام، خشخاش توخومو، سوت، شراب، کره یاغى، میوه و گؤی-گؤیرنتیلردن اولوشان ماسکلار دوزلینیب قوللانیلیردی. یاناقلارلا دوداقلار بویانیب بزنیردی آنجاق گؤز بزى چوخ رنگسيز و گؤزه چارپماز ایدی.

فرانسائین ملکهسى، ماری آنتوانت (۱۷۷۵-د ۱۷۹۳ میلادی ایله کیمی) و فرانسائین بیر چوخ وارلى قادینلاری چیهلک و سوت ایچینه یوینارمیشلار. دوداقلاری ایله یاناقلارینی توند چؤهرایی یا دا نارینجى بویاردیلار. قاشلار فورم وئردیلر آنجاق گؤزلر آبارتیلی بزنمزدی. اوزه ایسه خوش قوخولو توزلار سورتدیلر. بو دؤور آشیری بزنمک دؤورو آدلانیر.

بیرینجى ملکه الیزابت

ماری آنتوانت

انگیلیز ملکهسى «ویکتوریا» دؤورونده اوز بزى اؤز چکیجی لیگینی ایتیردی. قادینلار اولدوقجا ساده و بویاسیز ایدیلر و دئیلنلره گؤره قادینلار یاناقلارینی قیرتماقلا، دوداقلارینی ایسه دیشلمکله قیزاردارمیشلار. بو دؤورده بال، یومورتا، سوت، میوه و گؤی - گؤیرنتیلر قارشیمیندان ماسکلار دوزلدیب اوزه یاخارمیشلار. بو دؤوران بزرک تاریخی نین ان چتین و ان قیسیتلایجى (محدود کننده) سورهسى سایلماقدادیر.

اوروپالى قادىنلارین گئیم و بزك
بیچیمینی ایلک دفعه اولراق ۱۹۰۰-جو
ایلدە «تاج السلطنه»، ناصرالدین شاهین
قیزی دربارا گتیردی. او اؤز زمانه‌سی‌نین
آیدین قیزلاریندان و قاجار دؤولتی‌نی
تنقید اندنلردن بیرى ایدی. او چاغدا غربی
اؤلکه‌لرین بزك اورونلرینه ال چاتما
امکانی اولدوقجا قیستلی ایدی. سونرالار

ایران‌لا آوروپانین تجاری ارتباطلاری گلیشدیکجه، و ایرانلیلارین آوروپایا
گئت-گلی چوخالدیقجا غرب اؤلکه‌لرینین بزك -دوزك طرزى و اورونلرینی
قوللانماق ییزیم ده اؤلکه ده دب اولدو حتی غرب اؤلکه‌لریندن ده داها آرتیق
یاقینلاشدی. آرتیق طبیعی ماده‌لردن بزئمک اوچون دئیل، یالنیز جا داوا درمان
کیمی استفاده اولونور.

ایرانین یاخین کئچمیشینده بزکله ایلگیلی «یئددی قلم» دئییمی سورکلی
ااشیدیلیر. دئییلنله گؤره بو عبارت ایلک دفعه «سمک عیار» کتایندا^(۱)
گتیریلیدیر و یئددی قلمدن منظور قادینلارین بزک ملزمه‌لرینین اجزاسیدیر.
بو عبارت بو گون آبارتیلی بزئمیش اولان بیریسینه کنایه اولراق دئییلسه ده
گئرچکده بونلاردان عبارتدیر:

۱- سورمه (گؤزه و بعضاً قاشا یاخیلان یاغلی توزدور. بو توز فیندیق و بادامی
اؤزل بیچیمله یانديرماقدان اله گلر.)

۲- حنا (ساچ، دیرناق و ال -آیاغی بویاماق اوچون قوللانیلاردی. دری و
ساجین ساغلاملیغیندا مؤثر بیر ماده ساییلیر.)

۳- کیرشان (اوز دریسینی آغاردان و اوزه ساپ سالمادان اؤنجه یاخارمیشلار.)

۴- انلیک (قیرمیزی توز ایدی، یاناقلارا آللیق اولراق یاخارمیشلار.)

۵- وسمه یا نیل (قاشلاری قارالیدیم توم گورستمک اوچون یاخارمیشلار.)

۶- زرک (آلتون رنگده توز ایدی، پارلاق گورونسون دئی، دری‌یه و ساچا
یاخارمیشلار.)

۷- خال

«تاریخ راوندی»-ده قادینلارین بزیه‌یی قونوسوندا بئله یازیلیدیر: «ال و آياقلارين

بویانماسی حنا ایله، اوزون بویانماسی سورمه، وسمه یا نیل، کیرشان (سفیداب)، انلیک (سرخاب) و مین باشقا شی کی قادینی گۆزللشدیرر...»
 قاجار زامانیدا، ناصرالدین شاهین هله فرنگستانا گتتمه دییی و دربار قادینلارینین غرب گئییمی و بزیی ایله تانیس اولمادیغی چاغدا، حرمسرا قادینلاری ساچلاری و اوزلرینین بزک - دوزگی اوچون دوغال شیلردن استفاده ائدرمیشلر: حنا، همتایت (دمیر جوهری، بیر نوع سنگ آهن) توزو، سورمه، خیاردان دوزلینن لوسیونلار... حتی بعضا بویونلاری و یا قاشلارینین اورتاسینا خال دؤیدوررمیشلر.^(۲)

اندرونی نین قادینلارینی گۆرن «دوستعلی معیر الممالک»، فتحعلیشاه دؤورونون آدلیم رجا لیدان، بئله دئیر: «قادینلار ساچلارینی چین- چین و حلقه- حلقه ائله ییب، لعاب و به دانا ایله آلینلارینا یاپیشدیریردیلار. وسمه یا دا حنا رنگی ایله ائنلی قاشلار یا خیپ بعضاً ده ایکی قاش اورتاسینا بالاجا خال قویوردولار. گۆزلره سورمه یا خیپ اوزلرینه ده انلیک - کیرشان سورتوردولر...»^(۳)

او، توپلوم ایچینده مدلارین دب اولماسینا گۆره بئله یازیر: «...او زامانلار دب اولان مدلار اندرونلار چیخاردی. شهرده کی قادینلار همیشه اورایا گۆز تیکردیلر کی، گۆرسونلر اوردا کیلار نه ائدیر بونلار دا اونلار کیمی ائتسینلر...»^(۴)

۱۹۲۰- جی ایللرده بزک اورونلری تولید ائدن کرخانالاریندا بیر دئوریم یاراندی و گؤز بزیی اوچون چئشیدلی بویالار، یاناق اوچون آللیقلار و دوداغا دا جوره به جوره روژلار اورتیلدی. اوز دریسی باخیمی اوچون چئشید- چئشید کرملر و لوسیونلار، اونونلا بیرلیکده شامپولارلا ساچ یوموشادیجی و ساچ گوجلندیریجی کرملر بازارا گلدی.

۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ ایللرینده اوروپا مدلاری اؤلکه لرین چوخونو قاپسادی؛ لوسیونلار، کرملر، بزک اورونلری، دری تمیزله ییجیلر بازارلارا آخین ائتدی. ائتلی قاشلار مد اولدو، گؤز اوستو جیزگیسی داها ائتلی و داها گؤزه چارپان اولدو، یاناق و دوداقلاردا ایسه یومشاق آللیق واریدی.

۱۹۷۰- جی ایللردن بزک اورونلری کرخانالاری گئجه و گوندوز بزیی اوچون فرقلی بویالار، ساچ و دری باخیمی، ساغلاملیغی و گؤزلیگی اوچون بیر چوخ بزک اورونلرینی بازارا آغاندیلار، قادینلار ایسه گونو گوندن داها آرتیق بو اورونلرله ایلگیلنمه یه باشلادیلار.

قاینقلار:

- ۱- محمدیان نمینی، مژگان، هفت قلم آرایش لوازم آرایش ایرانیان، مجله ی کتاب ماه هنر، خرداد و تیر ۱۳۸۱، شماره ی ۳۳.
- ۲- صفرزایی، سامان، دختر ناصرالدین شاه پیشگام تغییر لباس زنان قاجار شد، سایت تاریخ ایرانی.
- ۳- آزاد، حسن (۱۳۵۷)، پشت پرده های حرم سرا، انتشارات دیبا، ص ۳۹۵.
- ۴- همان

گيل گميش داستانيندا

قادين شخصيتلرينين رولو

رقيه كيري

اسطوره، فولكلورون ان گوجلوقوللاريندان اولاراق، اؤزونه گؤره مستقىل بير علم ساييلير. ميرچا الياده دئميشكن، بو علم اسطورهلره يئنى دن اعتبار قازانديرير.

اسطوره علمينه ماراقللى اولدوغومدان، بو قونودا آز- چوخ اوخودوغوم اثرلرده بير مسالهنين يئريني بوش گؤردوم و دقيمي چكدى. اسطورهلر جنسيتدن آسيلي اولمايان تانريلىق تقدوسونو داشيان شخصيتلردير. بونولا بئله يونان، روم و... اونون كيمي مدنيتلرين اسطورهلريني اوخوياندا، سايسيز، حسابسيز تانريچالارين (خدابانولارين) آدى گئدير. اما تاسف كي بو تانريچالارا عايد اؤزل بير تحقيقاتا راستلاماديم. بو سؤزو دئمكدن بئله بير تحقيقاتين اولماديغيني ادعا ائتميرم. آنجاق من آختاردىغيم قايناقلاردا، نئت دونياسيندا تانريچالارا عايد اؤزل بير تحقيقات الدهه ائله بيلمهديم. ندنسه گيل گميش دستانين تانريچالارينين فرقللى شخصيتلري ماراغيمي چكدى. اونا گؤره بو دستانين تانريچالاريني و هر هانسى بير شخصيته ماليك اولدوقلاريني اؤز آلدىقلارينا داير بو مقالهده تانيتدريميشام.

اسطوره، بدوى انسانلارين، بدوى داورانيشلاريني آچيقلايان، انسانى وضعيتدن، فرا انسانى وضعيته چاتماغين درين ايستكلرى دئمكددير. يارانشين قارشيسيندا شاشقين قالميش بدوى انسانين ابتدائى فلسفهسى دير. اوسته ليك يارانشين و اؤز وجودونون سیرلاريني آختاريپ، تاپماق آنلامينا گلير. بونولا بئله، تاريخدن اويرنديگيميز بير سؤز وار: «اسطورهلر گاهدان چورويوب، مقدس ليگيني الدن وئريب، ايتيب، باتا ييلر، گاهدان دا اسطورهوى آيينلر شكلينده مسخ اولوب، گون آخارى، گئت - گئده ديشه بيلر».

«شینودا بولن» یونگ-ون روانشناسی اصل لرینه دایاناراق، قادین روانشناسی سینه یئنی بیر پنجره آچیب، دئیر: «هر قادینین ایچینده بیر تانریچا یاشاییر و شخصیتلرین بیر-بیری ایله فرقلی اولماغی تانریچالاردان آسیلی دیر». یونگ-ون باخیشنا گؤره اسطوره لر انسانلارین وارلیغیندا، داورانیشلاریندا و توپلومسال بیلینج آلتیندا تاثیر بوراخیر.

شینودا بؤلن یونان اسطوره لرینین تانریچالارینی اوچ دسته یه بؤلور:

۱- باکیره تانریچالار

-آرتیمیس Artemis (اووچو تانریچا). وحشی طبیعت و آی آرتیمیسین حاکیمیت دایره سینده دیر. ایچ دونیالاریندا آرتیمیس شخصیتلری اوستون اولان قادینلار یئرینجه اؤزلرینه اینانجلاری وار و هر زامان قادین حاقلاریندان مدافعه ائدرلر.

-آتنا Atena تانریچاسی (عاقیل و تدبیر سیمگه سی). آتن شهرینین قوروجوسو. آتنانین شخصییتی ایچ دونیالاریندا اوستون وارلیغا مالیک اولان قادینلار، گوج و آتاییلیگه اینانیب، ایسته دیکلرینی اله ائتمک اوچون هر زامان آختاریشدا دیلار و آرزولارینا چاتماق اوچون حتی اخلاق قایدالارینی آیاقلایب کئچه بیلن شخصیته مالیک اولایرلر.

-هستی Hestiya (معدلرین و آتشکده لرین تانریچاسی). ایچ دونیالارینین هستیا شخصییتی اوستون اولان قادینلار عاقیلی، متانتلی، وفالی، قیسقانمایان شخصیته مالیک دیلر.

باکیره تانریچالار، فیزیولوژیک باخیمندان دئیل، عاقیل و شعور باخیمندان هر زمان باکیره قالب و قالا جاقلار.

۲- صدمه گؤره بیلن تانریچالار

-هئرا Hera (ائولنمه / زناشویی تانریچاسی)

-دیمتر Demeter (تاخیل آنبارلاری و آذوقه لرین تانریچاسی)

-پرسفون Persphone (قیزلیق، دوشیزه لیک تانریچاسی)

بو اوچ تانریچانین شخصییتی ایچلرینده اوستونلوک داشیان قادینلار سنتی اولاراق، آنا، قیز و قادین سیمبولونو داشیان شخصلر دیلر. وارلیقلاری چئوره لر ایله ایلگی لمک لرینه باغلی دیر. مستقل شخصیته مالیک دئیلر.

۳- کیماکر و متحول ائدن تانریچا

آفرودیت Afrodit (عشق و گؤزلیک تانریچاسی). آفرودیت شخصییتی ایچ دونیالاریندا یوخاری مقامی یئر آلان قادینلار، گوجلو شخصیته مالیک دیلر، جینسی ایستکلرینین تاپدالانماسی سببیدن، گؤزلیک و قادینلیق فیزیولوژیلریندن آشیری حالدا فایدالانا بیلن قادینلار ساییلرلار.

یونگ- ون نظریه سینه گؤره توپلومسال ییلینج آلتیندا قورونموش اسطوره لر انسانلارین غریزی داورانیشلاریندا گؤرونور. ملتیرین آراسیندا اسطوره لرین بیر- بیرینه بنزریلیگی سببی ائله توپلومسال ییلینج آلتیندان آسیلی دیر.

لیلیت و یا لیلیث، - Lilis- Lilit شخصییتی نظردده آلماساق، چوخلو ملتیر آراسیندا، حوا بیرینجی قادین اسطوره سی ساییلیر. حوا نافرمانلیق ائدیپ، بیر آلمانی دیش وورونجا، اؤز وجودونون چیلپاقلیغینا آگاه اولوب. اونون جسارتی و اختاریشدا اولدوغو هر زمان گؤزدن قاچیب. تاسفله ییز حوانی اختاریشدا اولان بیر اینسان دئیل، ساده جه بیر گناه سیمبولو کیمی تانیمشیق. بونولا بئله حوا مقدس بیر گناهکار قادین کیمی ساییلیر. قادینلار عادی یاشامین آخیمیندا بیرینجی رول و گوجه مالیک اولماسالار دا، اسطوره روایتلرینده، تاثیر بوراخان شخصیتلری وار.

عالملر سومر تمدونوندن میراث قالمیش مکتوب ناغیللاردا، گیل گمیش دستانی نین قدمتی نی ۴۰۰۰ ایل میلاددان اول تخمین وورورلار. بو دستانین روایتینده، گیل گمیش ایله ائنکیدو ایکی بویداش شخصیت تانیسالاردا، روایتده قادین اسطوره لرینین بوراخدیغی تاثیرلر آز دئیل. اسطوره روایتلرینده قادین، طبیعتین، یاشامین اساس وارلیقلاریندان ساییلیر. بو دستاندا، شمخت (Şəmxət) آدلی فاحشه قادیندان باشقا، قادینلار تانریچا، یا خدایانو رولونو داشیییرلار.

تانریچالارین هر بیرینین اؤزونو گؤره اؤزلیکلری وار. روایتین آخیمیندا، تانیش اولدوغوموز بیرینجی شخصیت، گیل گمیشین آناسی، نینسان (Ninsan) تانریچادیر. نینسان تانریچا بیر قادین اولاراق، بو دستاندا، آنا- تورپاق شخصییتی دئیل، ساده جه بیر مقدس و گوجلو آنا شخصییتی داشیییر. قادینا آنا- تورپاق شخصییتی وئرمک اونون دوغوم گوجوندن و یارادیجی اولدوغوندان آسیلی اولاراق، اکینچیلیک دؤرونون باشلانیب. بیلدیگیمیز کیمی، تاریخ بویو بیرینجی اولاراق، اکینچیلیک تملینی قادینلار قویوبلار.

نېنسان تانريچا شانلى - شۆكتلى، جيلوهلى، صداقتلى، عاغىللى، بير آنادى. اوسته ليك وارليغى نين اوچدن ايكي حيصه سىنى تانريلاردان آلميش گيل گميش غرورولو بير شاه اولارق، بوتون ايشلرينده آناسيلا صلاح- مشورت ائدير. يوخولارنى بئله آناسينا سؤيله ييب، تعبيرىنى ايسته يير. نېنسان تانريچا گيل گميش دستانيندا، پادشاه اوغلونون ان ياخين مشورتچى و يول يۇندم گؤسترنيدى.

بوروايتين آخيميندا تانيشديغيميز ايكنىجى شخصيت، آرورو (Aroro) تانريچا، آنا- تورپاق مقاميندا دير. تانريلارين فرمانى ايله ائتكيدونو يارادير. آغزينين سويو و تورپاق قاريشمى يلا قيزيل پالچيق توتوب، طبعين كيشيسىنى يارادير. بو يارانش دا تورپاق و سو اسطوره لرين ايكي اؤنملى عنصرى ساييلير. آنا- تورپاق شخصيتى يالئز گيل گميش دستانيندا دئيل، دونيانين باشباشينا عايد اولان اسطوره لرده مقدس بير شخصيت ساييلير. گاهدان بو تقدس او قدر آشيري اولور كى اكنىچيليگه مانع اولان بير تفكور بئله يارانير. ميرچا الياده نين رساله اى بر تاريخ اديان كتابيندا قيزيل دريلى بير پيغمبرين ديلندن، تورپاغين تقدوسونه گؤره مريدلرينه وئردىگى سفارش لردن سؤز گئدير. بو پيغمبر اكنىچيليگى گناه ساييب دئير:

«يئرى شوخوملاماغا مندن اذن ايسته يير سيز؛ سيزجه من آنامين قارنينا ييچاق وورا بيلرمى؟ يئرى بئله مك، داشلارنى آريتماق ايسته يير سيز؛ سيزجه من آنامى اتدن، درى دن چيخارديب، سوموكلرينى آييرا بيلرمى؟ سيز اوت - علفى آلاقلايب، ساتيب، آغ دريلير كيمى مال - دولت صاحيبى اولماق ايسته يير سيز؛ سيزجه من نئجه آنامين ساچلارنى كسه بيلرم؟»

روايتين آخيميندا تانيش اولدوغوموز اوچونجو قادين، فاحيشه و يا ادب- اركانلى دئسم، جينسل ايشچى شخصيتىنى داشيان شمخت آدلى ايشتار معبدنين قديسه سى دير. بو قادين تقدس سيمگه سىنى دئيل، بير توپلومون ان منفى كاراكتيرنى داشيير. جينسل بير ايشچى كيمى، تانريلارين خدمتينده دير. اونلارين فرمانيلا طبعين وحشى كيشيسى، ائتكيدونو يولونا چيخير. ائتكيدو شمختله كئچيرديگى يئددى گئجه - گوندوز سوره سينده، وحشى خوى - خصلتيندن قوپوب، قادين فيزولوژيسيندن ائنگيله نيب، تانريلار ايسته ديگى، تمدونه لايىق اولان بير خوى - خصلته ماليك اولور. انله كى يام - ياشيل

اورماندان، یارانیدیغی طبعیتندن قوپوب، شمختله بیرلیکده تمدونه دوغرو، گیل گمیشین شاهلیق ائدیگی مکانا، اروک شهرینه گئدیر.

بیر باخیمدا دئمک اولار کی ایلکین قورولموش تمدونلرده بئله قادیلار چئشیدلی شخصیتلر داشیا بیلرلر. ایلکین تمدونده معبدلرین تانریلاری جینسل ایشچیلره آغالیق ائتسه یدلر، ایندیه مدرن دونیامیزدا بو آغالیق مافیایی قدرتلرین الینه چاتیب، قادیلاری جینسل کؤله آدی یلا ثروته صاحب اولان امریکا و اروپایا صادر ائله مکده دیر.

دوردونجو شخصیت عشق الهه سی دیر. بو الهه یونان اسطوره لرینده آفرودیت Afrodit روم اسطوره لرینده ونوس Venus و گیل گمیش داستانیندا ایشتار İstar الهه سی آدلانیر. بو الهه نین جینسل تمنالاری، جینسل ایشچیلر کیمی دئیل، بو تمنالار اؤزویله مقدسلیک داشییر. نئجه کی، بو روایتده ایشتار الهه سی ایستگینه چاتماغا گیل گمیشه بیر سیرا اقتصادی تکلیفلر ائدیر. حتی گیل گمیش اونون عشقینی قبول ائدیرسه، اونا مال - دولت، شان - شوکت، اکیلیمیش زمیلر، تاخیل آبارلاری تکلیف ائدیب، گیل گمیش ایسه تکلیفینه یوخ دئدیگینده، عشق الهه سی اونون علیه نه عوصیان باشلاییر، اونا تهدیدلر یاغدییر. اوسته لیک اسطوره لرده دئیل، یاشادیغیمیز چاغدا بئله اوستونلوک داشیماغی یالنیز گؤزللیکله بیر گه، پول - پارا و قدرت صاحبی اولان قادیلاردا گؤرمک اولور.

گیل گمیش روایتی نین گوزدن قاچمایان اؤنملی مسئله سی، حاکیملر اؤزلرینی توپلومون چوبانی سانیب، انسانلارا سورونون قویونلاری کیمی داورانماقلاری، حتی گلین، گردک اوتاغینا گتمه میش، قیزلارین بکارتلرینه بئله مالکیت حسی دویماقلاری دیر. چوخ دا اوزاق دئیل، بو مالکیت حسی اورتا چاغلاریندا اروپادا «شام اول» حق آدلانیردی.

اریک ژولین دئمیشکن: اسطوره لر انسانلارین کؤکونه ایشله میش، اونلاری یانلیش تعبیر، تفسیر، تاویل ائده بیلریک اما حیاتیتمزدان سیلیب، آیرماق اولماز.

* کارل گوستاو یونگ: سویسلی روانشناس. تحلیلی روانشناسی نین آتاسی آدلانیر.

* جین شینودا بولن: امریکالی روانشناس. ترجمه اولونموش کتابلاریندان

«خدایان درون زنان» و «خدایان درون مردان» «نمادهای اسطوره‌ای و روانشناسی زنان» و «نمادهای اسطوره‌ای و روانشناسی مردان»
 *میرچا الیاده: رومانیایی میتولوژی اوزمانی، ایراندا ترجمه اولموش کتابلاریندان
 «رساله‌ای بر تاریخ ادیان»، «شمنیزم»، «اسطوره و نماد»، «چشم اندازهای اسطوره»، «یوگا»، «ولادت عارفانه» و... آد آپارماق اولار.

قایناق‌لار:

- ۱- نمادهای اسطوره و روانشناسی زنان. نوشته‌ی شینودا بولن. ترجمه‌ی آذر یوسفی. انتشارات روشنگران. چاپ اول. ۱۳۸۰
- ۲- یونگ، خدایان و انسان مدرن. نوشته‌ی آنتونیو مورنو. ترجمه‌ی داریوش مهرجویی. نشر مرکز. چاپ ششم. ۱۳۹۰
- گیل‌گمیش حکایه‌سیندن شخصی تاویلی یازماق اوچون گیل‌گمیش کتاینین اوچ ترجمه‌سینی اوخوموشام:
- ۱- «حماسه‌ی گیل‌گمیش برگردان دکتر مهدی مقصودی». انتشارات گل آفتاب. چاپ اول. ۱۳۷۶
- ۲- «حماسه‌ی گیل‌گمیش از ن. ک. ساندرز» ترجمه‌ی اسماعیل فلزی. انتشارات هیرمند. چاپ اول. ۱۳۷۵
- ۳- کتاب اینترنتی افسانه‌ی گیل‌گمیش. ترجمه‌ی داوود منشی زاده، مرداد- ۱۳۹۲

تبریزین قاراگیله سی

محمد علییورمقدم

گیریش

ماهنیلار هر ائلين وارليغيندا معنوی يئر توتاراق خالقين سئوينجينی، کدرينی، سئوگيسينی، اؤزلمينی اؤزونده ياشادير. ماهنیلار، بشيک اوسته آنا سسی ايله کؤرپه قولاقلارینی اوخشیارکن انسان ياشامیندا اؤز انتگيسينی بوراخیر. انسانی کؤرپه چاغلاریندان اومودلو، آرخاینلی گله جگه دوغرو يورودرک بير ملهم کیمی آجیلارینا تسکینلیک وئیر. بو آرادا غوربتده ياشایان انسانین دوغمالارینی آنیمساییب، دوغما يوردون ایزینی، قوخوسونو اؤزونده ياشادان ماهنیلار غریب انسانین دؤزومونه بؤیوک ياردیم ائدیر. دوغما تبریزی هر آن گؤز اؤنونده جانلاندیران ماهنیلاردان بیرى ده تبریزین «قاراگیله» ماهنيسیدیر. بير زامان تبریز گؤزلرینه سؤیلنن قاراگیله، گون گلدی تبریزدن آرالی دوشموش مهاجرلرین تبریز نيسگیلینی سیغاللايان بير ماهنیا چئوریلدی.

اؤزت

«قاراگیله» سؤزو دیلیمیزده چئشیدلی آنلام داشیيان ایشلک سؤزلردندیر. قارا سؤزونون نئچه- نئچه آنلامی اولدوغونو نظره آلساق انسانین گؤزونه ایشلندیکینده هم بؤیوک، هم ده قارا اولدوغونو بیلدیریر. قاراگیله گئتل معنادا قارا گؤز معناسیندا اولارکن اؤزل معنادا جانیم، عزیزیم، ان دیرلی وارلیغیم، گؤزبیکیم، گؤزایشیغیم، دوردانم،... کیمی قاوراملاری قازانییدیر. قاراگیله دیلیمیزده بير نئجه لیک کیمی اورتام قازانارکن بير ماهنی نین دا آدینی اؤزونده داشیماقدادیر. بو ماهنی ایللر بویو آذربایجان تویلا ریندا اوخونان «قاراگیله»، تبریز آغزیلا دئسک «قره گيله» ماهنيسیدیر. ماهنی نین کیمه عاید یا هانسی تاریخده بسته لندیگی بللی دئییل. بونا گؤره ده بو قونو دا چئشیتدلی سؤزلر ایرلی سورولور. نئجه کی بعضی لری سؤز قونوسو ماهنی نین تبریزین تار استادی غلامحسین بیجه خانی (۱۳۶۶-۱۲۹۷) آدینا ادعا ائدی لرلر. بو قونودا آپاردیغیم آراشدیرمالار سونوجوندا ماهنی نین بسته کاری بللی اولماسا دا ماهنی تبریزین

مشروطه حرکاتیندان (۱۲۸۴-۱۲۹۰) بری اوخوندوغو بللنمیش اولدو. موسیقیسی تبریز کوچه‌لریندن آلینیب، زامان - زامان تبریز گۆزلینه اوخونان قاراگیله ماهنیسی ۱۳۲۵-جی ایل ایران آذربایجانیندا ملی حکومت داغیلاندان سونرا تبریزدن اوزاق دوشموش مهاجرلرین دیلینده تبریز نیسگیلینه دۆندو.

آچار سۆزلر: قاراگیله، تبریز، مهاجر، ماهنی

قاراگیله سۆزو دیلیمیزده چشیدلی آنلام داشیان ایشلک سۆزلردندیر. قارا سۆزونون نئچه- نئچه آنلامی اولدوغونو نظره آلساق انسانین گۆزونه ایشلندیگینده هم بؤیوک، هم ده قارا بویدا اولدوغونو بیلدیریر (جعفرزاده، ۱۳۸۹: ۱۴۱۸). گيله سۆزونه گلدیکده، گيله نین چشیدلی آنلاملاری اولدوغوندا انسان گۆزو ایله ایلگیلی، انسانین گۆز بیگی آنلامینی اؤزونه داشییر (شاهمرسی، ۱۳۸۸: ۹۲۲). قارا گۆز، انسان گۆزونون قارا اولدوغوندا چوخ، بؤیوک گۆزلو - ایری گۆزلو، انسان معناسینی چاتدیریر. قاراگیله سۆزو ده انسانا ایشلنن نئجه‌لیکلردن ساییلاراق گۆز گيله سی قارا - بؤیوک، اولان انسانا ایشله نیر. باشقا بیر آنلامدا «قاراگیله» ساده معنادا ایستر کیشی، ایستر ایسه خانیم اولان بیر قارا گۆز انسان دئمکدیر؛ آما تبریزده قاراگیله «منیم عزیزیم» معناسیندا ایشله نیر. قاراگیله مجازی معنادا جانیم، عشقیم، اورگیم، دئمکدیر» (حکم آبادی، ۲۰۰۱).

بعضی کلمه‌لر - اؤزلیکله شعرده، اؤز آنلاملاریندان داها گئنیش بیر سانال آنلامی اؤز ایچ قاوراملاریندا داشییرلار. قاراگیله ده بئله بیر اؤزلیگی داشیان کلمه - لردن بیریدیر. قاراگیله گئتل معنادا قارا گۆز معناسیندا اولارکن - ییه‌لیک (م) اکینی آلاراق، اؤزل معنادا جانیم، عزیزیم، ان دیرلی وارلیغیم، گۆزبگیم، گۆزایشیغیم، دوردانم،... کیمی قاوراملاری قازانییدیر. بو نئجه‌لیک چوخراق قیزلارا ایشلنرک بیر قیزین بنیزین گۆزل، گۆزلرینین زیل قارا اولدوغونو یئتیریر. قاراگیله دیلیمیزده بیر نئجه‌لیک کیمی اورتام قازانارکن بیر ماهنی نین دا آدینی اؤزوندە داشیماقدادیر. بو ماهنی ایللر بویو آذربایجان توپلاریندا اوخونان «قاراگیله»، تبریز آغزیلا دئسک «قره‌گیله» ماهنیسیدیر. قاراگیله تبریزین دالان با دالان کوچه‌لرینده اوخوناراق بوتون تبریزلیلرین سؤدیگی ماهنیلاردان بیر سیلیردی. ماهنی باکی یا آپاریلیب خالقیمیزین

ماهنیدا اولان «تبریزین کوچهلری دولان با دولان»، «بیر یار سئودیم تبریز مارلی»، «گولوستان باغینین دؤرهسی سیمدیر»، ... کیمی سؤزلر بیر ایز اولاراق تبریزدن آرالی دوشموش تبریزین دیدرگین بالالارینین گؤینگن یارالارینا بیر ملهم کیمی اوخونولوردو.

بو گون آذربایجان خالق ماهنسی آدینی اؤزونده داشیان ماهنی نین واختیله بسته کاری اولموش؛ آما ایلترین سوز گجینده بسته کارین آدی اونودولموش، ماهنی خالق بللگینده قورونوب، ساخلانمیشدیر. اونا گؤره ده بو قونودا بیر پارا فیکیرلر ایرلی سورولمکده دیر. ۲۰۱۱-جی ایل باکیدا قورولموش اوچونجو موغام یاریشماسی نین ژوری قورولوندان اولان نادیر آخوندو، «ماهنی کور احدین دیر»^۲ دئییه بیر ادعا دا بولوندو. بو ادعا یا اؤته یاندان باخساق، ایران دؤولتی ایله کنجیمیش سووئت دؤولتی آراسیندا قورولان کولتورل ایلیشگی سونوجوندا ۱۳۲۳-جو ایل تبریزین تیاتروسوندا موسیقی بؤلومونده امکد اشلیق اوچون آذربایجانین تانیمیش بسته کاری جاهانگیر جاهانگیرا و (۱۹۲۱-۱۹۹۲) تبریزه چاغریلیر. جاهانگیر جاهانگیرا و ۱۳۲۴-جو ایل تبریزین میلی اورکسترینی قوروب بو اورکستره رهبرلیک ائدیر (علیزادگان، ۱۳۶۹: ۲۸۶). تبریزین گولوستان باغیندا اورکستردن چکیلیمیش شکیل بو گون تبریز موسیقی کولکسیونلارینین بزگی کیمی دورماقدادیر. اورکستر تبریزین تانیمیش موسیقی چالغیچیلارینین قاتیلماغیلا قورولموشدور. بو اورکستره چاغریلانلاردان بیر ده تبریزین فارسی تار مکتبی نین تانیمیش تارچیس غلامحسین بیجه خانیدیر.*

* بیجه خانی (۱۳۶۶-۱۲۹۷)، اکبر شکویی ایله آپاردیغی دانشیغیندا یاشامی حاقدا بئله دئییر: من ۱۲۹۷-جی ایلهده تبریزین ملل متحد خیوانی نین سنجران کوچه سینده آنادان اولموشام. اصلیم بیجه خانیلیدیر. آتام تار چالاردی، هم ده فرش کارخاناسی واریدی. من ۹ یاشیمدا آتامی الدن وئرب یئتم قالدیم. ایکی ایل سونرا آتامین شایر دلاریندان بیر (قونشوموزودو) رضا قولو (زابلی آذر)، آتامین حاقی بوینوندا اولدوغونا گؤره ایکی آیدا منه تارین پردهلرینی اؤیرتدی کی من تویلا را گئدیب عایله می ساخلایام. من درس اوخوماغی یئره قویوب، هم ایشله دیم، هم ده تار چال دیم. محله میزده بیر قهوه خانا واریدی اوردا تار قراموفون صفحه لری قویوب قولاق آساردیلار. من گئدیب قاپیدا دوروب قولاق آساردیم سونرا ائوه گلیب همن ماهنینی چالاردیم. ۱۷-۱۸ یاشیمدا حاجی فرمانان «حاج محمود فرنام (۱۲۷۷-۱۳۷۲)» تانیش اولوب تویلا را گئتدیم، میرزه علی اصغردن (فیشنگچی) فارسی ردیف لرینی اؤیرندیم. سونرا دا ابولحسن خان لا «ابولحسن خان اقبال آذر (۱۲۴۲-۱۳۴۹)» تانیش اولدوم بیز ۳۵ ایل یولداشلیق ائله دیک (۹ فروردین ۱۳۶۰).

۱۳۵۸-جى ايلده بيجه خانيدان قالميش بير سس يازيسيندا قاراگيله ماهنيسينا گۆره سوروشولان سورغونو بئله يانيتلاير «جاولنلىق چاغلاريمدا بو ماهينى يازيب هر دن چالاردىم جاهانگير جاهانگير اوو تبريزده اولاندا بير گون من بو ماهينى چالدىم، او دا بير كاغيد اوسته بير شئير يازدى، جاهانگير جاهانگير اوو باكييا قايداندان سونرا بير گون راديو دالغالاريندا بو ماهينى نين اوخوندوغونو ائشيدىب سئويندىم.» (شكويى، ۱۳۶۰، رپورتاژ).

۱۳۶۳-جو ايلده باشقا دانيشيقدا بئله دئير «بير گون (فرقه دؤورو، ۱۳۲۴-جو ايل) تبريز ائولر نين بيرينده قراموفون صفحه سى گتيرديلر قولاق آساق، آلتى ماهيسى واريدى، ايكي ماهنى سليمى دندى (على سليمى (۱۳۰۱-۱۳۷۶))، ماهيلارين بيرى ده قاراگيله ماهيسيدى، صفحه نين اوستونده لاتينجا يازميشديلار قاراگيله آذر اوغلونوندى، من دندىم بو ماهنى مينمدى، من بونو قيرخ ايل قاباق (اوندا ۲۷ ياشى واريميش) دوزتميشم هامى بيلير... حتى جاهانگير جاهانگير اوولا تانيش اولاندا منه «ائشيتميشم بو ماهنى (قاراگيله) سنيكىدير»، دندى. من يوخ. دندىم. يئنه دندى «آخى من ائشيتميشم بو سني ماهيندى»، من يئنه يوخ، دندىم. اون دفعه سوروشدو، من، يوخ دندىم. من محلى ماهنى ندير، بيلميردىم. ماهنيا دير وئرميردىم، سورا باشا دوشدوم، ايندى جاهانگير جاهانگير اووون قولاغينا چاتسا دئيرم بو ماهنى (قاراگيله) مينمدير.» (بوستان، ۱۳۶۳، رپورتاژ).

تبريزين ياشلى موسيقى اوستادلارى ماهنى نين جاهانگير جاهانگير اووون الى ايله باكى يا آپاريلديغىنى دوز بيليرلر. بورادان ماهنى كور احدين اولمادىغى بللميش اولور. تبريز موسيقيچيلريندن بعضيسى ماهينى بيجه خانى بسترله ديگىنى دئيرلر؛ اما بيجه خانى نين اؤز دانيشيغىنا دا ياناراق، بيجه خانى جاهانگير جاهانگير اووون اون دؤنه سورغولادىغى سورويو «اهنى مينم دئيل»، دئيه يانيتلاير. ماهنى آدلاناندان سونرا «ماهنى من دوزلتميشم» دئديگى شوبهه دوغورور. آيريجا تبريزين تار اوستادلاريندان بهروز ديبازر، آتاسى ابراهيم ديبازردن (۱۳۷۷-۱۳۰۴) «قاراگيله ماهيسىنى ستارخان دؤيوشچولرى سىنگرلده اوخويارميشلار»^۴ ائشيتديگىنى نظره آلساق، ماهينى بيجه خانى نين بسترله ديگى اورتاي چيخير؛ آنچاق قاراگيله ماهيسى بو گون خالق ماهيسى آديلا گئشه ده، غلامحسين بيجه خانى چاباسيلا خالقين دوداقلاريندان

آلېنېش، او صنعتکار اوستادین تارینین تئلرینده یئیندن جانلانمیش، تبریز فداایلری، تبریز قادینلاری سسینده یاشامیش، آذربایجان بسته کارلارینین آرائزمانیلا بو گون آذربایجاندا گئیش بیر جغرافیادا تاینمیشدیر.

ماهنی باکیا چاتدیقدان سونرا جاهانگیر جاهانگیر اووون آرائزمانیلا ماهینی روبابه خانیم اوخویور. سونرا مایسترو نیازی (۱۹۸۴-۱۹۱۲) ۱۳۴۷^۵ - جی ایل ماهینی سینفونیزه اندیب کؤنوللری اوخشیان شووکت خانیم علی اکبر اووانین سسی ایله ماهینی قالارقی بیر موسیقی وارلیغیمیزا چئویریر. سووئت دؤنمینده باکیدا اوخونان قاراگیله نین شعرلرینده تبریز کلمه سینه قاداغا قویولماسیلا «تبریز کوچه لری»، «شهر کوچه لرینه»؛ «تبریز مارالی» ایسه «ائلر مارالینا» چئوریلیر. ایش بوردا بیتیمیر، پهلوی رژی می ایراندا حاکیمیتده اولدوغو دؤنمده آذربایجان وارلیغینا (دیلینه، تاریخینه...) گئیش میثاندان تحریفلر دوزنله نیردی، بو تحریفلرین سیراسیندا موسیقی ده یئر آلدی. بو دؤنمده آذربایجان موسیقیسینی بایاغی (کوچه - بازار، دیرسیز،) موسیقی - یه چئویرمگه آدیمیلار آتیلردی. بونا گؤره ده آذربایجان ماهنیلارینین سؤزلری دییشیلیب یئرینه بایاغی سؤزلر قویولدو. فارسین کابارا موسیقی سیله آیاقلاشماق اوچون تبریزده قادین خواننده لرینه سازاندا^۶، کیشی خواننده لرینه (تویچولارا) ایسه پاساژ موسیقسی^۷ دئیلن بیر موسیقی یاراندی. بو یئنی یارانمیش موسیقی ایفاجیلیغیندا فارسین کابارا موسیقی سیندن الهام آلیناراق آذربایجان ماهنیلاری بو یؤنه یؤنلندیریلردی. بو دؤنمده ماهنیلاریمیزین چوخونون سؤزلری بایاغی سؤزلرله دییشیلیب، یاد سسلی، بایاغی ماهنیلار اورتایا چیخدی. بو ماهنیلارین چوخونون سس لنتلری بو گون ده دورماقدادیر. آکوردئون کیمی چالارلار بو موسیقی قوروپلاریندا تار، کامانچانین یئرینه اوتورماقلا آذربایجان موسیقی ایفاسینا کؤرون پرده لر (چرک نوتلار) آرتیریلدی.^۸ ماهنی ایفاجیلیغیندا ائتیم آلمامیش خواننده لره میدان آچیلاراق ماهنیلاریمیزدان چوخو دییشیلدی. اسلامی انقلابدان دؤرد - بش ایل سونرا قاراگیله ماهنیسی دا دییشیمه اوغرادا. قاراگیله ماهنیسی شور دستگاهینا عایید دبلکش یئرینده اوخونور ریتمی 3/4 اولدوغوندا آغیر ریتمی واردیر. بونا گؤره ده بو ماهنیدا ایکی بند شعر اوخونور. دییشیلیش تورونده (واریانتیندا) کؤرون پرده لری آرتیریلماقلا ماهنی صبا دستگاهینا (عربی شور) کئچیریلدی. بنله اولان دورومدا ماهنی

فارس موسیقی سینە یاخینلانمیش اولدو. بعضیلرین نظریجه قاراگیله ماهنیسی نین ایلک واریانتی ائله کورون پرده لی واریانتدیر (عربی شور)؛ اما آپاردیغیم آراشدیرمالار سونوجوندا بو سؤزون ترسی اوزه چیخاراق بو ماهنی نین دیشیمه اوغرا دیغی بللندی. ماهنی نین دیشیلیمه سینە ندن تبریز خواننده لریندن اولان رسول حسینپور اولور. ایلک دفعه رسول حسینپور قاراگیله ماهنیسینا کورون پرده لرینی آرتیرماقلا «قاراگیله» سؤزونون یئرینه «دردین آلیم» سؤزونو اوخویوب سونرالار «گلیشمم اوتاغیوا اویادام سنی» بؤلومو هر ایکی ماهنیدا بیر اولدوغوندان «قاراگیله» سؤزو «دردین آلیم» سؤزونون یئرینه اوتورور. بئله لیکله قاراگیله ماهنیسی نین اکینجی واریانتی یارانیر. بوندان سونرا ماهنی نین سؤزلی دیشیلیمه یه باشلاییر بایاغی سؤزلر ماهنیا آرتیریلیر.

بو ماهنی نین (کورون پرده لی واریانت) دوزلیشی قوندارما اولدوغوندان ماهنی بوتون خالقین کؤنلونه آلانمایب، زامان سورە سینده اؤز وارلیغینی الدن وئریر. ماهنی نین اصلی واریانتی خالقین اولوسال دیرلرینه دایاندیغیندان ایتیریلیمیر، گونه گون آلفیشلانا راق ینئ مغیلر اؤزونه قازانیر.

قاراگیله نین سؤزلرینه گلدیگیمیزده اکینجی دونیا ساواشیندان سونرا تبریزده «چمن آرا» نشر ائوی طرفیندن یاینلانمیش حسن عذارینین توپلادیغی «تورکی تصنیفلر» کتاییندا ۱۳۲۴-جو ایلده اوچ بنده اولان سؤزلر «اوجا داغلار باشیندا ناریش قاشلارام، قره گیلە» باشلیغیلا وئریلیر. بو کتایدا یازیلان شعرلر بو گونه داها اوخونولمور (عذاری، ۱۳۲۴: ۱۰۶-۱۰۵). سونرالار پرویز پرویزی نین ۱۳۲۹-جو ایلنده تبریزله تهران رادیوسوندا اوخونان ماهنیلاردان توپلادیغی ماهنی توپلوسوندا «محلی قره گیلە ماهنیسی» آدیلا وئردیگی ماهنی نین سؤزلی حسن عذارینین توپلادیقلاری سؤزلردن فرقلی اولاراق صفحه نین باشیندا سؤزلر، «م. ناطیقی» آدلی بیر شاعیرین اولدوغو یازیر (پرویزی، ۱۳۲۹: ۷۳). آذربایجانلی ژورنالیست رافائل حسین اوو ۲۰۰۱-جی ایلده یاینلادیغی «ملتن ذره سی» آدلی کتاییندا، حسن عذارینین «تورکی تصنیفلر»، پرویز پرویزی نین «باکی و قافقاز تصنیفلری»، «تورکی استانبولو تصنیفلری» کتاییندا دایاناراق قاراگیله ماهنیسی نین سؤزلرینین اوندوققوز بند اولدوغونو یازیر (حکم آبادی، ۲۰۰۱). قاراگیله ماهنیسی نین شعرلری اوندوققوز بند اولسادا (بونو کسینلیکله دئمک اولماز) داها تاینیمیش «گلیشمم اوتاغیو(ن)ا

اویادام سنی»، «تبریزین کوچهرلی دولان با دولان» باشلیقلی ایکی بند داها چوخ اوخونماقدادیر. سونرالار ماهنینین دیشیلمیش واریانتیندا داها چوخ شعرلر اوخوندو. قاراگیله‌نین شعرلرینین هر بندی ایکی بؤلومدور؛ بیرینجی بؤلومون شعرلری اوچ مصراع، هر مصراع اون‌ایکی هئجادییر. هر مصراع اوخوندوقدا مصراعنین سونونا «قاراگیله» آرتیریلماقلا مصراعنین سون بئش هئجاسی تکرار اوخونور (گلمیشم اوتاغیوا اویادام سنی / قارگیله / اویادام سنی) بو اون‌ایکی هئجالی بنددن سونرا بئش هئجالی بند اوخونور. بئش هئجالی بندین دؤردونجو بندینین سونونا «قاراگیله» آرتیریلماقلا بئشینجی بند اوخونور (سیل گوزون یاشین / قاراگیله/آغلاما بسدی)، بئله‌لیکله ماهنینین ایکینجی بندی ده اوخونوب ماهنی قورتاریلییر. ماهنینین موسیقی ریتیمینه اویغون اولان سؤزلری اون‌ایکی هئجالی دیر؛ آما بعضی اون‌بیر هئجالی سؤزلری ده واردیر. بو اون‌بیر هئجالی سؤزلر تبریزین گولوستان باغینا عایید اولان سؤزلر، بیر ده پرویز پرویزی‌نین بیر شاعیره نیسبت وئردیگی سؤزلردیر (بعضی اون‌ایکی هئجالی میصراعلاری گوز اؤنونه آلماساق). گوروندویو کیمی خالقین دیلینده شاعیری بللی اولمایان شعرلر اون‌ایکی هئجالی شعرلردیر. ماهنینین شعرلرینده تبریز قوخوسو، تبریز ایزی یاشادیغی اوچون غوربتده یاشایان تبریزلیلری اؤزللیکله ملی حکومتدن سونرا تبریزلی مهاجرلری تبریزین دالان با دالان دار کوچهرلینده گزدریب تبریزی هر آن گوز اؤنونه جانلادیردی. «اگر قاراگیله سئودالیلار اوچون (عاشیق)، (معشوق) معناسی وئیرسه عوضینده تبریزلی مهاجرلره یا هر هانسی سببه گوره غوربتده یاشایان هر بیر آذربایجانلی اوچون تبریزین اؤزو دئمکدیر» (حکم آبادی، ۲۰۰۱). بونا گوره ده قاراگیله ماهنیسی بو مهاجرلرین غم نامه‌سی دیر؛ هم آغلادیر، هم گولدورور.

قاراگیله ماهنیسینا عاید شعرلر

حسن عذارینین توپلادیغی شعرلر (عذاری، ۱۳۲۴: ۱۰۶-۱۰۵)
(شعرلر اصلی متن ده تبریز آغزیلا وئریلیب، بورادا ادبی دیلده یازیلیبدیر).

اوجا داغلار باشیندا ناریش قاشلارام، قاراگیله، ناریش قاشلارام،
یاریمین آیاغینا گیوه^۱ باشلارام، قاراگیله، گیوه باشلارام،

ياريم گندسه سفره من ناخوشلارام^{۱۱} قاراگيله، ناخوشلارام،
 ائوينده قارمان، قاراگيله؛
 وئيرى فرمان،
 خدام ائيله سين، قاراگيله؛
 درديوه درمان.

ائولرينين داليسى دانا خورمادير، قاراگيله، دانا خورمادير،
 الين وورما ممه مه، ممه م خيردادير، قاراگيله، ممه م خيردادير،
 گل قابى داليسينا آنام بوردادير، قاراگيله، آنام بوردادير،
 عكسين منده دير، قاراگيله؛
 ميخلاماميشام، بئش هئجا دوزدور
 سنى سئوندن قاراگيله؛
 يوخلاماميشام.

قارادير او قاشلارين، آراسينا باخ، قاراگيله، آراسينا باخ،
 بيوفا سئوگيليمين وفاسينا باخ، قاراگيله، وفاسينا باخ،
 آچ اورگيم باشيني ياراسينا باخ، قاراگيله، ياراسينا باخ،
 قيزيل گول خندان، قاراگيله؛
 ورشو قلمدان،
 اولوم ياخشيدير، قاراگيله؛
 عاشيق اولماقدان.

پرويز يرويزى نين توپلاديغى شعرلر (پرويزى، ۱۳۲۹: ۷۳)
 شعرلر «م. ناطقى» يه عايددير.
 (شعرلر اصلى متن ده تبريز آغزيلا وئريليب، بورادا ادبى ديبلده يازيليبدير)

ديلبريم گؤزلرين آهويا بنزر، قاراگيله آهويا بنزر،
 حسن ده لىلى يه سنسن برابر، قاراگيله، سنسن برابر،
 حسرتيندن اولورم بير ائيله نظر، قاراگيله، بير ائيله نظر،

یاندیم آماندیر،

دردین عیاندیر،

قوربانین اوللام؛

آز منی یاندیر.

سن گئندنه چمنه گوللر گولرلر، قاراگیله، گوللر گولرلر،

قاش گوزون آتанда ائللر گولرلر، قاراگیله، ائللر گولرلر،

ساز چالاندا سازداکی تئللر گولرلر، قاراگیله، تئللر گولرلر،

یاندیم آماندیر،

دردیم عیاندیر،

قوربانین اوللام؛

سئوگیلیم آز منی یاندیر.

یوخدور گؤزلیکده سن کیمی جانان، قاراگیله، سن کیمی جانان،

گؤزلرین سورمه‌لی، زولفون پریشان، قاراگیله، زولفون پریشان،

گؤزلر مرکزیدیر آذربایجان، قاراگیله آذربایجان،

یاندیم آماندیر،

دردیم عیاندیر،

قوربانین اوللام؛

سئوگیلیم آز منی یاندیر.

قاراگیله‌نین باشقا شعرلری

* اشاره‌لنمیش ایکی بند، قاراگیله ماهنیسیندا داها چوخ اوخونانلاردیر.

* گلیمشم اوتاغیوا، اویادام سنی قاراگیله، اویادام سنی،

نه گوزل خالق ائلیمش یارادان سنی، قاراگیله، یارادان سنی،

گؤتوروب من قاچارام آرادان سنی، قاراگیله، آرادان سنی،

قیزیل گول اسدی،

صبریمی کسدی،

سيل گۆزون ياشين، قاراگيله؛
آغلاما، بسدير.

* تبريزين كوچه لرى دولان با دولان، قاراگيله، دولانبا دولان ۹
نه منه قيز قحطدير، نه سنه اوغلان، قاراگيله، نه سنه اوغلان،
اگر منى سئوميرسن، گئد آيرى دولان، قاراگيله، گئد، آيرى دولان،
در بند آرالى،
كؤنلوم يارالى،
بیر یار سئومیشم، قاراگيله؛
تبریز مارالى.

ائوميزين قاباغى سو گلن آرخدى، قاراگيله، سو گلن آرخدى،
دوروم چيخيم ائوانا يار گلن واخدى، قاراگيله، يار گلن واخدى،
ياريم گليب چيخماير اووقايم تالخدى، قاراگيله، اووقايم تالخدى، (۱۲،۳۳)
آغاج اولايديم،
يولدا دورايديم،
سن گلن يولا، قاراگيله؛
كؤلگه سالايديم.

بوينونا سالميسان زولفوندن زنجير، قاراگيله، زولفوندن زنجير،
من سنين اسيرنم بير منى ديندير، قاراگيله، بير منى ديندير،
او شیرين سۆزلريندن مگر کيم اينجير، قاراگيله، مگر کيم اينجير،
قيزيل گول اسدى،
صبريمى كسدى،
گل انصاف ائيله، قاراگيله؛
آغلاما، بسدى.

او قدر من آغلارام دريالار دولار، قاراگيله دريالار دولار،
او گوموش پيالهر مئ ايله دولار، قاراگيله، مئ ايله دولار،
او قدر صبر ائيلرم يار منيم اولار، قاراگيله، يار منيم اولار،

الينده چاخير،
گۆزلرى آخير،
من باخان يارا، قاراگيله؛
گۆر كيملر باخير.

اليوى سن وئر منه گئدك چمنه، قاراگيله، گئدك چمنه،
واللاهي - بيللاهي من عاشيقم سنه، قاراگيله، عاشيقم سنه،
سنى چوخدان سئوIRM وئرميرلر منه، قاراگيله، وئرميرلر منه،
الين اليمدن،
اوزمه آماندى،
گئديب اؤز گلرله، قاراگيله؛
گزمه آماندى.

اوجا داغلار باشيندا گيله ناريم وار، قاراگيله، گيله ناريم وار،
آلاها شوكر ائيلرم نازلى ياريم وار، قاراگيله، نازلى ياريم وار،
آلاها منى اؤلدورمه انتظاريم وار، قاراگيله انتظاريم وار،
الينده لاله،
گئتمه خياله،
گل بيز يالواراخ، قاراگيله؛
پروردگار.

گولوستان باغين ين دؤره سى سيمدير، قاراگيله، دؤره سى سيمدير،
گئدير سن - گلير سن دئيرلر كيمدير، قاراگيله، دئيرلر كيمدير،
اوتانيرام دئيم اؤز سئوگيليمدير، قاراگيله، اؤز سئوگيليمدير،
ميز اوسته چايدان،
نه قالدى آيدان،
اليم اوزولدو؛
وفالى ياردان.

گولۇستان باغى نىن دۆرەسى حاسار، قاراگىلە، دۆۋرەسى حاسار
 ايندى كۆلگە گلر سىكىنى باسار، قاراگىلە، سىكىنى باسار،
 اوخورام دردىمى يار قولاق آسار، قاراگىلە، يار قولاق آسار،
 آى گئىن اوغلان،
 ئاشىت بىر دايان،
 سۆيىم سنى؛
 عشقىمە اينان.

گولۇستان باغىنى اۆزوم دولاننام، قاراگىلە، اۆزوم دولاننام،
 سۆدىگىم قىز الينىن بىر نشان آلام، قاراگىلە، بىر نشان آلام،
 يار منە گلەمەسە من سوباي قاللام، قاراگىلە، سوباي قاللام،
 نازلى گۆزل يار،
 گل منە دىلدار،
 من سنە اوللام؛
 يارى وفادار.

باياغىلانمىش شعرلر

گلمىشم يانوا يثريوى سلام، قاراگىلە، يثريوى سلام،
 يثر سالماق بهانه دير، يانيندا قالام، قاراگىلە يانيندا قالام،
 اگر قىسمتىم اولسان، من سنى آلام، قاراگىلە، من سنى آلام،
 ميز اوسته ليوان،
 سوبو بوزلودو،
 سۆگىلىم قرەدى؛
 اما دوزلودو.

سۆگىلىم دوروبدو ميار- مياردا، قاراگىلە، ميار - مياردا،
 اينده مجله فيكرو خيالدا، قاراگىلە، فيكرو خيالدا،
 آلاە منى اۆلدورمه او بى دوراندا، قاراگىلە، او بى دوراندا،
 اليم ده الى،

اولموشام دلی،
بوگونوم کئچدی؛
صباحا گلی.

عکسیوی وئر منه میدال ائله ییم، قاراگیله، میدال ائله ییم،
اوولکی سئوگیمه جواب ائله ییم، قاراگیله، جواب ائله ییم،
منی آتیب گئتسن بس من نئیه ییم، قاراگیله، بس من نئیه ییم،
لون وئر منه،
چم خم ائله مه،
نامردین قیزی؛
رحم ائله منه.
آی ساری کؤینک،
وورموسان عینک،
سن منی آتدو؛
گؤر آلاهی نئیلر.

نوت:

آشاغیدا وئریلن، بندلر یاریمچیقیدیر بونلاری تاپانمادیم، اوخوجولاریمیزدان هر
هانسیسی بونلارین آردینی بیلیر، یا یوخاریدا وئرلمیش شعرلردن باشقالارینی
دا بیلیرسه لطفا ائل ییلمی دفترینه، یوخسا منیم ایمئیل آدرسیمه یوللا سینلار.
m.muqedem@yahoo.com

- گؤز یاشیملا سولارام تهران یولونو، قاراگیله، تهران یولونو،
بیر ایلدیر گؤرمه میشم یارین بویونو، قاراگیله، یارین بویونو،
- گلیمیشم قاپیوا حالوی سوروشام، قاراگیله، حالوی سوروشام،
- کوچه نيزدن گئچیرم سایلم سایل، قاراگیله، سایلم سایل،
- عکسیوی وئر منه ووروم قطیه، قاراگیله، ووروم قطیه،
آپاریم نصب ائلیم اوچ مرتبیه، قاراگیله، اوچ مرتبیه،

آچیقلامالار

۱. ۱۳۲۴-جو ایل سید جعفر پیشه‌وری باشچیلیغی ایله ایران آذربایجانیندا ملی حکومت یاراندی. بو حکومت یاراندیغیندا ایرانین ایچریسینده آذربایجانین ملی مختاریت حقوقو اولاراق آذربایجانلیلارین اؤز آنا دیلینده دانیشمالاری، یازیب-اوخوما لاری اوچون اورتام یاراندی. ۱۳۲۵-جی ایل پهلوی اوردوسونون آذربایجانا اتدیگی ساواش سونوجوندا آذربایجانین ملی حکومتی داغیلیب، آذربایجانلیلارین چوخو شهید بیر پاراسی دا دوغما یوردلاریندان دیدرگین دوشدولر.

۲. علی یثو احد فرضعلی اوغلو (کور احد)، ۱۸۸۷-جی ایلده باکی دا آنادان اولوب. (بعضا ده اونون دوغوم ایلی ۱۸۹۳ یازیرلار). آذربایجان قارمون ایفاچیلیغیندا ماهیر موسیقیچی کیمی شهرت قازانمیشدیر. اوشاقلیقدا گؤزلی توتولدوغونا گؤره خالق آراسیندا کور احد آدی ایله تانینمیشدیر. آذربایجاندا قارمون موسیقی آلتنی صیرف کور احدین آدی ایله باغلیدیر. او، هم قارمون، هم ساز، هم ده پیانونون صنعتکار ایفاچیلاریندان اولوب. ۱۹۴۲/۲/۱۷ -جی ایل باکی‌دا دونیاسینی دیشیب.

۳. ایراندا ۱۲۸۴-۱۲۹۰-جی ایللرینده باش وئرمیش مشروطه حرکاتیندا ستارخانلا باقرخان بو حرکاتین اؤنده گئدن باشچیلاریندان اولموشلار.

۴. تار اوستادی بهروز دیبازرین آتاسی ابراهیم دیبازر (ابراهیم تارزن) ۱۳۰۴-جو ایلده اهر ده دوغولوب ۱۳۲۴-جو ایلده فرقه جاوانلار تشکیلاتیندا تار چالارمیش.

۵. نیازی تقی‌زاده حاجی بی اوو (۱۹۸۴-۱۹۱۲)، تانینمیش آذربایجانلی دیرئور، بسته‌کار.

۶. بیر پارا تبریز قادین خواننده‌لرینین ایفاچیلیق سوییه‌سی آشغی، اوخودوقلاری ماهنیلار بایاغی اولدوغو اوچون بو موسیقی قروپلارینا سازاندا دئییلیردی.

۷. تبریزده تویچو کیشی خواننده‌لرین توپلاندیغی یئر ارشادی آدیندا بیر پاساژدا اولوردو، اونا گؤره ده بو خواننده‌لره (تویچولارا) پاساژ خواننده‌سی دئییلیردی. بو پاساژا ییغیلما دان قابق تویچولار تبریزین قدیم خیابانلاریندان اولان شهنازدا خورشیدی قهوه‌خانا سینا ییغیلارمیشلار.

۸. ایکی نوتون آراسیندا اولان چَرک فاصله (پورتراب، مصطفی کمال، تئوری موسیقی، ص ۸۰، تهران ۲۰۱۰).
۹. بو مصراع «اثلیمین داغلاری دولان با دولان»، «تبریزین یوللاری دولان با دولان» کیمی ده اوخونموشدور.
۱۰. اییدن توخونان آیاق قابی.
۱۱. خسته لنمک.

یازیلی قایناق‌لار

۱. جعفرزاده، اسماعیل، ارک سؤزلوگو، ایکینجی جلد، تبریز ۱۳۸۹.
۲. شاهمرسی، پرویز، فرهنگ تورکی - فارسی، تبریز ۱۳۸۸.
۳. حکم آبادی، م. قاراگیله ماهنسی نین تاریخی، پاریس ۱۳۸۰.
۴. علیزادگان امیر، تاریخچه تئاتر در تبریز، فصلنامه تئاتر، سای (۱۱-۱۲)، ص ۲۸۶، تهران ۱۳۶۹.
۵. ۹ فروردین ۱۳۶۰ - جی ایل، غلامحسین بیجه‌خانی نین ائوینده تورکجه رپورتاژ. رپورتاژ آپاران: اکبر شکویی. (متن ده رپورتاژین اؤزتی وئریلیب).
۶. ۱۸ آبان ۱۳۶۳ - جو ایل، تهران، شاعیر جواد آذرین (جواد کناره‌چی) ائوینده فارسجا رپورتاژ. رپورتاژ آپاران: بهمن بوستان. (متن ده رپورتاژین اؤزتی وئریلیب).
۷. عذاری، حسن، تورکی تصنیفلر، چمن آرا نشر ائوی، تبریز ۱۳۲۴.
۸. پرویزی، پرویز، تصنیف‌های جدید محلی و فارسی و کردی و نشاط انگیز آذربایجان، تهران - لاله‌زار ۱۳۲۹.
۹. حکم آبادی، م. قاراگیله ماهنسی نین تاریخی، پاریس ۲۰۰۱.
۱۰. عذاری، حسن، تورکی تصنیفلر، چمن آرا نشر ائوی، تبریز ۱۳۲۴.
۱۱. پرویزی، پرویز، تصنیف‌های جدید محلی و فارسی و کردی و نشاط انگیز آذربایجان، تهران - لاله‌زار ۱۳۲۹.
۱۲. ترانه‌های فولکلوریک آذربایجان، آذر پویا نشر ائوی، تبریز (کتابین نشر ایللی بللی دئییل دئییلنلره گؤره اسلامی انقلابین اول ایللرینده یاینلانمیشدیر).

سؤزلو قایناق‌لار

۱. یوسف آشتیانی، ۷۶ یاشیندا، تبریزده دوغولوب، تبریزده ده یاشاییر. فارس موسیقی سینده چالیشیر. تار اوستادیدیر.
۲. محمد حسن هرگولی (دمیرچی)، ۷۰ یاشیندا، تبریزده یاشاییر. موغام اوستادیدیر.

۳. نعمت جاوانشیر، ۶۹ یاشیندا، موغاندا دوغولوب، ایندی تبریزده یاشاییر، موغام اوستادیدیر.
۴. حمید ناموری، ۴۹ یاشیندا، تبریز یاخینلیغیندا اولان اوشار کندینده دوغولوب، ایندی تبریزده یاشاییر. موغام اوستادی دیر.
۵. قدرت حسینپور صالح، ۴۸ یاشیندا، تبریزده دوغولوب، تبریزده یاشاییر، تبریز ماهییلارینی توپلاماقدا چالیشیر.
۶. رسول حسینپور، ۴۸ یاشیندا، تبریزده دوغولوب، تبریزده یاشاییر، خواننده دیر.
۷. قاسیم وطن خواه، ۴۲ یاشیندا، اهرین چپان کندینده دوغولوب، تبریزده یاشاییر، موغام اوخویور.
۸. معصوم قادری، ۴۱ یاشیندا، تبریزده دوغولوب، تبریزده یاشاییر، موغام اوخویور.
۹. وحید اورنگی برهان، ۲۹ یاشیندا، تبریزده دوغولوب، تبریزده یاشاییر، تار اویره دیر.

قاراگیله ماهیسی نین نو تاسی

Qaragile

Allegro

mf tr tr tr

Can mp

1. Muz Can 2. Muz Can mp

Muz Can mp

1. 2. Fine

mf

فرهنگی تهاجم

منیره فرید حسینی

ایلر بوندان قاباق، ائشیدیردیک تازا- تازا فرهنگی تهاجومدن دانیشیرلار. اما هئچ بیلیمردیک نمەدی و نه قدرتی اولایلر! هئچ بیلیمردیک بیزین نئسبەجک! اما گون گئچدیکجه من گوردوم ائیوای، او دئدیکلری فرهنگی تهاجوم بویوموش! او، سسسیز- صداسیز گلیب گیرمیشدی هامی نین ائوینه، اوتاغینا، حتی یاتاغینا!

گاهدان چوخ تعجبلە کوچەده - بازاردا گوردوردم کی، باخیشلار چوخ چیرکینلەشیپلر. آداما ائله بیر جور باخیشلار آدام امنیتینی ایتیریر. او زامان نئجه ائوہ قوناق گئتدیک، من گوردوم آرتیق گئت - گلریمیز همیشه کی کیمی دانیشیب دئییب گولمکلە، نه بیلیم ناغیل ائشیدیب تاپماجا تاپماقلا کئچمیر. هامی نین ائوینده ماهواره واردی، هامی ییغیشیب اونا باخیر و بوتون برنامه لرینده حتی کیچیک - کیچیک تبلیغلرینده ائله بیر چکیجی و آچیق حالتین قادینی گورسەدیر کی، آدام مات قالیر.

من اؤز- اؤزومە فیکیرلشیردیم کی، آخی بس نه لریمیز، آنالاریمیز، رسم - رسوماتیمیز بیزه اوشاقلیدان حیا اؤرگەدیب نجاتندن، متانتدن دانیشیب همیشه! گور نه تهر بو برنامه لرین هامیسی بیزیم او گوزل دبلریمیزی، اؤیرندیکلریمیزی، عنعنەلریمیزی، قدیملردن ائلیمیزین توردیب سینەدن سینەیه، نسیل - نسیلە بیزه چاتدیردیغی عادتلی، اینانجلاری آیاق آلتینا چکیر؟! هئچ باش تاپمیردم. سونرالار ایکی قیرانلیغیم دوشدو کی، او چیرکین باخیشلار بیزیم شهریمیزده نه آختاریرلار، منیم شهریمین فرهنگی ایله هئچ دوز دئمەن او چیرکین باخیشلار. بیز بؤیوک نه لردن، بؤیوک ددەلردن، آنالاریمیزدان ائله ائشیدیب اؤیرنمیشدیک کی «قادینین حجابی، غیرتلی کیشیلرین گوز یومماسیدیر». بس نئجه اولدو گورەسن تانیریم؟! منیم شهریمین غیرتلی کیشیلرینە نه گلیب، نه حادثە باش وئریب؟! نه ناخوشلوغا بولاشیپلار گورەسن؟! هن، گوردوم فرهنگی تهاجم دئدیکلری بویوموش.

بونلار منە بىر بۇيوك قورخو گتىردى. چون بىر آز درىندن فىكىرلىشىپ باخىنجا، گۇردوم ئىۋاي بو ناخوشلوق ھەر يىرە رىشە سالىب. ھەم دە بونلار ئىن تىكنولۇژىنىن گتىردىكى مەنىت اولدوغونو آنلادىم. دئدىم اولماي تىكنولۇژىنىن سووغاتى اولان بو مەنىت بىزلىرىن عاطفە و مەھبەت باغلار يىمىزى قورودا؟! ھىچ بىلمىردىم نىئەنىم.

بىر گون گۇزومو آچدىم گۇردوم ايش ايشدن گىچىپ. گۇردوم مەنىم بىلمەدىگىم چوخ اۋزگە شىلر ياواش - ياواش گلىب اوتوردو ائويمەدە، بالا - بالا دا ائلە اۋزىنە يىر آچدى قالدىم باخا - باخا!

اوشاقلار گوندە بىر جور جىنگى توفىگ اىستىردى. آتا - آنالار دا ناچار قالىب آلدىرى. كامپىوتر دىيلىن بىر دىستگە گلىب اوتوردو ائولرىن يوخارى باشىندا. سحرىن گىچە يە كىمى اوشاقلار اوندا گىم اوينادىلار، بۇيوكلر دە گىچە يارىسىنا كىمى اونون اىچىندە گزىشىدىلر! نە آتانىن اوشاقلان خىرى وارىدى نە آنانىن. ھىچ كىمىن دە آتا - آنادان خىرى يوخ! بىر گون گۇردوم اوغولم كامپىوتر دە گىم اوينور، نىچە دە خىشونلى و اۋلدوروجو آلتلىرىن اوينونو آداملارنى تىكە - پارچا ائلىردى. درىندن باخىب دوشوندوم كى، اوشاق گىملىرىنىن چوخوندا يا خىشونت وار يا دا شىھوت. آداملارنىن، مەخسوسا دە قادىنلارنى گىنىشى اىسە، تامما اوشاغىن بىنىنى وىران ائلەين. ھامىسى بىزدن آىرى، اۋزگە بىر فرەنگىدن. اۋگى دۇنيالاردان!...

بىر مەت اويناياندان سونرا، اوشاق ائلە خىيال ائدىر اوينون اىچىندە دىر. اىندىلر ائلە اولوب كى، اوشاقلارى گىملىرىنىن باشىندان زورونان قوزايب بىر تىكە چۆرك يىمە يە چكىر آتا - آنا!

آرتىق بىزىم اوشاقلىقدا اوينادىقلار يىمىز اوينوچاقلاردان خىر - اتر يوخ. گىچىمىشە قىزلار مىغاوا (قولچاق) دوزەلدىب قوناقچى اوينايىب گلەجك ياشاملارنى، خىاللارى و آرزولارنى يامسىلاردىلار. بىش دانا يومرو داش تاپىب ساعاتلار بىر يىرە جومالاشىب دى ھا گول ھا بىش داش اويناردىلار. اوغلانلارنى ھاى كويلرى درىندلردن گلردى. آشىق اويناداردىلار، سقەھه آتاردىلار، پىل دىستە اويناردىلار و كوچە باجادان شور و ھىجان سسى قاينار، ياشام سسى ائشىدىلردى دائىما. آخشام اوستو قاش قارالاندا دا آج بە سوسوز ھوژم ائلردىلر ائولرە، آنالاردان پىر بللەسىنن شىرىن چاى اىستردىلر.

بیزیم قادینلاریمیز اگر بیلستیدیلر بو تازا قوناق نه فاجعهلر اونلارین یاشایشیندا یاراداجاق، هئچ کیم راضی اولمازدی اونا قاپیسنی آچسین. آما یوخ! دوغروسو، ایستهسه دیدیک ده ایستمهسه دیدیک ده باشیمیزا گله جکدی. بو بوتون جامعهلرین قاپیسندا یاتان بیر دوه ایدی. بوتون جامعهلر، بوتون دونیا بو یولدان گئچیب گئتمه لیدیر.

آنجاق منیم اصل سؤزوم اودور کی، گلین قویما یاق بو بؤیوک حادثه بیزیم یاشایشیمیزی، گئچمیشیمیزی، بوسوتون الینه گئچیردیب، ییزی بیر کؤله تکیین اؤز هدفلرینین دالیسنجا سوروسون. اونا گؤره من بیر گون اؤز- اؤزومه دئدیم، من دایانیب اؤز کؤکلریمدن کمک آلاراق، آباق اوستونده قالمالی یام. قویما یا جام ییزی اؤزوموزه یادلاشدیریب اؤزگه لشدیرن بو سارماشیق تماما منیم، عایله من و حتی ائلیمن ال - آیاغینا دولاشیب حرکتسیز ساخلا سین.

اونا گؤره چالیشیب اؤزومو آغیر بیر مسئولیت آلتیندا حیس ائندنن سونرا عایله نی بیر یئره ییغماق اوچون ده یرلی برنامه لر اؤز فرهنگیمدن مطالعه ائله ییب آختاریب سئچدیم. بو منه لاپ آیدین ایدی کی، اگر بیز دیرلی برنامه لریمیزی او غریبه اؤگئی برنامه لرین یئرینه قویماغی باشارساق فرهنگی تهاجمون بیر آز قاباغینی آلا بیلریک. بیر نئچه یول بو تدبیری ایشله دیب، گؤردوم ائله اوشاقلار دا اؤز اوشاقلاریندان دوروب گلدیله و قاباکیلار تکیین عایله یئنه بیر یئره ییغیشدی. مثلاً بیر گئجه کبابی یئرآلما پیشیردیم، اوشاقلاری چاغیریب عایله نی ییغیدیم باشیما، یئرآلما لارا نانه خیرداسی سپیب دوزلا ییب یئنه - یئنه قدیملر سایاغی اونلارا تاپماجا دئدیم، گولمه جه دئدیم، سونرا بیرلیکده گول - گول اوینادیق و خئیلک میرتداشیب گولدو ک. او گئجه نین دادی قالدی اوشاقلارین داماغیندا ...

دده قورقود کتابی نین قادیلاری

(قیسا بیر باخیش)

نیگار خیایو

تور کلرین اسکی فولکلور نمونه سیندن اولان دده قورقود کتابی نین مقدمه سینده بوللو دوغالاردان سونرا قادیلارلا ایلگیلی گئیش بیر بحث گئدیر. بو اؤزلویونده چوخ یاخشیدی، چونکو او دؤنمین سوسیال حیاتیندا قادینا وئرلن اهمیتینی گؤرسه دیر. مقدمه ده قادیلار دؤرد فرقلی تیپه آیریلیر: «بیرسی سولدوران سوپ دور/ بیرسی دولدوران توپ دور/ بیرسی ائوین دایاغی دیر/ بیرسی نئجه سؤیلرسن بایاغی دیر». سونرا هر بیر تیپ حاققیندا آچیقلاما وئریلیر:

ائوین دایاغی اولان قادین تعریفلنیر: اری ائوده اولماسا دا، ائوه گلن قوناقلاری یئدیردیب، ایچیردیب آغیرلاییب یولاسالار. دده قورقود بو تیپ قادینی عایشه و فاطمه سویوندان اولدوغونو بیلدیرر و اونلاری آلفیشلاییب اوجاقلارا بونجیلایین عورت گلمه سینی آرزولار.

سولدوران سوپ، صاباحدان یئریندن قالخینجا الین - اوزون یومادان دویونجا تیخیب باسیب یئر. الینی بؤیرونه ووروب باغیرار: بو ائوی خارابا قالان اره گلندن بری بیر قارنیم دویمادی، اوزوم گولمه دی، اوزوم یاشماق، آیاغیم باشماق گؤرمه دی و بئله جه سحردهن آخشاما دورمادان نانکؤرجاسینا دئییب زیقینار. دولدوران توپ، یئنه یئریندن قالخیب الینی - اوزونو یومادان دوشوب اوبانین او اوجوندان بو اوجونا، بو اوجوندان او اوجونا سؤز گزدیریب هامینی چارپیشدیرار. گون اورتادان سونرا ائوینه گلیب گؤرر کؤپک، دانا ائوی بیر - بیرینه قاتیب قاریشدیریب تویوق نینینه دؤندریب. باشلار قاپی - قونشولارینا کی، اؤلمگه ایتمگه گئتمه میشدیم کی، نه اولاردی منیم ده بو خارابا قالمیشما بیر گؤز اولایدینیز. بو تیپ ده پینتی، گرگن و ارینه نانکؤر بیر تیپ دیر. بو تیپ قادیلار دا دده قورقود کتابیندا پیسله نیب، اوجاقلارا بونجیلایین عورتین گلمه مه سی آرزولانار. گلدیک او کی نئجه سؤیلرسن بایاغی دیر، بو تیپ نوح پیغمبرین ائششگی اصلیدیر. ائوه بیر قوناق گلسه، ار اونا دئسه دور قوناغا اتمک گتیر، دئینر کی: بو خارابا قالمیشدا اون یوخ، الک یوخ و گؤ...نو

ارينه چئويريب، نه دئسه سۆزونه باخماز، اونو سايماز. آلاھ سيزى اوندان دا قوروسون، ائوينيزه اوجاينيزا هئچ قسمت ائلمه سين.

گۆردويوموز كيمى قادين ائو ايشيندن، ارينه قارشى نئجه داوارايشيندان دولايى ديرلنديريلميشدير. «ائوين داياغى» خارچ، او بيريلرى بير آيرونىك ديلله منفى قادين تپيلرينى ايفاده ائدر، دده قورقود ايسه اونلار كيميسى نين هئچ بير ائوه اوجاغا قسمت اولماماسىنى ديلر. مقدمه ده يئر آلان آيرونىك ديل ده البته گۆزدن قاچماماليدير.

دده قورقود كتاييندا اوغوز كيشيلرينين، اؤرنكىن، ديرسه خانين خانيمينا سئوگى دولو سايعى ايله مراجعت ائتمه شكلينى ده گۆروروك:

برى گلگيل، باشيم باختى، ائويم تاختى

ائودن چيخيپ يئرييه نده سلوى بويلوم

توپوغوندا سارماشاندا قاراساچليم

قورولو يايا بنزر چاتما قاشليم

قوشا بادام سيغمايان دار آغيزليم

گوز (پاييز) آلماسينا بنزر آل ياناقليم

دستانلاردا ايكي قادين تپيى نين اؤن پلاندا اولدوغو گۆرونور:

۱. قوچاق تپيى قادين

۲. ايدئال حيات يولداشى و آنا اولان قادين

۱. **قوچاق تپيى قادين:** قوچاق تپيى قادينلار دؤيوشده كيشيلريندن هئچ ده گئرى قالمايان قورخماز، جسارتلى، ديللى ديلاورديلر. هر آن دؤيوشه حاضير اولان، قيلينچ اوينايدىب آت چاپديريب، اوخ آتان، ائولاد يولوندا اؤلومدن چكىنمەين، دؤيوشده، ساواشدا آلپلار قدر قورخمازدىلار. ارينين ناموس دايره سىنى قورويان نجيب، متانتلى خانىملاردير. بعضا بورلا خاتون و سئلجان كيمى خانىملار ارلردن ده اوستون گۆرونورلر. ديرسه خانين خانيمى اوغلونون اوودان قايتما ديغىنى گۆرونجه اونون آزغىن دينلى كافيرلر اينه كئچديگىنى بيليب، ديرسه خانا - ارينه - اوز توتوب دئير:

خان بابامين قاتينا بن وارايم

آغير خزينه، بول لشكر آلايم

آزغین دینلی کافیره بن وارایم
 پارالانیب قاضلیق آتیمدان ائمه یینجه
 یئنومله آلجا قانیم سیلمه یینجه
 قول - بود اولوب یئر اوستونه دوشمه یینجه
 یالنیز اوغول یوللاریندان دؤنمه یه ییم!

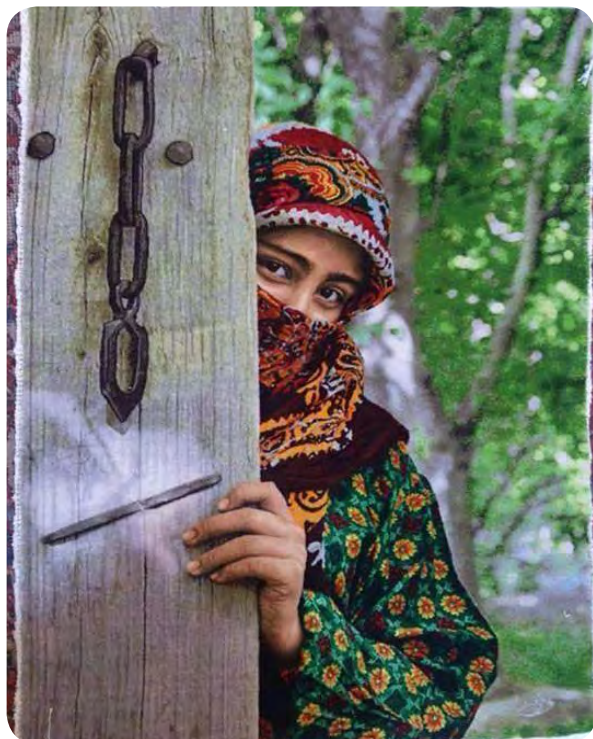
۲. ایدئال حیات یولداشی و آنا اولان قادین: دده قورقود کتابی نین حیات یولداشی و آنا رولوندا چیخیش ائدن قادینلاری ائل قایدالارینا سایغی گؤسترن، عاغیللی دیرلار، حیاتین مختلف دوروملاریندا ارلرینه، ائولادلارینا مصلحت وئریب دوزگون یولا یؤنلتمگه چالیشیرلار، اؤرنکین: دیرسه خان بایندیرین قوناقلیق مجلسیندن ائولادی اولمادیغی اوچون اؤزونو تحقیر اولونموش سانیب اینجیک قایتدیغی بویدا بو قارا عیین سبینی خانیمیندان گؤروب حتی اونون «آلجا قانینی یئر یوزونه دؤکمک» ایستیر. خانیمی اولان خان قیزی صبیرله تمکینله اونا بیلدیریر کی، آجی - آجی سؤزلرله، غضبله ایش یئریمز، ارینه مصلحت وئریر کی، تانرییا سیغینماق لازیم و آجی آجلیقدان، بورجلونو بورجوندان قورتارماق و چیلپاغی دونالتماق گرک. سؤزسوز دده قورقود بویلا ریندا بیر سئوگیلی تیمثالیندا داها اوستون گؤرونن دلی دومرولون خانیمی دیر. او، ار و سئودیکگی کیشی نین یولوندا گؤیوللو اولاراق جان وئرمگه و اؤزوندن کئچمگه راضی دیر. اوانو عشق زیروه سینه قالخیب هیکللشن سئوگیلی نین ایدئال تیپی کیمی دیرلندیرمک اولار.

دده قورقود داستانلارینین ایدئال حیات یولداشی و آنا اولان قادین قهرمان و تیپلریندن داها بیر نئچه اؤرنک:

بانی چیچک، سئلجان خاتون، پری آنا، بوغاچ خانین آناسی، بورلا خاتون، دلی دومرولون قادینی، بای بورانین قادینی، بامسی بئیرگین آناسی، قانتورالی نین آناسی، تپه گوزون آناسی اولان پری قیز، بگیلین قادینی، سگرکین آناسی قادین قهرمانلاردان دیر.

بو ایکی تیپ اؤن پلاندا اولماسینا باخمایاراق، بیر قادین دؤرد یا دابشش فرقلی تیپین اؤزلیکلرینی ده داشیبایلیر. اؤرنکین دیرسه خانین قادینی هم قوچاق تیپی بیر قادین دیر، هم آنادیر، هم ائوینین خانیمی دیر، هم بیلگه دیر، هم ده اوزان تیپی بیر قادین دیر.

دده قورقود داستانلاریندا حیاتین هر ساحه سینده سؤز حاققینا اییه لنن قادین، قادین اولاراق دا آنا اولاراق دا یاشادیغی توپلومون احتیاجلارینی یئرینه گتیرمگی باشلیر. دئمک قادیلارین توپلومداکی یئرلرینی اونلارین اییه لندیکگی دیرلری بللندیریر، و البته «قوچاق تیپی» قادینا سایغی گؤستریلیر. آیریجا اوشاغی اولمایان قادین دا اثرکک ده توپلومدا گئری پلانا ایته لئمکده دیر. اوشاغی اولمایان دیرسه خانا، بیلر بیی خانلار خانی بایندیر خانین چادیریندا یئر وئريلمیر. دیرسه خان غضبله خاتونونا مراجعت ائدرک بونو «قارا عیب» آدلاندیراراق اؤزوندنمی، خاتونوندانمی اولدوغونو اؤیرنمک ایستیر. بونو دا گؤزدن قاچیرمالمالی کی، ساواش چی، کؤچری توپلومدا بول جمعیتیلی لیک دوشمان طرفینده قورخو یارادان عامیلدیر. بو اوزدن قادینین دوغورقان اولماسی ایدئال بیر اؤزلیک اولاراق گؤستریلیر.

بایرام و بایرام دبلی

ماراغادا آخیر چرشنه و ایل بایرامی دبلی
رؤیا راک

سایاچیلار
فاطمه طهماسبور شهرک

مراسم قازیان - قازیان در شهر باهار همدان
خلیل ملازاده

«بایرام» در گنجینه واژگان ترکی
پرویز زارع شاهمرسی

ماراغادا آخیر چرشنه و ایل بایرامی دبلری

رؤیا راک

ایل بایرامی یا داها دوغروسو نوروز بایرامی ان قدیم زامانلاردان بئله بوتون خالقیمیز ایچینده باشقا بیر هاوایا، باشقا بیر جوشقویا ندن اولار. قیشین آخیر آیی یئتیرنده خالق ایچینده سانکی ولوله دوشر. هامی ایستر - ایستمال - آیاغا دوشر تا اؤزونو، عایله سینی و ائوینی بایراما حاضر لاسین. بایرام آیی کی یئتیشدی، خانیملار باشلارلار ائوی تۆکوب تمیزلهمه یه و اصطلاحاً بایرام ایشی گۆروب هیس آلارلار. ائوین لاپ او دیب بوجاقلارینا قدر تۆکوب سهمانلاییب، سیلیب سوپوروب، یوووب تمیزلرلر.

فرشلر، کیلیملر، یورقان - دۆشگین اوز - آستاری، پرده لر، دیوارلار، هر یئر و هر شئی یووولوب تمیزلنر و ائو بیر دسته گوله دؤنوب پار - پار پاریلدار. بوغدا لار ایسلانار، سمنی قازانلاری آسیلار، سمنیلر بیشر و بایراما ساخانیلار. بوغدا یا مرجیمک ایسلانار و گۆیلر گۆیرر.

ایلین آخیر چرشنه سینه کیمی هر ایش قورتولار و هامی اؤزونو شادلیغا و گۆزل دبلری یئرینه ییترمگه حاضرلار. قدیملر آخیر چرشنه گونو آنالار سحر تئزدن دوروب ائو ایشینی گۆردوکدن سونرا آتا - آنا اوشاقلاری ایله بیرلیکده بازارا گئدریلر. آخیر چرشنه گونو توکان - بازاردان علاوه کۆنلوزدن کئچن هر بیر شئی، خیوان قیراغیندا یا داشقالارین اوستونده دوزولوب ساتیلاردی. آنا - آتالار هر شئی دن اؤنجه ائوه سوپورگه، دوز، کبریت، آینا، سو بارداغی و بیر آزدان اوزرلیک آلاردیلار، سونرا تاباق - تاباق چرشنه یئمیشلریندن آلتیناردی. او زامانلار آنالار اؤزلری ده ائوده چوخ شیلر حاضر لاییب بایراما ساخلاردیلار؛ مثلاً اریک، شافقالی و آرمود واختی بو میوه لری گون قاباغیندا قورودوب قاخ دوزلدردیلر، بیر ده شافقالی ایله آرمودون میان پورون دوزلدردیلر. شافقالی و آرمودولارین ایچینی بوشالیدی گون قاباغیندا قورودوب ایچلرینه گیردکان، قند نارینی، زنجفیل و هئل قاریشمیشینی دولدوروب ساخلاردیلار.

باغی اولانلارین گیردکان، یئمیش، میلاخ اوزومو، فیندیق، بادامی دا اولاردی.

اؤده اولمايانلار دا مثلا سوجوق، باسليق، داش حالوا، بزرك حالواسيني بازاردان آليب هم ده اوشاقلارا بازارليق انديب ائوه دؤنرديلر. بايرام پالتارى، باشماغي دا يا اؤنجه دن يا دا بو گونلر ده آليئاردى.

چرشنبه گئجه سى نين شامينا ماراгада قديم دن رسم بو ايدى كى، ياپراق دولماسى بيشيررديلر. بعضى ائولر ده سوتلو آش دا بيشيررديلر. بئله بير اينانچ واردى كى، او يئمكلر قاينادي قجا ايشلرين دويونو آچيلار، هر بير ايش تازا ايلده راست گلر و ائوين، عايله نين بر كتى بوللاشار.

بؤيوكلر كيچيكلره تاپشيرارديلار داعوا ائتمه ييب، بير - بيرى ايله خوش دانيسينلار. چون بعضيلرى بو آخشامدا گلن ايله فال وورماق اوچون قولاق آسما فالى توتارديلار. بئله كى، بير قونشونون قاپيسى نين داليندا ياواشجا دوروب آياقلارينين آلتينا بير آچار قويوب نيت انديب ائوده كيلرين سؤزلرينه قولاق وئرديلر. دانيشيلان سؤزلردن نيتلرينه جواب آلارديلار. بو نيت هر شئيه كئچرلى ايدى، مثلا: «ناخوش احوالى، آليش - وئريش، اوشاغ ايسته مك و ...». بو گئجه نين گؤزل رسملريندن بيرى ده قورشاق شالى ساللاماق ايدى. قديم لر كيشلر بئل لرينه اوزون شال باغلارديلار كى اونا قورشاق شالى دئييلردى. آخير چرشنبه گئجه سى جوانلار بو شالى گؤتوروب داما چيخارديلار. دامالارين بير - بيرينه يولو اولدوغو اوچون، دامدان داما گنديب و شالى قونشولارين ائوينين باجاسيندان ايچرى ساللارديلار. قديم ائولر ده تندير اولدوغو اوچون ائوين داميندا توسو چيخماغا بير باجا قويارديلار. جوانلار قورشاغى او باجادان ساللاياندا ائوده كيلر قورشاغين اوجونا؛ اللريندن گلنى، يئميش، شيرينى، پول و ... دويونله ييب، «چك يوخارى» دئيرديلر. اوشاقلار او يئميشلرى ييغيب ائوه گؤتوروب شادليق ائدرديلر.

سونرالار كى ائولرين مدلى ديشيلدى و تنديرلر ائولردن ييغيشيلدى، يئرینه نفت پينجى و داها سونرالار گاز ياناجاغى گلدى، آخير چرشنبه لر اوشاقلار شال يئرینه، بير ايپين اوجونا كيسه يا توربا باغلاييب دامدان پنجره نين قاباغينا ساللاديلار.

آخير چرشنبه گئجه سى محله اهلى اوشاقلاردان توتوموش بؤيوكلره قدر بير يئر ييغيشيب اوجا بير اود قالايب، اودون اوستوندن آتلايب و اودون اونلارين درد - بلالاريني، ناخوشلوقلاريني آليب و اؤزونون ديرليك، حرارت و سئوينجينى اونلارا باغيشلا ديغينا اينانيرديلار.

سونرالار کی باروت و ترّقه کیمی ایلنجه اورونلری بوللاشدی، جوانلار و اوشاقلار اؤزلری دوزلتدیگی یا دا آلدیقلاری ترّقه ایله ال بوبملارینی پارتلادیلار. آخیر چرشنه نین صاباحیسی، بوتون عایله بیرلیکده شهرین چایلارینین بیرینین، مثلا «صوفی چایی، دروازا چایی، انزاب چایی»، قیراغینا گئدیب و کئچن گئجه دن قالان یئمیشلریندن آپاریب اورادا یئیب یئنی ایل برکتلی اولسون دئییه، یئمیشلرین هره سیندن بیر آزجا سویا آتارلار. اورادا ساغلاملیق نیتی ایله دیرناقلارینی توتوب، بیر نئچه تئل ده ساچلاریندان کسب سویا بوراخارلار، تا بیر ایل بویو ساغ - سالامات یاشاسینلار و بئله جه درد - بلالارینی سویا آتیب، اؤزلری ده سودان آتیلارلار تا ایشلرینین دویونو آچیلسین. قیزلار سودان آتیلاندا دئییرلر «آتیلدیم بختیم آچیلسین»، اوشاقلار گئجه دن قالان ترّقه لری پارتلادیب شادلیق ائدیپ ناهار چاتمامیش هامی ائوه قاییدار.

بایرام آخشامی دا گؤزلجه یئمکلر بیشیریپ و بوتون عایله بیر یئره ییغیشیب و ایل تحویلینده ده بایرام سفره سی نین باشیندا اوتوروب یئنی ایلین یئتمه سینی گؤزلرلر و عایله نین بؤیوکلری قرآن آراسینا قویولموش «سيفته» دئییلن پوللاردان بایراملیق پایلار. سونرا دا اؤنجه قوهوملارین بؤیوکلریندن باشلایب کیچیکلرینه قدر بایرام گؤروشونه گئدرلر.

بو گؤروشلرده قوناقلارا جور به جور تنقلاتلا قوللوق اولونار. و بعضا یئمک - ایچمکده بیر آز آرتیق طاماحلیق ائدن اوشاقلار گئجه قارین آغریسی و اورک بولانماسی توتوب خسته لنرلر، بئله اوشاقلارا شوخولوقجا «بایرام بیی» دئییرلر.

سایاچیلار

فاطمه طهماسبور شهرک

قایناق شخص: عباس طهماسبور شهرک ۱۳۱۵، هریسین شهرک کندی، ساوادیسز

آذربایجانین هریس ماحالیندا یئرلشن «آشاغی شهرک» آدلی کندینین سایالار آدلی مراسیمیندن صحبت آچماق ایسته ییرم. سؤزون باشلانیشیندا اؤنجه «عباس عمی» و حیات یولداشی «سکینه خانیم» ین سوراغینا گندیب اولارلا بو مؤوضوعا گؤره دانیشدیغیمی بورادا گتیرمیشم. بونو دا دئییم کی، عباس عمی بیرتک منیم عمیم دئییل، ائله بوتون کند اونو «عباس عمی» سسلرلر.

سلام، عباس عمی، زحمت اولماسا بیر آز اؤز حیاتیزدان بیزه دانیشاسیز؟ عباس عمی ال چلیگی نین کؤمگیله یئردن قالخیب صندل اوسته اوتورماق ایسته ییر، آخی قیچ آغریسی امان وئرمیر. صندل اوسته اوتورانان سونرا صحبته باشلاییر: -۱۳۱۵- جی ایلده شهرک کندینده آنادان اولموشام ۷۷ یاشیم وار و ۴۵ ایلدی بو آروادینان یاشیرام. ۹ ائولاد صاحیبی اولدوم، ایکسی قیزیلجا دان اؤلدی. ایندی ۴ ایلدی کی تبریزده یاشیریق.

عباس عمی سایالار حاققیندا بیزه معلومات وئره بیلرسیز؟ عباس عمی سایالار آدینی ائشیتجک اوزونه بیر گولوش گلیر، سانکی بوتون خاطیره لری گؤزونون قباغینا دوزولور: - ائله بیل دونن ایدی، طایر عمی،

ھاوان عىمى، عىسى، صادق، حسين قارا كىندىن ياخشى چوبانلارنى ايدىلار. من لاپ اوشاقلىق چاغىمدان بو دىكى كىندىمىزدە گۆرموشىم. ساياچىلار ھر ايل بو رىسملرنى يىتىرىدۇلر. بو مراسىم ئولرە شىلىك كىتىردى، گۆزل قايىداردان بىرى ايدى.

عاباس عىمى بو قايىدا ايلىن ھانسى چاغىندا گىچىرىلدى؟

قوللۇغوزا عرض ائلىم كى، پايىزىن سون چاغلارنىدا كى ھاوا سويۇخلاردى، مال - داوار چۆلە كىدە بولمىدى، اوندە چوبانلارنى بىكار واختلارنىدا بو مراسىم گىچىردى. چوبانلار خورجونلارنى گۆتۈروب، دىنكلرنى الدە، بىرىر ئولرنى دولاناردىلار. ئونىن آستاناسىندا داياناردىلار. ياشدا چوخ اولان چوبان بىر خاص آھنگ ايلە باشلاردى بىر پارا سۆزلر قويون قوزو و سورو حاققىندا اوخوماغا. چوبانلار بو تەر اۆزلىرىنە زومار يىغاردىلار. پاى وئرىلن او زومار اولايىلر قوورما، لپە، نوخود، يارما، ارىشتە و ... اولاردى. اونو دا دىيم كى، بعضى واختلار خۇدك (چوبانىن كۆمكىسى) اۆزو دە چوبانلارلا باھم بو مراسىمە قوشولاردى. خۇدكلر چوخو سوباي اولاردىلار، اولار ساياچىلارلا باھم ارلىح (ارلىك) قىزلارنى اولان ئولرە كىتىردىلر. او ئولردە مال - داوار اوخشامالارنىدان علاوه سۆگى، اىستك و آرزو حاققىندا دا سۆزلر كىتىردى كى، سىزە اوخوياجاغام:

سلام عليكيم بى لر
تامام بيريريندن يئيلر
بو سايا ياخشى سايا
هم چشمه يه هم آيا

بو سايا كيمدن قاليب
آتام آدم نن قاليب
آتام آدم گلنده
قيرمیزی بوغدا بيتنده

آمان او قاراقاش قويون
قارلی داغلاری آش قويون
قارانلیق گئجه لرده
چوبانا يولداش قويون

آمان او قويونون بوزی
آرخاشدان گئتمز توزی
قارنیندا بير جوت قوزی

آمان او قويونون آغی
دولانی گلر داغی
قاریلار توتار یاغی
گلینلر یئیر قویماغی
یئمه لی اولار قایماغی
هم ده کی قایقاناغی

آمان او شیشلیک قويون
یونی بیر دؤشک قويون
بولامانی تئر یئتیر
آغلايير اوشاق قويون

آمان او قويونون آغی
دولانی گلر داغی
ایچر سرین بولاغی
چیرپار قره قیاغی

آمان قويونون کره سی
یا تاغی هم بره سی
کهلیکلرین بره سی
داغلاری هم دره سی
سوتونی گؤزله ییر
قویونلارین ییسه سی

قویون وار کره گزر
قویون وار کوره گزر
گئندر داغلاری گزر
گلر ائولری بزر

ساغینا دؤنر توزلار
سولونا دؤنر توزلار
بره ده اوتوران قیزلار
قویونون یولون گؤزلر

اينديسه قوشما سۆزلرى تاپيشيراق سكيه زن عمى يه
كى، ياخشى ياديندا قاليب.

زن عمى دئير:

هه، بالا كاش ائله او گونلر اولئيدى. او دبلر
آدامين ياديندا دوشنده كئچميش گونلره حسرت
چكىر. ائله بيل دونن ايدى. چوبانا بئله ماهنيلا
اوخويارديلار:

چوبان قويونو وور داشا
چوبان گلير آشا آشا
وورولموشام قلم قاشا
دى دور گل آمان گونودور
چوبانين يامان گونودور

چوبان قارداش آپار منى
قويما ايتين قاپار منى
ايتيرر سن تاپانمازسان
يادلار گلر تاپار منى

چوبان قويونو وور دوزه
چوبان گلير سوزه سوزه
وورولموشام خومار گوزه
دى دور گل آمان گونودور
حاليمين يامان گونودور

مراسم قازیان - قازیان (Qaziyan- Qaziyan)

در شهر باهار همدان

خلیل ملازاده

نوروز از قدیم الایام در شرق نزدیک و خاور میانه بزرگترین جشن و عید مشترک اکثر اقوام ساکن این مناطق بوده و علی رغم وجود آداب، سنن، زبان‌ها، فرهنگ‌ها و حتی اعتقادات مذهبی متفاوت برگزار می‌گردید که درخواست ثبت مشترک جهانی آن توسط کشورهای ایران، آذربایجان، ترکیه، قزاقستان، افغانستان، ترکمنستان و تاجیکستان گویای این توجه است.

مراسم و برنامه‌های گوناگون استقبال و بدرقه این عید پیام‌آور تجدید حیات مادی و معنوی انسان و طبیعت بوده و بشارت دهنده‌ی پایان سرما، سختی، سیاهی و رکود و انجماد و آغاز حکومت نور، روشنائی، جوشش و پویایی بوده است که به صورت مشترک یا منطقه‌ای اجرا می‌شد و هر یک از آن مراسمات حکمت، فلسفه و پیام خاص خود را داشته است و می‌توان به خانه‌تکانی، تکم گردانی (تکه دولاندیرماق)، چهارشنبه سوری (کوله چارشنبه) و قازیان - قازیان قبل از عید و شال اندازی (شال ساللاماق) شب عید از روزن (باجا) خانه‌ها و میرنوروزی در روزهای آغازین سال و سیزده بدر در بدرقه‌ی نوروز اشاره نمود. شاید ده‌ها و صدها رسم و برنامه‌ی محلی برگزار می‌گردید که خود جای بررسی دارد و اما قازیان - قازیان...

مراسم قازیان - قازیان تا حدود ۴۰ سال قبل در شهر باهار استان همدان انجام می‌گرفت که متأسفانه این سنت زیبا نیز قربانی بی‌توجهی و تهاجم فرهنگی - صنعتی گردید. در این مراسم یک هفته قبل از عید نوروز کودکان و نوجوانان هر محله در یکجا تجمع نموده و با هلهله و شادی برای جمع‌آوری هیزم و برپایی آتش قازیان - قازیان به درب منازل محله مراجعه و با خواندن این شعر با آهنگی خاص و زیبا، طلب هیمه و هیزم می‌نمودند:

قازیان - قازیان یاپمه‌سی / آلاله بالون ساخله‌سی (هیزم قازیان - قازیان بیار که خدا فرزندت را حفظ کند)

صاحب منزل نیز در حد وسع خود با دادن هیزم و یا گاه‌ها مقداری مویز یا کشمش و یا سنجد و نوازش کوچولوها و محبت و دعای خیر برای بزرگترها کودکان را راهی می‌نمود و آنان نیز مجدداً با خواندن و تکرار همان شعر و آرزوی سلامتی برای اعضای خانواده آنجا را ترک و به خانه‌ی همجوار می‌رفتند. البته در صورت خست و عدم همکاری مالک خانه خصوصاً در صورت داشتن ثروت و تمکن مالی و بی‌مهری، کودکان در سرزنش و نفرین او شعر زیر را با همان لحن و آهنگ دسته‌جمعی می‌خواندند:

قازیان - قازیان بیلدیرسه / آلاله بالون اؤلدورسه (قازیان - قازیان به تو نشان دهد «تو را مکافات کند» و خدا فرزندت را بکشد). بیان و فحوا‌ی این شعر نشانگر اعتقاد راسخ و ایمان جامعه را به برپایی آتش قازیان - قازیان و نقش آن در طالع و سرنوشت و روند زندگی افراد نشان می‌دهد.

هیزم‌های جمع آوری شده در انبار یا دالان یکی از خانه‌های واقع در مرکز محله یا چهارراه جمع می‌شد و صبح روز قبل از عید اهالی با پوشیدن لباس‌های نو و تازه‌ی عید خود، هیزم‌ها را که طی مراسم خاصی با چینی و ویژه آماده گردیده، روشن و جشن آغاز می‌شد و با شور و نشاط و پایکوبی و جست و خیز کودکان و نوجوانان و بذله‌گویی و شیرین‌کاری جوانان و لذت و خوشی بزرگترها تا نزدیکی ظهر ادامه یافته و همگی آماده می‌شدند تا سالی پر از شور و هیجان و سعادت و نیکبختی را آغاز نمایند.

در رابطه با همین مراسم شعری از نگارنده قید می‌شود.

قازیان - قازیان یاپماسینا گئدردیک

«آلاله بالون» ساخلاسینا گئدردیک

اودونلاری کوم (چهارراه) باشینا ییغردیک (ییغاردیق)

قازیان اودو شعله‌لیب یاناردی

قیش اؤزو ده، یاز گلمه‌سین قاناردی

«بایرام» در گنجینه واژگان ترکی

پرویز زارع شاهمرسی
shahmarasi@yahoo.com

«بایرام» در زبان ترکی از ریشه «بایراماق / Bayramaq» یعنی جشن گرفتن است.^۱ افراد هر ملتی متناسب با محیط جغرافیایی و ساختار باورهای خود، روزهایی را به عنوان عید جشن می گیرند. اگرچه «بایرام» در معنای کلی به معنای «جشن» است ولی چون مهمترین جشن در میان ترکان، جشن روز آغاز بهار است، از آن به عنوان «بایرام» در معنای کلی نام برده می شود. آنچه که روشن است جشن آغاز بهار در ابتدا فاقد هر گونه درونمایه دینی بوده و تماماً با

۱. - «بای» یا صورت دیگر آن «بیگ» در زبان ترکی به معنای ثروتمند، بزرگ، عظیم و سعادتمند، داماد، رئیس طایفه و امیر است. لقب اعیان. فرمانروایی که در رأس یک «بوی/ایل، قبیله» قرار می گرفت. وظایف او عبارت بود از: حفاظت از پیوندهای درون قبیله، اجرای حق و عدالت و دفاع از قبیله در برابر حمله دشمن. بیگها با در نظر گرفتن جسارت، قدرت مالی و حسن شهرت انتخاب می شدند. با گذشت زمان و افزایش قدرت و امکانات بویها، وظیفه بیگ نیز صورت موروثی یافته و به جز در موارد استثنایی، از حالت انتخابی خارج شد. عنوان بیگ از زمان مته خان (موتون یعنی بیگ تون) موجود بود و تاریخی ۲۳۰۰ ساله دارد. از سده ۱۱ میلادی، معنای بیگ گسترش یافته و تا زمان ما نیز ادامه یافته است. در فارسی Beyg تلفظ می شود. به صورت «بای» و در معنای ثروتمند و مالدار وارد زبان عربی و به صورت Big و Beg وارد زبان انگلیسی شده است. فعل «بای» به معنای فخر فروخت، نیز وجود دارد. همچنین «اللیک» (جمع آن بکوات یا بیکات) نیز در عربی به معنای لقبی کاربرد دارد که به فرزندان وزراء و افراد سرشناس و صاحبان مال و نفوذ داده می شود. لقب اختصاری درباردار و فرماندار. ریشه واژه «بایرام» نیز از اینجاست، «بایماق» یعنی بزرگ شدن. «باینماق» یعنی آباد شدن. «بایندیر» یعنی آباد. واژه «بایرام» نیز در واقع به معنای جشن بزرگ است. برای آگاهی بیشتر درباره مشتقات دیگر این واژه ن. ک: اوتوکن سوزلوگو، جلد ۲. ص ۵۱۳؛ آلتایجا تورکجه سوزلوک. امینه گورسوی، آنکارا ۱۹۹۱، ص ۳۷؛ چاغاتای دیلینین ایضاحلی لغتی. - سین کیانگ. ۲۰۰۲. ص ۱۰۰؛ درله مه سوزلوگو، جلد ۲. آنکارا. ۱۹۶۵، ص ۵۸۴؛ ارک سوزلوگو. - اسماعیل جعفرزاده. تبریز. ۱۳۸۹. ص ۵۵۷؛ قاشقای سوزلوگو. - «توروز» سوزلوگو. حسن بیگ هادی. تبریز. ۲۰۰۱۳

آیین‌های کشاورزی ارتباط داشته است ولی با گذشت زمان این جشن پیچیده‌تر شده و در ساختار باورهای اساطیری و دینی ترکان جای گرفته است. عید نوروز زیباترین و قدیمی‌ترین روز برای سپاسگزاری از خداوند و روز خروج ترکان از ارگنه‌قون^۲ است. آیینی که در نقطه مشترک فهم، اندیشه و رفتار ترکان جای گرفته است. قدیمی‌ترین مراسم ترکان که مفاهیم طبیعت، خدا و انسان را در محدوده دینی گؤگ ترکها یعنی باورهای همنی و قامها در برمی گرفت.^۳ این عید در میان ترکان که بانی این عید باستانی هستند، با نامهای مختلفی چون اولوسون اولو گونو(روز بزرگ ایل)، یتنگی گون(نوروز)، مارت دوقوزو (روز نهم مارس)، مره که (جشن در گویش قراقی)، قوجا بایرام (عید باستانی)، شکر بایرامی(عید شیرین)، یاز بایرامی(عید بهار)، سلطان بایرام (عید بزرگ) ... نامیده می‌شد.

۲- داستان ارگنه‌قون، شکل با شکوهر و پربارتر داستان بوزقورد (گرگ خاکستری) است. خلاصه این داستان چنین است: در میان قبائل ترک هیچ کدام به قدرت گؤگ ترکها نبودند. تمام قبایل متحد شده و بر آنان تاختند ولی شکست خوردند. در دومین ایلغار، حیلای به کار بردند و از برابر قشون گؤگ ترک گریختند. ترکان نیز آنان را تعقیب کرده و از سرزمین خود بیرون آمدند. دشمنان به یکباره بازگشتند و بر ترکان یورش آوردند. دشمنان پیروز شدند. گؤگ ترکها به قتل رسیدند و فرزندان شان همراه دشمنان به بردگی برده شدند. پسر کوچک خاقان گؤگ ترک با نام «قایان» و برادرزاده خاقان گؤگ ترک با نام «توقوز» از دست دشمنان گریخته و به وطن بازگشتند. آنان چند گاو و گوسفند خریده و از ترس دشمنان به سوی کوهی رفتند که از راه آن تنها یک شتر می‌توانست عبور کند. به جایی رسیدند که در آنجا آبهای روان، چشمه‌ها، علفهای گوناگون، درختان میوه و شکار وجود داشت. آنها در آنجا جای گرفته و خدای را سپاس گفتند. آنجا را ارگنه قون (ارگنه یعنی سینه کش کوه و قون یعنی برجسته) نامیدند. ۴۰۰ سال بعد تعداد دامها و افراد قبیله تا آنجا زیاد شدند که دیگر ارگنه قون گنجایش آنها را نداشت. در این زمان به گفتگو پرداختند که از آنجا خارج شوند. گفتند از پدرانمان شنیده‌ایم که بیرون از ارگنه قون، صحرای پهناور و زیبا وجود داشته و آنجا وطن اصلی ماست. بیایید راهی از میان کوهها یافته و به آنجا بازگردیم. آهنگری که در میان آنها بود گفت: در اینجا معدن آهنی هست که اگر آنجا را ذوب کنیم، راهی گشوده می‌شود. در جایی که آهنگر گفته بود آتش برپا کرده و آنجا را ذوب کردند. گذری باز شد. آنها آن روز را به خاطر سپرده و از ارگنه قون بیرون رفتند. از آن روز در میان گؤگ ترکها این رسم به وجود آمد که آن روز را عید بگیرند. هنگام خارج شدن گؤگ ترکها از ارگنه قون، «پورته چنه» از تبار قایان، خاقان آنها بود. ن.ک: هیت، جواد. تاریخ مختصر ترک. انتشارات پینار. ص ۷۵ و ۷۶.

۳- برای آگاهی بیشتر درباره خاستگاه ترک عید نوروز ن.ک:

-Türklerde Yılbaşı ve Bahar Geleneği / Prof. Dr. Ahmet Pirverdioğlu.

Turkler. Cilt ۳. Ankara. ۲۰۰۲. S. ۴۴

- Eski Türklerde Bayram ve Festivaller / Prof. Dr. Salim Koca. Turkler.

Cilt ۳. Ankara. ۲۰۰۲. S. ۵۱.

بعدها در زمان دولتهای ترک مسلمان در ایران مانند غزنویان و سلجوقیان، نام یثنگی گون / یثنی گون (به معنای روز نو) جای خود را به «نوروز» داد. ذکر گلچینی از واژه های ترکی مربوط به «بایرام» می تواند ابعاد گوناگون این جشن را نمایانتر کند.

آراز بایرامی - (Araz bayramı) عید فطر (گوش تر کمنی).
 آتالار بایرامی - (Atalar bayramı) عید پدر. روز پدر.
 آنالار بایرامی - (Analar bayramı) عید مادر. روز مادر.
 اود بایرامی - (Od bayramı) چهارشنبه آخر سال.
 اوروج بایرامی - (Oruc bayramı) عید فطر.
 اوزوت بایرامی - (Üzüt bayramı) مراسم یا آیین های سوگواری که در عرض چهل روز پس از مرگ کسی برای وی برپا کنند.
 اولو بایرام / اولوق بایرام - (Ulu bayram) عید بزرگ. عید فطر.
 ایل بایرامی - (İl bayramı) عید سال نو.
 بایرام - (Bayram) جشن. عید. خوشحالی. خوشبختی. شادی. زیبایی. نوعی از پارچه مخصوص بافت ریسمان که شبیه به متقال عراقی اما از آن نازکتر است. این کلمه به صورت بهرام و پدرام وارد زبان فارسی و به صورت «بیرام» وارد لهجه سوری زبان عربی و به صورت Bairam وارد زبان انگلیسی شده است.
 بایرام آشی - (Bayram aşı) طعامی که ثروتمندان در اولین روز عید به مردم بدهند.
 بایرام آغاجی / بایرام آغاسی - (Bayram ağacı) (درخت عید) کنایه از کسی که دیر به دیر به دیدار دوستان برود.
 بایرام آغزی - (Bayram ağzı) مراسم آستانه عید. ایام نزدیک به عید.
 بایرام آلایی - (Bayram alayı) مراسم عیدانه سلطنتی.
 بایرام آیی - (Bayram ayı) ماه اسفند. ماه شوال.
 بایراما - (Bayrama) جشن. شادی. جشنواره.
 بایراماق - (Bayramaq) جشن گرفتن. درخشیدن.
 بایرام اوزری / بایرام اوستو - (Bayram üzəri) موسم عید.
 بایرام اولدوزو - (گیاه) (Bayram ulduzu) ستاره کریسمس. از نظر ظاهری شبیه حسن یوسف است.

بایرام اولوق – (Bayram uyluq) قسمتی از ران، نیمه کوچکتر و پایین تر ران. (گویش قشقای).
بایرام باسدی – (Bayram basdı) ناراحتی معده بر اثر پرخوری عید. (گویش قشقای).

بایرام بیگی – (Bayram bəyi) کسی که دچار ناراحتی شده و با هر بار آروغ زدن، بوی بدی از دهانش بیرون آید. رئیس یا سردسته هنرمندان در برنامه های جشن و نوروز.

بایرامچاق – (جانور) (Bayramcaq) جغد. بوم.
بایرامچالیق – (Bayramcalıq) ترشیدگی معده. ترشح معده. هدایایی که در عید به کودکان بدهند.

بایرام جوْجوغو – (Bayram cocuğu) کودکی که روز عید لباس پوشانده و آراسته اند. کودکی که در عید متولد شده باشد.

بایرامچیق اولماق – (Bayramcıq olmaq) بر اثر پرخوری در مراسم عید باد کردن.

بایرامچی – (Bayramçı) آنکه برای عید دیدنی بیاید.

بایرامچیلیق – (Bayramçılıq) هدیه نوروزی دختر نامزد.

بایرام سئیران – (Bayram seyran) روزهای مهم. گاهی.

بایرام سایاگی – (Bayram sayağı) عیدانه. به رسم نوروز.

بایرام سوئیتاسی – (Bayram soıtası) رقص آذربایجانی.

بایرام قاباگی – (Bayram qabağı) موسم عید. روزهای پیش از عید نوروز.

بایرام قاری – (Bayram qarı) برف نوروزی. در آذربایجان خوش یمن است و آن را رمز فراوانی و برکت دانند.

بایرام قوْچو – (Bayram qoçu) قوچ قربانی که از طرف خانواده داماد برای عروس فرستاده شود.

بایرام قوردو – (جانور) (Bayram qurdu) خرخاکی. برپا. (Onisoidea).
مریم قوردو نیز گویند.

بایرام گون – (Bayram gün) جمعه.

بایراملاشما – (Bayramlaşma) عیددیدنی. دیدار نوروزی.

بایراملاشماق – (Bayramlaşmaq) دید و بازدید کردن در ایام عید. عید دیدنی کردن. به هم تبریک گفتن.

- بایراملی** - (Bayramlı) مسعود. فرخنده.
- بایراملیق** - (Bayramlıq) عیدی. هدیه عید. عیدانه. مالیاتی در گذشته که به مناسبت عید نوروز و عید قربان به نفع خان اخذ می شد. آرایش. زینت.
- بایرام هاواسی** - (Bayram havası) حال و هوای نیکو.
- بایرام یئری** - (Bayram yeri) محل بازی کودکان در عید.
- بایرام یئمیشی** - (Bayram yemişi) چرز. آجیل مخصوص عید
- پۆلکه بایرامی** - (Pölkə bayramı) نوعی آئین در شهر بناب که با سپری شدن چله بزرگ، آتش افروزدن و شادی کنند.
- توی بایرام** - (Toy bayram) مجلس سرور و شادمانی.
- جیگرلرین بایرام ائتمه سی** - (Ciyərləri bayram etmək) لذت بردن از نخستین سیگار که پس از مدتی ترک بکشند.
- حاجیلار بایرامی** - (Hacılar bayramı) عید حجاج. عید قربان.
- خونچا بایرامی** - (Xonça bayramı) نوعی جشن کوچک بهار که در اوایل قرن ۲۰ در مدارس آذربایجان برگزار می شد.
- دلی بایرام** - (Dəli bayram) خل و چل. دیوانه.
- سلطان بایرام** - (Sultan bayram) عید بزرگ.
- سود بایرامی** - (Süd bayramı) جشنی که به مناسبت زایش گوسفندان و دوشیدن شیر آنان در منطقه سیواس گرفته شود. بخشی از شیر را پنیر کرده و بخشی را به کسانی می دهند که گوسفند ندارند.
- سیدلر بایرامی** - (Seyidlər bayramı) عید سادات. عید غدیر خم.
- شکر بایرامی** - (Şəker bayramı) عید نوروز. عید بزرگ. عید شیرین.
- قارابایرام** - (Qara bayram) اولین نوروزی که پس از فوت شخصی فرا می رسد و خانواده آن را جشن نمی گیرند. روز ماتم.
- قوجابایرام** - (Qoca bayram) عید نوروز. عید باستانی.
- قوزوبایرامی** - (Quzu bayramı) جشن برّه. پس از آنکه ۴۳ روز از زایش برّه و یک روز پس از «یوغورت بایرامی» گذشت، برّه ها را از مادر جدا کرده، از مکیدن شیر مادر منع می کنند.
- قیزیل بایرام** - (Qızıl bayram) آتش سوزی چند خانه باهم.
- گوژبایرامی** - (Göz bayramı) عید قربان.

یئنیش بایرامی - (Yeniş bayramı) جشن پیروزی.

یاز بایرامی - (Yaz bayramı) عید بهار.

یوغورت بایرامی - (Yoğurt bayramı) جشن ماست. پس از آنکه چهل روز از زایش برّه گذشت و در این مدت شیر گوسفند از آن او بوده، در چهل و یکمین روز برّه‌ها را از مادر جدا کرده و زنان شیر دوشیده و با آن ماست می‌زنند. سپس گوسفندی نازا را ذبح کرده و جشن می‌گیرند.

گلنکەر، گۆره‌نکەر

تبریزده حنا گنجه‌سی قیز ائوینده

گونش امانی

دوغوم دبلری موغاندا گرمی ماحالیندا

علی محمد خلفی زنگیر

قورد الی ایله توتوجولوق

رقیه علی قلیان «لاله»

کئچمیشده تبریز اینانجلاریندان

رقیه علی قلیان «لاله»

خالق حکیملیگی

سکینه کیری

ماراغا توی ماهنیلاریندان

رقیه وعیدی (گونش)

چیراقلار

مصطفی جباری سابق

حنا گنجہسی قیز ائوینده

گونش امانی

اوشاقلیق چاغلاریمدا توی - دویونه عاید گۆردویوم گلنکلیری یاخشی
خاطرلاییرام. او گونلردن ذهنیمده اولان ایزلر هله ده سیلینمهییب. قوهوملاردان
بیرینین ائوینده توی مراسیمی اولاندا گۆرمه‌لی و اونودولماز صحنه‌لر یارانیردی.
دئییه بیلرم عایله‌نین او زامانکی داورانیشلاری ایندیکی دویغولاریمی دا
کؤلگه‌سی آلتینا آلیب.

کیین کسمه‌دن بندئیی تخته کیمی عایله آداملاری قایناشیب، دارتیشیب چتین
بیر اولاین حاضرلیغینی آپاراردیلار سانکی! بیز ده اوشاق... اؤز حالیمیزدا...
اؤز رویالاریمیزدا...

کیین کسیدی ده اوغلان آدمی قیز اوچون قیزیل تاخیملار یا دا سیکه آلاردیلار.
اوغلان تویو اولاندا هامی فیکره دوشردی: گۆره‌سن نئچه خشلییه‌جاغیق؟
تویانالیق نئچه سالاجاقلار دئییه، کیشیلر حاضرلیق آپاراردیلار.
خونچاباخما و کیین گۆروشلرینده هره بیر پای آلیب، قیز یا اوغلانین خونچاسینا
هدیه ائتمه‌لییدی.

جاهازباخمادا ائو حاجاتلاریندان قیزا جاهاز پایی آپاریلمالییدی.

بندئیی تخت‌ده ده اوتاق گۆرمه دئییه، بیر شئی آلیب آپاراردیلار.

آنچاق توی باشلاناندان قورتولانا کیمی چوخلو پول خرجه‌نیب هره اورگینی
سرینلتمک اوچون «اولسون آلاسه یامان گون گۆرستمه‌سین، ائله آدام بئله یئرلره
خشله‌سین» دئیردی، اما بونلا بئله توی اولاندا هر ائوده بیر نوع گرگینلیک
یاشاناردی. بو دا بیز اوشاقلاری چوخ اینجیدردی. آتا - آنامیز دارتینیب
دئینردیلر، بیر:

- «پسیدی بونی آپارماغ اولماز!» دئییه ناراضیلیق ائدردی. او بیر ده:

- «بیری اوغلان ائولندیریب، قیز کۆچورده‌جاخ، بیز ده ائولیکدان چیخاجاخ
دا...!» دئییه سۆزو داعوایا چکردی.

بونا گۆره ده تويو سئومزدیم.
توی اولاندا سئوینمزدیم. اما
قیز حناسی بونلارین هامیسیندان
باشقا ایدی. قیز حناسی تبریزده
توتولان گۆزل و خرجسیز
مراسیملردن بیرى ایدی.
یادیم گلەنى قیز حناسیندا
بیر گرگینلیک یارانیب،
یاشانمازدی. حنا گئجهسى
اوغلان آدمی قیز ائوینه گلیب
قیسا بیر مدت اوتوردوقدان
سونرا قاییدیپ گئدردی.
داماد دا قیز حناسینا گلمازدی.
بو اوزدن خانیملار باشاردیقجا
گۆزل گئینیب، بزنردیلر. او
گئجه قیزین آتا ائوینده قیز

اولاراق سون گئجهسى اولدوغونو دیرلندیریب سحره کیمین شنلیک ائدردی.
او گئجه یاشلی قادینلار و خیرداجا اوشاقلاردان باشقا کیمسه یاتمازدی. یاتانین
دا یئرینه سو تۆکوب او یالداردی. یا دا اوز- گۆزونه ماتیک سورتوب گولملی
شکیله سالاردیلار و یا یاتان کیمسه نی یاتاغینا تیکردیلر.

قیز حناسی بونلاردان ساوای آیری بیر گۆزل گلنکله یادیمدا قالیب، او دا
قادینلارین نچه ساعاتلیق اؤزلرینه قاییدیپ، توپلومون دؤوره لرینه جیزدیگی
سینیرلاری گئچیب ایله نیب، خوش اولماقلاری ایدی.

حنا گئجه سینده گلین اوینایاندان سونرا اوغلان آدمالاری ییغلیب، گئدردی.
اوزاق قوهوم - قونشو دا گئندیکدن سونرا حنا گئجهسى آیری بیر شنلیکله دوام
ائدردی. قادینلار قاوال گۆتوروب، چالیب اوخویاردیلار. قادینلاردان ایکسی
آیری بیر اوتاقدا اوزلرینی اولدوقجا گولونج و اینجه لی کیشی - آرواد هئیتینه
سالیب، سونرا گلیب حاجی مه لی قیزی (حاجی ملیح) نمایشینی ایجرا ائدردی.
حاجی مه لی قیزی نمایشی «اوشاقلار قباحلی سؤزلر ائشیدیپ پیس حرکتلر

گورمه سینلر» دئیه حنا گنجه سی نین سونونا ساخلاناردی. بو مدت ده اوشاقلار دا یورولوب یاتاردیلار.

حنا گنجه سینده قوالان اوخونان اوخوماقلارین هامیسینی خاطیرلایمادیغیما، اوزون زامانلاردیر یئنی یئتمه لرین یئنه دیگی سبیدن مراسیملرین یئنی سبکده کئچیریلمه سینه باخاراق حاقلیام. همدده کئچمیشده من همان یاتیردیلان اوشاقلاردان بیر اولدوغوما گوره ساده جه قوالان اوخونان اوخوماقلاری گورموشم.

«سروانلار»، «علی بالا»، «گولوستان باغی» و... اوخوماقلارینی حنا گنجه لرینده دینله میشم، یادیم گنلری ده سیز ایله پایلاشا جاغام. اونلاری دا همشه کی کیمی، حورمتلی بالدیزیم زینب خانیم امانی بیر - بیر یادینا سالیب، یازیب و فولکلور قایناغیمیزا آرتیرماقدا بیزله اورتاق اولوبلار.

یادیمنان چیخماز، او زامانلار خانیملارین اوخوماغا باشلاماغی. اول بیر آز اوتانیب، چکینمکدن سونرا قوالی اله آلیب «سروان» لاری اوخویوب توپا داد - دوز قاتماق ایله باشلاناردی:

* گئدر یولون یاریسینا / دؤنر باخار دالیسینا / دالیسینا باخان یاری / سروان، تاپشیر میشام تاریسینا

* گئت گله سن ساغلیغینان / الده بیر جوت یایلیغینان / باجین ایستر یایلیغوی / سروان، یارین ایستر ساغلیغوی

* یولوا قویموشام اییده / دؤن بویووو گوروم بیر ده / نذر ائلرم سن گله سن / کؤینه بین وئرم سییده

* یولوا قویموشام کاهی / سن چکمه من چکن آهی / آی خراسان پادیشاهی / سال سروانیم یولا گلکسین / بونونا شال دولا گلکسین

* یولوا قویموشام قندی / گندیب اوره ییمین بندی / حضرت قاسیم کمندی / دولانسین بئلوا قوی گل / یتیرسین ائلوا قوی گل

* یولوا قویموشام خورما / سروان، پادیگاندا مایوس دورما / سنی آند وئرم بیر آلاها / افسر، نیشانلی سربازی وورما

* یولوا قویموشام پنیر / هنوز ائودن سسین گلیر / نجف شاهی حضرت امیر / سروانی سندن ایسترم / اوز توتارام قبله گاه / مظلوم حسین دن ایسترم

* یولوا قویموشام آلما / سوی قاییغین یئره سالما / سنی آند وئرم بیر آلاها / ایککی ایلدن آرتیق قالما

*يوللوا قويوشام اوزوم/ يوللاريندا قالب گوزوم/ بير گون سن-سيز
 دوزنمزديم/ سروان، ايكي ايلي نجه دوزوم
 *آي ددهمين بير بالاسي/ گل قايدان گير قاداسي/ بويوا اوزرليح ساليم/
 سروان، توستوسونده دور قاداسي
 آش گل - آش گل بوداغلاري
 سروان، اووود من غريب آغلاري
 *اوتاغوا قويدوم قندان (قندان)/ سروان، بير ديقه چيخميرسان ياددان/ اگر
 اوزون گلنميرسن / سروان، بير كاغاز ياز گوندر ياددان
 آش گل داغلار آراسيندان
 سروان، اؤيوم قاشين آراسيندان
 *پاديگاندا ايشمه آشي/ سروان، دالالانيب توكمه ياشي/ خيري اولسون او
 باجيني/ سروان، هر جمعه گلر قارداشي
 *سن تبريزين آغ داشيسان/ سروان، قيزيل اوزوكلر قاشيسان/ سنه سربازليق
 ياراشماز، سروان، سن باجيلار قارداشيسان
 *پاديگاني وئران قالسين/ آلا قارقا يوا سالسين/ گؤدورم سروانيم گليب/
 غريب يئرده گؤيلوم آلسين
 آش گل - آش گل سحر اولدي
 من يئديگيم زهر اولدي
 *بويون آيين دوققوزودي/ قوربانليغن آغ قوزودي/ دور گل دولانيم باشوا/
 سروان، دئمه سينلر ياد قيزيدي
 *هانكي داغلار دالينداسان/ اولدوز كيمي پاريلدارسان/ ياز منه بير كاغاز
 گوندر/ سروان، گوروم كيمين يانينداسان
 آش گل - آش گل صاباح اولدي
 ياندي باغريم كاباب اولدي
 *قاصد گلير هنير- هنير/ قمچي سينين اوجو دمير/ قاصيد سني حضرت امير/
 دور آلتوا دؤشك ساليم/ اوز ياريمي خبر آليم
 *سن گئندن اوش گون ايدى/ ايشيم منيم موشكول ايدى/ سين بو سرباز
 گئتمه يين / قيامتين نيسگيليدى
 آش گل - آش گل بو زماندا
 قالب يارين ال آماندا

*سربازلار قفده ياتار / توفنگين باش - باشا چاتار / جييينده خشليبي (خرج ليلي)
اولماز، چيني نين دوشقاسين ساتار
*سروان گلير قاتار - قاتار / آلاله، يورقون اولوب يولدا ياتار / توفنگين قوي
باشين آلتدا / تئلريوه توپراق باتار
*يولدان گليب يورولموسان / سروان، نيه دوروب سويونموسان / گل چيخارديم
جورابلارون / سروان، اوپوم يورقون اياخلارون
*اوست اوتاخدا ساري يورقان / اوردا ياتيپ سروان اوغلان / مشقه گنديب
يورولوبدور / اونا سئوگيلسي قوربان...
سروان لاري نيسگيل لرله ياناشي اوخويانندان سونرا بير چاليب، اويناييب،
دئييب، گولن خانيم «آي قيز باغريميزي چارتدادون، وئر منه گوروم»، دئيه
قواللي آليب بير شن هاوا چاليب بئله اوخوياردى:
*عئينه يي (عينكي) قره، گئتمه شَهَره، گئتنس شَهَره، گندرم اره
*عئينه يي شوشه، زوروشوب دوشه، باعئشي گوروم، پيس درده دوشه
*عئينح آلديررام، شوشه سالديررام، گندرم يادا، سني يانديررام
تبريزين حنا گئجه سي نين دومانلي - نيسگيللي هاواسي سانكي اوردا ياشايان هر
بير كسين روحونو ائتگيلنديريردى، همان چاليب اوينايان خانيم نهايتده كدرلي
اوخوياردى:

*شوشه دن چكديرم تشدى / يازي يازان بونه ايشدى
يازييسان پوزا بيلميرم / جوانام دؤزه بيلميرم
*سويو چكديم گول قازانا / قئينه دي قالدی اذانا / قولاق وئر يازي يازانا
يازيلاري يازان آلاله / يازييسان پوزا بيلميرم / جوانام دؤزه بيلميرم
*سويو چكديم دولدا (دولچادا) قالدی / آلاله گوزوم يولدا قالدی /
جوان اولموش - اوزو دؤنموش / دوروم گوروم هاردا قالدی
*سويو چكديم آتافيا / ديقه ده چيخديم قاپيا / گوزله ديم ياريم گلهمه دي / آز
قالير باغريم چاتديا

يازيلاري يازان آلاله / يازييسان پوزا بيلميرم / جوانام دؤزه بيلميرم...
حنا گئجه ده ياواش - ياواش خانيملار اوتانماغي قيراغا قويوب هر كس
اوخويوب اويناماقدان نه باشايرديسا اورتايا قوياردى. اونلارين اوزونده و
سسینده اولان سئوينج قاريشيق كدر مني داريخديراردى. سانكي بو قيزين آتا

اٲوینده ارکۆیون قیز اولاراق یاشاماسی قورتاریر و صاباحدان قاین آنا، بالدیزا «بعلی، باش اوسته» دئمه سی باشلاییردی:

* گلین باشماغین ساری دی / گئیمه دابانین آغریدی / ماشین قاپی دا حاضیردی /
گلین دور گئداخ - دور گئداخ / باجیم دور گئداخ - دور گئداخ
* گلین باشماغین قره دی / گئیمه ایاغین ترله دی / داماد قاپی دا چرله دی / گلین
دور گئداخ - دور گئداخ / باجیم دور گئداخ - دور گئداخ

* گلین گلیر یاواش - یاواش / قولتوغونا ویریب لاواش / آغا قئین آزجا ساواش /
بو سنین بالا گلنن دی / قاش - گوزو قارا گلنن دی
* گلین گلیر یئین - یئین / قولتوغونا ویریب سئین / آغا قئین آزجا دئین / بو
سنین بالا گلنن دی / قاش - گوزو قارا گلنن دی
* آیین اولدوز / آی خانیم بالدیز / دئ گلنن یاریم / قالمایم یالقیز.
سؤز بو یئرله چاتاندا هم گلین هم ده آنا باجیسی کدرله نیب دولو خسوناردیلار.
یئنه ده بیر های - کویلو خانیم قوالی آلیب هاوانی دیشدیردی:
* آلما وئردیم یئنه سن / وئرمه دیم ایلییه سن / ات رنگی جوراب آلام / آزادلیقدا
گییه رسن

* سئوگیلیم اوتوروب باح (بانک) قاباغیندا / قیزیل استیکاندا چای قاباغیندا /
قیرمیزی ماتیحی وار گول دوداغیندا

* نار یئمه - نار یئمه نار شیرلی دی / آتادان - آنادان یار ایرلی دی
* نار یئمه - نار یئمه نار شیرین اولور / آتادان - آنادان یار شیرین اولور
* نار یئمه - نار یئمه نار منه دیدی / نه دئدین سئوگیمین خطیرینه دیدی
* تبریزین چوچه لری (کوچه لری)، بانلاماز بئچه لری / یاتاسان یار قوینوندا /
پاییزین گئجه لری

* آیین ساریسی، گونون ساریسی / گل گیر قوینوما، گئجه یاریسی
* آی حساب ائله، گون حساب ائله / گل گیر قوینوما، یار حساب ائله
* آی بیرده - بیرده، گون بیرده - بیرده / گل گیر قوینوما، اؤپ بیرده - بیرده
بعضی وقتلرده باش قورتارماز دیم اوخویانلار دوروملاریندان راضیدیرلار می
یوخسا ناراضی!؟

*قیزیل اوزوح (اوزوک) لاخلادی /
وئردیم آنام ساخلادی / آناما قوربان
اولوم / منی تتر آداخلادی

*قیزیل اوزوح دار بارماخ /
باشارمیرام تار چالماخ / منیم نه
وقتیمیدی / یاد اوغلونا یئر سالماخ
منیم نه وقتیمیدی / یاد اوغلونا
یالوارماخ؟

*قیزیل اوزوح فیروزه / گئدین
دئین خوروزا / بو سحر بانلاماسین /
یاریم گله جاخ بیزه

و بو آرادا یارین تهرانا گئتمگی
و اوندان آیری قالان یارینین بو
قدر آجی چکدیگی نین سببی نه

ایمیش؟ اما کسینلیکله یار - یارینی یالقیز قویوب تهرانا گئتمک مضمونوندا
اوخوماق حنا گئجه لرینده اوخوناردی:

*گئدیرسن تهرانا گئت گؤزوم اوسته / پالتارین قویموشام ائوده میز اوسته /
گلنده گلرسن مزاریم اوسته / گؤز یاشین تۆکرسن باش داشیم اوسته
*گئدیرسن تهرانا گلیم اؤتوروم / آغیردیر چمدان وئر من گؤتوروم / سنی
قوربت (غربت) یئر نه نجه اؤتوروم

گئتمه تهرانا، گلیمیشم جانا / سنه تهران دیر، منه غم خانا

*گئتمه تهرانا، تهران وئران / سنه تهران دیر، منه غم خانا

*گئدیردین تهرانا منه دییئیدین / شیرنی باغلاداردیم یولدا ییئیدین / ایندی کی
دئمهدین، جوان اؤلئیدین

*گئدنده دئمهدی منه / چؤرح یاپدیرام ننه مه / اوچ چؤرح قویدو دستمالا / بئلینه
باغلادی گئتدی / سینه می داغلادی گئتدی...

«علی بالا» شعری ده داییم «علی» نین تویوندا چوخ اوخونوردو. او زمان بئش
یاشیم وار ایدی و سانیردیم بو اوخوماغی منیم دایما قوشوبلار:

علی بالا باشماخلارون یاغلارام
 سنه قوربان اوستونه گول باغلارام
 علی بالا مرخصلیغ آلماسان
 سنه قوربان زولوم - زولوم آغلارام
 علی بالا پیکانیوین شستینه
 سنه قوربان گول باغلارام اوستونه
 علی بالا ائشیتدیم ائولنمیسن
 سنه قوربان منی ده آل اوستونه
 علی بالا باغا گیرمه گۆرلر
 سنه قوربان بویون گولدی درلر
 علی بالا دوستدان چوخدی دوشمانین
 سنه قوربان سنی مندن ائلر
 علی بالا آغ آلمای قیزیل آلمای
 سنه قوربان یوللارا دوزول آلمای
 علی بالا ییلسم کی من سننیم
 سنه قوربان ساخلارام یوز ایل آلمای ...

بو اوخوماقلار نه یازدیقجا قورتارمالی نه ده دینله دیکجه دویمالی دیرلار.
 سؤزون چوخ اوزانیدیغنا باخاراق نه آرتیق یازا بیلیرم، نه ده او گۆزل
 دوغولاردان واز کئچه بیلیرم. آنجاق تبریزین قیز حناکجه لرینین چوخ گۆزل
 و طمطراقلی کئچیریلمه لرینه راغماً آداق - آداق مدرنلشمه دئییه اونودولور و
 یئرینی تالارلاردا چوخ هزینه لی و اولدوقجا یئرسیز تشریفاتلار توتور، منسه
 گلنکلیمیزین قورونوب ساخلانماسی کیمین گۆروی دیر دئییه، چاشباش
 قالمیشام.

دوغوم دبلری موغاندا گرمی ماحالیندا

علی محمد خلفی زنگیر

قایناق شخصلر:

- ماجیدی خانیم، گرمی نین چونه خانی کندیندن، اردبیل شهری ساکنی، ۷۰ یاشیندا، ساوادسیز، ۱۳۸۸.
- زارعی راویه، گرمی نین آلازار کندی ساکنی، ۶۴ یاشیندا، ساوادسیز، ۱۳۹۱.

یئنی دوغموش اوشاغا و آناسینا ابهچی (Əbəçi) آدلی بیر بیلجی آرواد باخیردی. بئله کی، اوشاق دنیا یا گؤز آچان چاغ آنانین یانیندا اولوردو، اوشاخی توتوردو، اونو یویوب و گۆبگینی کسپ، سونرا بله ییب آناسینا وئیردی. آتالار دئیر: «یوز ابهچی اولسا دا گؤز (گوج) دوغانداو.»

ابهچی اوچ گون زاهی آروادا و اوشاغینا باخیردی. بو اوچ گونده آنایا قویماق* وئیردی و اوشاخی پریله یردی (Pərpi). آرالقد، بیرینه آجیقلا ناند، دئیرلر اونو «پری» له دیم. اما «پری» سؤزو بوردا اؤزل اولاراق ایشله نیر؛ ابهچی اوشاغین اوچ گونونده، قوللارین قاتلانا جاغین، اللرین - آیاقلارین اوستون، بئلین، آلتی نین اورتاسین و چنه سین تیغه ویا اولگوج کیمی باشقا بیر ایتی دیلکله چرتیب قان آلیر سونرا سوغانین بیر واراخی ایله اونون بئلینی اوووردو. بئله لیکله اوشاخی پریله یردی.

ابهچی اوشاخی بوزمه جه آزاریندان قوروماق اوچون اونو قارینا چکیردی. قارین قالین اولسایدی سوئوردولار یوخسا قوزو و بالا جا قویون قارننی سویمادان اوشاخی اوزوندن باشقا قارینا بوکوردولر و تخمیناً بیر ساعت دن سونرا اوشاق ترله ن کیمی چیخاریردی لار. ابهچی اوشاغین آغزینا باخیردی

آخ سيزا (بوزمه جه) اولسايدى اونو اينه ايله بير- بير دئشيب گؤتوروردو يوخسا بوزمه جه اوشاغين اممه سینه انگل اولوب اونو اؤلدوروردو. بير ده اوشاغى بو آزاردان قوروماقدان اؤتورو اونو باشقا بير تهر ده پریله بيردیلر؛ ايکى ساجى باش - باشا وئريب اوشاغى اوچ دؤنه اونون آراسيندان كئچيريردیلر.

آنا و اوشاغى پيس قوه لر دن و گؤزدیمه دن (نظر دن) قوروماق اوچون اونلارین اوزریندن مختلف مونجوقلار آسیر دیلار. مونجوقلار بونلاردان عبارت ایدی:

ساریلیق: گؤزل ساری بویالى بو مونجوق اوشاغى ساریلیق آزاریندان قورويور. **شوه:** آنانى وهمیات و قاراباسمادان قورويور.

گؤز مونجوغو: اونلاری گؤزدیمه دن قورويور.

قان مونجوغو: دوغان چاغى، آنانى قان آپارماسین دئه، اونو بوینوندان آسیردی. **آل مونجوغو و آل گؤبگی:** اونلاری آل آروادینین شریندن قورويور. بو چاغلار آرواد اؤلنده دئیرلر ایچین آل چکيب.

گؤیوترمه: بو مونجوق اوشاغى گؤیریب اؤلمکدن قورويور. دئیرلر بو مونجوغو ايکى بارماغین آراسیندا توتوب موجخوراندا رنگی توند گؤی اولور سونرا رنگی آزالیر.

بونلاردان باشقا بابا قولو، قورد مونجوغو، بالیق قولاغى و باشقا تورلو- تورلو مونجوقلار مختلف هدفلر اوچون آنا و اوشاغین یاخاسینا آسیرلیدی. مونجوقلار اوشاق اولمامیش ائوده اولمالی ایدی. اوشاق اولاندان سونرا مونجوقلاری ائوه گتیرملى اولسايدیلار، اؤنجه اوشاغى ائودن چؤله چیخاریب مونجوقدان سونرا ائوه گتیریردیلر.

اوشاق اولان کیمی بير گؤزده (ائوین هر بير اوتاغینا گؤز دئیلیر) زاهى قادین و کۆرپه سینه یئر سالینیردی. اونلاری آل آروادیندان قوروماق اوچون، ایتی بير دمیرله اوتاغى دؤوره جیزیب او جیزیغى آغیز- آغیزا یاپیشدیریردیلار. آروادین یئرینین دؤوره سینه قزیل جیه Ciyə (کئچی قزیلیندن توخونموش ایپ) سرب و جیه نی آغیز- آغیزا یاپیشدیریردیلار. ایگه (تخمینا ۳۰- سانتیم اوزونلوغو) اولان، جهره آدلى ایپ اگیمره وسیله سینده ایشله نن دوز و اوجو ایتی بير مفتیل) تاخیلمیش بير سوغانى و بير تندیر شیشینی آنانین یئرینین یانینا قویوردولار. زاهى قورخماسین دئه، باشى اوستونه بير الجه چؤرك قویوردولار. بير ده یون داراغینی باجانین آغیزیندا اینه لری چؤله ساری وضعیتده قویوردولار.

بونلار زاهی آرواد یثردن دورونجایا
قدر (اون گون) اونون یانیندا قالیردی.
بو اون گونده آنانین یئمگی خشیل
اولوردو.

دوغان آروادین قیزماسی اولاندا یا
حالی دولاناندا، بیر کسر گؤتوروب
سو قیراغینا گئدیپ و او کسرله سویو
«قیلینج» لاییردیلار. اوندان سونرا بیر
اتک داشی بیر- بیر سووا آتیردیلار.
بو ایش آروادین یاخشیلاشماسیندان
اؤتورو ائدیلمه ییدی. سانکی آنانی
قورخودان و پیس دوروما سالان قوه
سودا ایمیش.

بو ایشلردن باشقا، بئله حالا دوشن آروادی اوتوردوب اتگینه آریا تۆکوردولر
و اثرکک آتی گتیریردیلر اونون اتگیندن آریا یییردی، آت کیشنه سهیدی،
آروادین یاخشیلاشا جاغینا اینانیردیلار.

بوندان علاوه حیطده قیر ائنینده بیر چاپال (قیره اوخشار مکعب فورمونا
قازیلان بیر چوخور) قازیردیلار و حالی دولانمیش زاهی آروادی او چاپالا
یاتیردیپ، ائوین قویون سوروسونو اونون اوستوندن کئچیریردیلر.

قیرخینا کیمی اوشاق اولان ائوه بیر قوناق گلنده اوشاخی اوتاقدان ائشیکه
گؤتوروردولر. هر بیر سبب اوزوندن بو ایشی گؤره بیلمه سهیدیلر، قوناق
گئنددن سونرا اوشاغین بوش بلگی اوستونه بیر الک توتوب الهین ایچیندن
اوچ دؤنه بوش بلگه سو سپیردیلر و بئله لیکله اوشاخی «اوشاق اوستونه گلن»
آدامین آغیرلیغیندان قورو یوردولار. بو سو سیمه ایشینی، اوشاخی چيله دن
چیخارندا یعنی اوشاغین قیرخی چیخاندا دا ائدیردیلر.

دئمهل قیرخ گون آنا ائوده اوتوروردو و اؤزونو آغیر ایشدن و ایستی-
سویوقدان گؤزله ییردی. خلق آراسیندا بئله بیر دئیم وار: «دوغان آروادون
قیرینون آغزی قیرخ گون آچوق قالئی»، اونا گؤره ده قیرخی چیخماق هم
اوشاغا هم ده آنایا اؤنملیدیر.

اوشاغین ایلی دولاناندان سونرا چؤله ایشله سهیدی (اسهال توتماق)، دیش

چىخارماق يا بوغازىندا چۆپ قالماقدان اولماسايدى، چۆلە ايشلەين اوشاغى اوجاق تانىنىش ائو قارالاتماغا آپارار دىلار. قارالايان شىخىس بىر كۆموروزىب اوشاغىن بوغونلارى (اعضالارىن قاتلانان يىرلىرى) و آلنىنى قارالاردى، سونرا بورونونو توتوب سىخاردى. اىكى دۆنە بو ايشى گورردى، ياخشىلاشماسايدى، اوچونجو دۆنە بىر آز گۆى ساپى ياندىرىب اونون كولونو بارماغىندا گۆتوروب اوشاغىن بوينونون آردىنا باساردى. هر كىمىن قوجاقدا اوشاغى اولسايدى، اونو قارالانماقدان قايدان اوشاغىن قاباغىنا آپارماسى لازىم ايدى، يوخسا او دا چۆلە ايشلردى (اسهال توتاردى). گورردىن، اوشاغىنى قارالاتماقدان قايتاران آنا كندە گىرمە يە بىر آز قالاندا دايانىب و قونوم - قونشويا سس سالىب كى، «من اوشاغى قارالاتماقدان كىتىرىم».

*قويماق Quymaq: سوا اون تۆكوب قارىشدىرىلار. كرە ياغى بىر قابدا ارىدىب قاينار ائدىرلر. قاينار ياغىن اىچىنە آز-آز سولو اونو تۆكوب قارىشدىرىلار. قويماق قىزارىنجا قارىشدىرماغا دوام ائدىرلر. قويماغىن اوستونە آجى-اوجو (دارچىن، اىستى اوت، زىنجفيل، قولونجان كۆكو) سىپب زاهى آروادا يئىدىرىلر. بوندان باشقا كرە ياغى، اىستى اوتو، كىشىنىشى قاينادىب زاهى يا اىچىرىلر.

چىلە كسدىر مەك

قايناق شىخى: بالايى كىچىك خانىم، گرمى نىن خان بولاغى كندى ساكنى، ۷۰ ياشىندا، ساوادسىز، ۱۳۸۹.

چىلە سۆزو چوخ يىرلردە ايشلەنىر. اونلاردان بىرى دە چىلە كسدىر مە دىيىندە دىر. بىر كندە اىكى گلنىن تويو بىر گوندە اولوب كندە كلن گلندە، اىكىنجى سى گلىب كندە چاتىب اۆز ائوينە گىرمەك اىستەيندە، ايلەك گلن گلن چىخىب ائشكىدە دايانىب سونرا كى، گلنىن ائوينە گىرمە خىرىنى گۆزلە يەجەك. بىللە لىكلە سونرا كى گلنىن چىلە سى اونو باسماز. بو ايشى گۆرمە سلر، ايلەك گلن گلنىن بىر نىچە ايل اوشاغى اولماسا، دىيىرلر اونو «چىلە» باسىب. بىللە دورومدا گرەك اونون چىلە سىن كسدىرە سىن. چىلە كسنى بىر آغىر-اكابىر و بىلندە سىد اولور.

يئددى بويالى آشيق ساپى كىمى ساپى يىرلشديرىب، اونا لازم اولان سۇيله مەلرى (دعالارى) اوخويوب هر ساپا بىر دويون چالير و هر دويونه گۆره بىر تاپشيريىق وئىرىر. مثلاً دئىير: بو دويونو گلين اوزرينده ساخلاسين، بو دويونو يانديرىب توستوسونو آلسين، بىرىنى ده سووا آتيب اونون سويو ايله باش - گۆزونو يوسون. بئله ليكله گلينين چيله سى كسيلير.

دۇشو گلمك

قايناق شخص: زارعى راويه، گرمى نين آلازار كندى ساكنى،
۶۴ ياشيندا، ساوادسىز، ۱۳۹۱

بعضاً سوت وئرن آروادين دۇشونون بىرى شيشير و بر كىيب آغريير. اونون آغريسيدان بئله آرواد اوشوتمه - گيزمه (قىزديرما/تب و لرز) توتور. بئله اولونجا دئيرلر سن «اموبسان» و «دۇشون گليب». بئله دورومدا آنا آغرينين شدتinden كۆرپه سىنى اميزديره بيلمز. بو سود اوشاغين ساغلامليغينا زيان وئىر. سوت وئرن آنا بىر يىرده يىمك اىي سىنى دويوب او يىمكى آرزولايب گۆيلوندىن كئچيرتسه، آما اونا الى چاتماسا، دۇشو گله بيلر. اومما دورومو هر كىمسە نين باشينا گله بيلر آما سوت وئرن آنانين دۇشونون گلمە سىنه ندىن اولور. دۇشو گلن شخصين دۇشونون ياخشىلاشماسىندان اۆتورو، اۆزو بيلمەدن بىر آيرى شخص، بىر يومورتدانى (آيرى يىمك ده اولاي بيلر) سودا بيشيرىب، اونو سويوب چۆرگين آراسينا قويوب، اونون ائوينه گئدير. او شخص اۆزو بيلمەدن اونا ياخشىلاشيب، يىمكى اونون كورگينه ووروب، دىكسينديرير و دئير: «اوماجاغىنى گتيرميشم!» سونرا يىمكى اونا وئرىب يىمە سىنى ايستەير. او شخص يىمكى يىيب ياخشىلاشير و دۇشو قايدير.

مال - حيوان بئله اولاندا، اونون امجگينه (مەمە سىنه، يىلنينه) قورد الى نين ديرناقلارنى يوخسا چاققال اوخونو اوچ دۇنه ووروب حيوانى دىكسينديريرلر، دئيرلر «امجكى قايدار».

قوردالى ايله توتوجولوق

رقيه على قليان «لاله» / تبريز

بيلديگيميز كيمي تورك ائللرينده بول - بول اينانچ نووعلرى واردير. مثلاً توتوجولوق بو نووعلردن بيريدير. من اوشاق ايكن بو ايشلردن بعضى سيني اوز گوزومله گورموشم. قورخان آداملا نئيله يرلر؟

منيم بۇيوك باجيمين اوشاغى اولاندان سونرا بير دؤشو شيشيب، چوخ درده گلدی. دنديلر آپارين توتوجويا. آنام دئدى: «يوخ، قيشدى من زاهى خايلاغين يولا چيخماغا قويمارام، توتوجونو گتيرين بورا». قارداشيملا آتام گنديب توتوجو زينت خانيمي گتيرديلر ائوه. زينت خانيم اورتا ياشلى اوجا بوى بير قادين ايدى. باجيمي گورمك هم، دئدى: «دؤشو گليب دا، يا اوموب، يا دا قورخوب، قورخو زاهى نين اورين اوزر». آنام دئدى: «اومما بلله سى وورموشام كوره يى نين اورتاسيندان آما هئچ كار ائله مه دى». زينت خانيم «گوروم نئيلرم» دئدى.

هاميميز اوتوروب باخيرديق اونون گوردويو ايشلره. زينت خانيم اوزو ايله بير دانا باغلى گتيرميشدى. باجىما دئدى: «اوتور بوردا گوروم». سونرا باجيمين قارشيسندا اوتوروب، ستنى تداوى يه باشلادى. ايلك اۇنجه ال بارماقلارى ايله بوينونون دامارلاريني بير آز اوغوب سونرا ايكي باش بارماغى ايله آلئينى اوچ دفعه ملايم سيغارلادى، داها سونرا كوت بير اولگوج ايله آلئينى، هابئله سيرا ايله اللرينين، ديزلرينين و آياقلارينين اوستونو اوچ دفعه ياواشجا عمودى اولاراق چيرتدى. سونرا ساغ اليني تيممم اندر كيمي يثره ووروب باجيمين اوزونه چكيب صلوات چئوردى و شهادت بارماغى ايله داماغين گؤتوردو. سون مرحله ده باغليسندان بير قورد الى چيخارتدى. قورد الينين پنجه سى گورونوردو آما قلم و آشيق يثرى پارچا ايله اؤرتولوب تيكيلميشدى. قورد اليني باجيمين ساغ - سول چييينه، كورگينه، دؤشونه ووراراق دئدى: «قورخون توكولدو، قادا - بالا گئتدى». سونرا آتام اونون انعاميني وئريب يولا سالدی.

بو خاطيره دن ايللر اؤتندن سونرا دوشوندم كى، ائلريميزين چوخ قديميلردن قالان دَيرلى معالجه يول - يۇندملرى واردير، بيز اونلارى آراشديريب، بعضيلرينى ايسه ديرچه لديب قورومالى ييق بلكه ده.

كئيميشده تېرىز اينانجلاريندان

رقيه على قليان «لاله»

اوشاقلار ياشلى لارين چكىملى ناغيل و روايتلارنى ماراقلادىنلەرك، اونلاردان چوخ شيلر منيمسەيب اؤيرنيرلر. بيز اوشاقلار اطرافيميزداكى بؤيوكلر آنام، ايشىچى مەشه شيرين، باجيمين قايناناسى خانيم و باشقالارى اوتوروب بيزە شيرين - شيرين صحبت ائلردىلر.

* يادىما گلەنى، ناغيللارداكى جين - پرىدن چوخلو سۆز - صحبت گئىلدردى. اونلار دئىردىلر، جين حامامدا، خارابالىقدا، باتلاقلاردا، قارائلىق يئرلەردە، آغاجلىقدا، قوبولاردا و... اولار. جين گۆزە گۆرونمز، بسم الله - دان، دمىردن قورخار. آنام دئىردى: «گنجەلر قادينلار اىستى سو حيطە تۆكمز، چونكو گۆزە گۆرونمەين جين بالالارينا ضرر يئتىشسە، اونلار انتقام آلارلار».

كوللوق، مەشه جىكلر و بولاقلار باشىندا هر جومە آخشامى جىنلر و پرىلر قاناد - قانادا وئرب شىلىك ائىدلر. بو زامان بولاق باشى گۆز قاماشدىرىجى ايشىق ساچار.

* خانيم آبام دئىردى: «جومە آخشامى عايىلەنەن اولو بابالارينين روحو گلب عايىلەنى يوخلايارلار. روحلار عايىلەنى خوشبخت گۆردوكدە سۆينەجكلر. اونلارى سۆيندىرمەك اوچون ائو - ائشىكى سىلب سوپوروب جومە آخشامى شام سوڧرەسىندە تويوق پىلو، بالىق پىلو، قوناقلق خوركلرى اولماليدىر. ائودە كيلر، بؤيوكلر و كىچىكلر دئىب گولملى دىرلر و ياخشى سۆزلر دانىشمالى دىرلر. بئله ليكلە گۆرۈشە گلن روحلار گۆرەجكلر كى، اونلارين ائولادى نەجە ياخشى ياشاير. بولوقلا كئچينىرلر و شن حيات سورورلر».

* بئله بير اينانچ دا وار ايدى كى، بعضى ايشلرەن دوشر - دوشمىزى اولار. مثلاً بىزىم ائودە سىر كە قويماق دوشمىزدى. خانيم آبام بؤيوك كوپدە سىر كە قويدى، بىزە دە وئردى. يا بعضى ائودە تويوق باسدىرما دوشمىزدى. بئله اينانمىشىدلار كى، دوشمەين ايشى گۆرسك او ايل بير نفر عايىلەدن اؤلر.

* دئيرديلر زيگيل قورباغا سودوگوندن تۆرنر، اونو آرادان آپارماق اوچون نئچه دانا دويو گيله سيني زيگيله سورتوب، نملی تورپاقدا باسدیرارلار. دويو چوروين کیمی زيگيل ده قوپوب دوشر.

* گۆز قاپاغی سه ييرسه، خوش خبر گله جک. اونا گۆره گۆز قاپاغی نين اوستونه قيرمیزی ساپ ياپيشديرارديلار.

* اوشاغا گۆز ديمه سين دئی، اونون بوينا يا دا ياخاسينا گۆز مينجی تاخارديلار.

* سفره چيخان کيمسه نين آرخاسينجا سو سپرلر کی، تئز و ساغ و سالامات قايتسين.

* کيمسه قوز آغاچی آكرسه اوبار وئرنه دک عاييله داغیلاجاق.

* آخشام گۆز گۆيه باخمازلار.

* آخشام يئر ايستی سو آتمازلار.

* آخير چرشنه گئجه سی خوش سۆزلر دانیشماق گرک. بو گئجه آدامين هر عملی داورانیشی ديشيلير. آخير چرشنه گونو و يا خود بايرام آخشامی کوسولو اولسان يئددی ایل باریشمازسان.

* آدامين بوغازی گۆينه ينده پای يئر.

* آياغا سوپورگه دينده ائوده داعوا دوشر.

* الين ايچی قاشيناندا اليوه پول گلر. آياغی نين آلتی قاشيناندا سفره چيخمالی اولارسان.

* چادرانين بير اوجو اوجا، يیری قيسا اولسا زیاراتا گئدجکسن.

* قئچی نين آغزين آچیق قويمازلار، غيبتوی ائلرلر.

* ائودن تورشو قيراغا وئرملر اگر وئرسه لر بير چيمديک دوز آلارلار چون سيرکه مايادير.

* سوپورگنی ترسه قويسان اولو سسلر.

* آياغی نين باش بارماغی بؤيوک اولان آدامين بختی آچیق اولار.

* آی توتولاندا توفنگ آتارلار.

* آبی بارماقلا گؤسترملر.

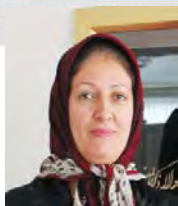
* کؤنز آدامين پالتارين تيکنده ایشی راست گلمز، یعنی هئی ساپ قيريلار.

* ائوی يیری سوپورنده ياريمچليق قالارسا باشقاسی سوپورمز، يوخسا بيرينجی سوپورمه يه باشلايانين عؤمرو ياريمچليق قالار.

* ايت اولاماسی خئير گئيرمز.

* ايکی باش بير - بيرينه توققوشاندا يئر توپوروب دئيرلر: «باشما کئچل دوشمه سين».

* ايلين آخير چرشنه سينده تئزدن اوزونو آخار سو ايله يويان گؤزللش.

خالق حکیملیگی

سکینه کیری

قایناق شخص: حاجی نجیبه خانیم کیری، ۱۳۱۰، خوی،
قره قوش کندی، ساواد: اوخویوب، یازما
یئر و گؤروش چاغی: خوی - ۱۳۹۲. شهر یور آیی

ابتدایی تمدن لرده خسته لیک، تانیلارین بشریت علیهینه عصیانی ساییلیردی. اونا گؤره، انسانلارین هله قبیله - وی شکلینده یاشادیغی چاغدا تینسل - روحی - درمانلارین اؤزل یئری وار ایدی. هر قبیله ده بیلجی و روحانی بیر شخص حکیملیک مسندینده ایله شیب، خسته لری درمان ائدردی. بیلجی شخص بیتگی لرین درمان خاصیتیندن باشقا، انسانلارین ایناملاریندان دا فایدالاناردی. علم انکشاف ائدیپ، چاغیمیز مدرن لشیب، طبابت و اونا عاید اولان تکنولوژی گونو- گوندن انکشاف ائتسه ده، خالق آراسی حکیملیک هله ده ملت لر آراسیندا اؤزللیک داشییر. خالق آراسی حکیملیگین بیر قولو سئحیرلی و دینه باغلی طبابت لردیر. بئله بیر طبابت هر آدامین الیندن گلہ سی دئییل. شهرده، محله ده تانیمنیش بیلجی و اعتمادا لایق اولان شخص لر بئله نچی درمانلارا ال قویارلار. بو شخصلر عمومیتده سید و یا سیده اولمالی دیلار. بو طبابتلردن اؤرنه یین نوزلا کسمک، یاحادان کئچیرتمک،، گؤز بورولاماق، قرآن اوزنه توتدورماق و داماق گؤتورمک، قیزدیرما کسمک، بئل قیفیللاماق و اونون کیمی سئحیرلی درمانلاردان آد وئرمک اولار.

دفعه قيفيلا پوفله ييب، سونرا قيفيللاييب، بير قيطانلا اوشاق سالان قادينين بئلىنى باغلارميشلار. دوغوم لحظه سى يئتيشنده، قيفىلى آچيب، آخار سويلا آتارميشلار. آرتيرماليام كى «يس» سوره سيندن، باشقا خسته ليك لرین درمانى اوچون ده فايدالانارميشلار. ايل بايرامى يئتيشنده، تحویل واختى، اون نفر اون دفعه «يس» سوره سىنى اوخويوب، زعفران قاريشىمى سويلا پوفلرميشلر. تحویل دن سونرا، اوشاغى اولمايان قادينلا، بئلى بوش، بطنى اوشاق ساخلامايان قادينلارلا، ايشى دويون دوشموش شخص لره، درمان كيمى ايچيردرميشلر.

قیزديرما كسمك

قیزديرمالى شخصين درمانى اوچون بير آز پامبيغى بوروب، ايپ شكيلينه چئويريب، يئددى دفعه «قل هو الله» اوخويوب، هر دؤنه اوخودوقچا، ايه پوفله ييب، ايپده داها بير دويون ساليب، قیزديرمالى شخصين بيله يينه دويونلرميشلر. شخصين قیزديرماسى توختاينجا، ايپى بيلك دن آچارميشلار.

گؤز بورولاماق

گؤز خسته ليگينه گؤره على الخصوص «تراخم» خسته ليگينين درمانى گؤره آخشام آذان چاغى خسته نين اليه بير كاسا سو وئريب، قيله يه دوغرو، نوودان قاباغيندا داينديريرميشلار، سيده خانيم اووچوندا دويو و لپه، خسته ايله بير گه نوودانين اورتاسيندا داينيب، «شرح» سوره سىنى، (الم نشرح...) اوچ دؤنه اوخويوب، هر دؤنه اوخوياندا، دويو و لپه دن خسته نين اليه كى كاسانين ايچينه آتيب، سونرا اووچونو سويلا باسيب، خسته نين گؤزونه چيله ييب، خسته دن ايسترميش كاسانين سويونو دوردوغو يئرده نوودانا سارى سپه له سين. بو ايش اوچ دفعه، سحر، آخشام، گلن گونون سحرى تكرر اولونمالى ايدى.

قرآن اوزونه توتدورماق و داماق گؤتورمك

قورخان شخصى بير سيده و يا سيده نين حضورونا آپاريب، داماق گؤتوروب و يا قرآن اوزونه توتدورارميشلار. سيده خافاخذان اليه يئره تايدالاياردى كى، قورخان شخصى ديسكينديرسين. سونرا بارماغىنى قورخان شخصين داماغينا سورتدى. قورخان شخصين قورخولوغونو گؤتورمك اوچون سيده و

یا سیده قرانی آچیب، «قریش» سوره سینی اوخویوب، الینی قرانین صفحه سینه چکیب، قورخان شخصین اوزونه سورتوب، قفیلدن قرآنی قاپاداردی. ائله کی، شخصی دیسکیندیر سین. سونرا قرانی بیر نئچه دفعه قورخان آداما اوپدوروردی. سئحیرلی طبابت لرده قران سوره لریندن فایدالانماق علت سیز دئیلمیش. بو باره ده آرتیق ماراقلی اولانلار سوره لرین فضیلت لرینی آراشدیریب، بلکه سئحیرلی طبابت لره منطیقی و علمی بیر جواب تاپا بیل سینلر.

ماراغا توی ماهنیلاریندان

رقیه وعیدی (گونش)

قایناق شخص: اقدس قادری، ۱۳۲۴، ماراغانین چیلان کندینده دوغولوب، ماراغا ساکینی،
اکابیر اوخوموش
یازیا آلبان یئر و تاریخ: ماراغا، پاییز ۱۳۹۲

گلینی بی ائوینه آپاراندا اوغلان ائوی آداملاری بو ماهنیلاری
اوخویارلار:

بازاردان آلدیق مکهنی
او مکهنی بو مکهنی
ساغ اولسون اوغلان آکنی
قیزیم دور گئدک، دور گئدک
باجیم دور گئدک، دور گئدک

نهوین هیسلی دامی
تؤکولسون اتی اندامی
قیز دئیر قالدی ننه
قئینان سنین نهن
قیزیم دور گئدک، دور گئدک
باجیم دور گئدک، دور گئدک

گلینه گتدیک بیر جوت قویون
قیز آدامی یئین دوویون

گلینین باشماغین قویون
 بیزی یولا سالین گئدک
 بوینونا شال دوللا گئدک
 گلین دور گئدک، دور گئدک
 باجیم دور گئدک، دور گئدک

بی جورابین باغلیدی
 گلین باشماغین ساریدی
 گئیمه دابانین آغریدی
 قیزیم دور گئدک، دور گئدک
 باجیم دور گئدک، دور گئدک

تویلا نوباره نوباره (مبارک)
 قیزلار نوباره نوباره.....

گلینی بی ائوینه چاقدیراندان سونرا چالیب اویناییب بئله اوخویارلار:

ننه سنه یاش تۆکر دنه دنه
 اؤز قاینان سنه ننه
 گلین خوش گلدین، خوش گلدین
 باجیم خوش گلدین، خوش گلدین

گلین دئیر باجی باجی
 باشیندان گۆتدولر تاجی
 اؤز بالدیزین سنه باجی
 گلین خوش گلدین، خوش گلدین
 بیزیم ائلره خوش گلدین

بازاردان آلدیق سئینی
 او سئینی بو سئینی
 ساغ اولسون آغا قئینی
 گلین خوش گلدین، خوش گلدین
 باجیم خوش گلدین، خوش گلدین
 اؤز ائلیوین تر کین قیلدون
 دورنا تئلره خوش گلدین، خوش گلدین.

بازاردان آلدیق سوغانی
 او سوغانی بو سوغانی
 ساغ اولسون اوغلان دوغانی
 گلین خوش گلدین، خوش گلدین
 باجیم خوش گلدین، خوش گلدین
 اؤز ائوین تر کین قیلدون
 بیزیم ائلره خوش گلدین

چیراقلار

مصطفی جباری سابق

قایناق شخص: مجتبی جباری پور سابق، دوغوم ایلی:
۱۳۵۳- خوی / ساواد: دیپلم
توپلاما تاریخی: خوی - ۱۳۹۲ مهر آیی

چیراق یاندیر، اوجاق قور
کور یوخودان بیرجه دور
قوی امه یین داغیتسین
یوردوموزا قیزیل نور «حبیب ساهیر»

باشلیق:

آذربایجانین باشقا شهرلری کیمی خوی شهری ده سنتی معماریسینی
قورویوب ساخلایا بیلمه ییب. قدیمده کی گئیش ائولر، باغ کیمی حیطلر
ایندی داریخمالی آپارتمانلارا چئوریلیدیر. قدیم ائولرین هر اوتاغیندا هئچ
اولماسا بیر تاقچا گؤره بیلردین. تاقچایا بیر قرآن، بیر جانماز قویولاردی،
اونلارین یانیندا همیشه بیر یا ایکی چیراق دا گؤره بیلردین. اقتصادی دورمو
یاخجی اولان ائولرده تاقچا یئرینه، دکور اشیالاری داها چوخ اولاردی. یثردن
تاوانا کیمی کچبری اولان تاقچالار، گول، قوش و باشقا شکللرله سوسلنردی بو
تاقچالاردا پیش بوخاری گؤره بیلردین. پیش بوخاریلار رنگ به رنگ، چئشید
- چئشید چیراقلارلا بزئیلردی. مسجدلرین قاپیلاری آرخاسیندا چیراق اوچون
مخصوص بیر سکی یئرلشدیردیلر. گئجه لر مسجده گلنلر، محرملیک و یا
یاس مجلسلرینده اؤزلرله گتیردیگی فاناری او سکی یه قویوب، سونرا مسجده
گیرمیشلر. مجلس باشا چاتاندان سونرا هر کس گتیردیگی فاناری گؤتوروب،

ئۆينە دۇنرەش. چىراقلار، حتى الكترىك ايشىق خوى شەرىنە گلدەيدىن سونرا دا اوزون مدت تاقچالاردا گۆزە دىرەش. بو گون چىراقلار عتقە بىر اشيە كىمى ائولردە ساخالىلەر. آذربايجان فولكلوروندا چىراغىن خاص يىرى واردىر. كىچىمىشلردە و حتى بوگون كندىليرىمىز و ائلات آراسىندا چىراغا آند اىچمىك گۆنلن و اعتبارلى بىر آنددىر: فولكلوروموز چىراغا عايد چوخلو آتاسۇز لرىلە دە زىنگىندىر، اۇرنىگىن:

آند اولسون بو چىراغا!

چىراق اۇز دىينە ايشىق وئرمز!

تارى (تانرى) ياندىران چىراغى بىندەسى سۇندورە بىلمز!

بىر چىراغىن ايشىغىنا يوز نفر اوتورار!

بىر چىراق كى حاقدان يانا، ياغى ئىلىيە بىلر اونا؟

آرتىرمالى كى، خۇرمىتلى مجتبى جبارى پور بىر چىراق كلەكسىونرى كىمى بو مطلبى يازماقدا مە دىرلى ياردىملارى اولوب، اونون كۆمگىلە شەرىمىزدە گۇروب تانىيا بىلدىگىم چىراق چىشىدلرى حاقتىندا قىسساجا معلومات و هر بىرىسىدن بىر شكىل دە توپلايىب حاضىرلامىشام.

۱. قوقو چىراق

اىلكىن دوزلىمىش چىراقلاردان بىرى سايلىر. باشقا چىراقلاردا گۆرە كىچىك چىراق حساب اولونور. ماتريالى آلەمىنوم و يا حلبى دىر. قوقو چىراق شىشەسىز چىراق دىر اونا گۆرە دە، تىز- تىز سۇنر. بو چىراغى ال قاباغىنا قويايدىلار، كوچەيە گئىدىب و يا تۆولەدە مال - حيوانلاردا باش چىكەندە استفادە ائدردىلر. ياناچاغى نفت ايله تامين اولونوردو.

قوقو چىراق / اينترنت

کوپه چیراق / اینترنت

۲. کوپه چیراق

کوپه چیراغین پیلته سی خطی ایدی بونا گۆره ده ایشیغی آزا لوردور. قوقو چیراقلاردان سونرا کوپه چیراق بازارا گلمیش. هر ائوده تاپیلان بیر چیراق ایدی.

۳. پیی سوز چیراق

پیی سوز چیراق ایلک چیراقلاردان بیریدیر. ائله آدی دا اوستونده اولاراق یانا جاعی پیی ایله تامین اولونوردو. پیی دن باشقا گرچک یاغیندان دا استفاده ائتمک اولاردی.

پیی سوز چیراق
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

یئددیلیک چیراق
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۴. یئددیلیک چیراق

یئددیلیک چیراغی هر ائوین تاقچاسیندا گۆرمک اولاردی. یئددیلیک چیراقلارین بدنه سی تماماً شیشه دن ایمیش. دؤوره چیراق ویا گیرده سوز چیراقلارین عایله سیندن ساییلیر.

۵. چیراق گاز

چیراق گاز، تور چیراغی هابئله زنبوری
چیراق دا دئیرمیشلر. ایشیغی چوخ
اولدوغونا گؤره ائوه قوناق گلنده چیراق
گازی یانديراردیلار. گازی چیراقلاردا
پیلته یئرینه، ایپکدن توخونموش تور
یاراشدیراردیلار. چیراق یاناندا فیس -
فیس کیمی بیر سس قوزاناردی. هر زمان
چیراغین ایشیغی آزالسایدی، ناسوس
ووروب، نفتی، چیراغین تورونا یئتیرردیلر.

چیراق گاز

مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۶. لامپا چیراق

گیرده سوز یا کوپه چیراقلارین عابله سیندن دیر. لامپا چیراغین پایه سی مختلف
بویلادا اولاردی. لامپا یونانی کلمه دیر، لامپاس دان آلینیب (دهخدا لغتنامه سی).

لامپا چیراق / اینترنت

لامپا چیراق

مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

ایکی پیلته آلتی مرمر فرانسه
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۷. ایکی پیلته

ایکی پیلته، آلتی مرمر اعیانی بیر چیراق دیر. ائله آدی اوستونده اولاراق ایکی پیلته سی وار ایدی. بو چیراخی خاص قوناقلیق لاردا یان دیرار میشلار. بو چیراق فرانسه اؤلکه سینده دوزلینیب.

بیرنجی / بیریش چیراق
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۸. بیرنجی چیراق / بیریش چیراق

کوپه چیراق عایله سیندن. کیچیک و اوجوزلو اولدوغونا گؤره گنجهلری - اوزدن ایراق - توالنده استفاده ائدر میشلر.

چینی، یاتاق چیراخی
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۹. چینی چیراق

بو چیراغین جینسی چینی دیر. خیرداجا بیر چیراق دیر، بیریش (بورونج) چیراقلارینین بویوندا. بالاکوپه چیراغلارین عایله سیندن دیر. پیلته سی گنج کورلانا - پیلته سی داواملی دیر دئمک - نفت مصرفی آز اولدوغونا گؤره یاتاق چیراخی اولاییلر. پیلته سی نین آدینا، بورولو ایپک ده دئیر میشلر.

لوستر چیراق، سالاما
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۱۰. لوستر چیراق
بو چیراغا سالاما دا دئمک اولار. کوپه
چیراقلاری عایله سیندن حساب اولور. یاناجاغی
نفت دیر.

اونلوق
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۱۱. اونلوق چیراق

یئددیلیک چیراغدان بؤیوک دیر. هر ائوده
تاپیلاردی. یاناجاغی: نفت

قوردینیر روس چیراغی
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۱۲. قوردینیر چیراغی Qordinir

قوردینیر چیراغی اوروس مملکتیندن
گلرمیش. پیلته سی خطی اولدوغونا
گؤره، کوپه چیراق عایله سیندن
سایلیر. قوردینیر چیراق عیانی چیراق
سایلیردی و هر ائوده تاپیلمازدی.

۱۳. بیریش (بورونج) چیراق
بو چیراق استرالیادا دوزلمیشدیر.
خورشید ده دئیرمیشلر آدینا. هر
اؤده اولماسایدی دا، شهرین
بیر چوخ ائولرینده گورمک
اولاردی بو چیراغی.

بیریش چیراق (خورشید)
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۱۴. اونلوق بار وطن (بارفتن Barfötən، کؤکو اروپادان، قاجارلار دؤنمینده
ایرانا گتیریلیمیش بیر چئشید قالین، یاری شفاف و ناخیشلی شوشه)
گؤزل بیر چیراق دیر. بو دا خارج اؤلکه لرден گلریمیش و اعیانی بیر چیراق دیر.

اونلوق بار وطن (بارفتن)
مجتبی جباری سابق گنجینه سیندن

۱۵. بار وطن (بارفتن) پایه مرم
فرانسه ده دوزلمیش، اعیانی چیراق

چیراق!

شعر: عسگر علیایی کلیان (یاشیل)

یانیر چیراق، آلوولانیر، نورچیله ییر،
شافاق سالیر

یان-یوره میز ایشیقلا نیر.

چیراق، کیچیک کندیمیزین،
لامپالارین یادا سالیر

یا دا کی بنزه ییر شمع، چای باشیندا،
آخشام چاغی، قیز-گلینین کؤنلون آلیر

کئچمیشلردن بیر یادگار-بیزیم عصره قالان چیراق
اندیسونون معجزه سین، یادیمیزا سالان چیراق

قارانیغین آرخاسینی، بو کوب یئر چالان چیراق
چیراق بیرگون، یئر اندردی، کند ائوینین تاقچاسیندا

چیراق بیرگون فانوس اولوب فیزلاندی باغبانلارین باغچاسیندا
چیراق آدی چکیلنده، دیگر اندردی او گون آنام

اولاردی کی، او چیراغا آند ایچردی
بلکه سؤزو تئز اینانام

چیراق بیرگون ظولمات چاغی بیر مئشه ده، اوزاقلاردان گوزه چارپان ایشیلتیدیر!
بیر زاماندا عظمتلی قصرلرین لوستریندن قالین-قالین سپه لنن پاریلتیدیر!

دادیمیزا چاتان چیراق! باشیمیزی قاتان چیراق! ایشیغیلا آلووویلا، غم-غصه نی
اوره کلردن آتان چیراق! ظولماتلاری اودان چیراق! الیمیزدن توتان چیراق!

ایشیقلیغین، آیدینلیغین یوللاریندا، یانار قالیب،
بو گوندوزو، او گوندوزه قاتان چیراق!.

قاتان چیراق...

ناغیل لار

«بیزوو ناغیلی» نین فرقلی واریاتلاری

زکیه ذولفقاری

رقیه علی قلیان «لاله»

ملکه نعلبندیان

پسپیسلا خانیملا سیچان بی

ملکه نعلبندیان

تولکی نن گلین خانیم

ملکه نعلبندیان

چوخ بانلایان خوروز

زکیه ذوالفقاری

دوبیه کیشی

فاطمه زلفی

«بیزوو ناغیلی»نین

فرقلی واریانتلاری

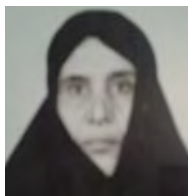

نوت: فولکلوروموزدا ناغیللار، بایاتیلار، آتا سؤزلری و باشقا ژانرلارین چئشیدلی واریانتلاری موجوددور. موجود واریانتلار شهردن شهره، کندنده، ماحالدان ماحالا کلمه، قورولوش، آغیز و دئییش شیوه لرینده بؤیوک اؤلچوده بیر - بیرلریله فرقلنیر. بو ساییمیزا گؤندریلمیش اولان اثرلر ایچینده بو ناغیللاردان بیرینه راستلادیق، بو دا بیزوو ناغیلی ایدی. اوچ فرقلی ماحالدان الیمزه چاتان بیزوو ناغیلینی بیر یئرده گتیردیک، اوخوجولار دا اوخویوب ناغیلدا دقتی جلب ائله ین فرقلی لیگی و نئجه ده شیرین و چکیجی اولدوغونون لذتینه وارسینلار دئییه.

بیزوو ناغیلی

(ورزقان، شرف آباد کندی واریانتی)

زکیه ذولفقاری

قایناق شخص: رحمتلیک آنام، اشرف علی حسینی شرف آباد، ۱۳۸۵-۱۳۰۵، ورزقان شرف آباد کندی، ساوادیسیر.

زنگین فولکلوروموزون ناغیللاری اوشاقلاریمیزی بیلگیلندیرمگه و دوشونمگه یؤنلندیریر. بو ناغیللارین چوخو اونو طبیعت، انسانی علاقه لر، چئوره سینه درین باخماغا ماراقلاندیریب و ذهنی انکیشافلارینا یول آچیر. آشاغیدا تعریف ائدیگیم ناغیل بونلاردان بیریدیر. قار-یاغیشین یاغماغینی، یاغینتیدان تورپاقدا گؤی - گؤیرتنی نین بیتمه سین و حیوانلارین یئیپ سونرا انسانین فایدالانماسینی گؤزل آهنگله اوشاغا چاتدیریر:

بیر گون واریدی بیر گون یوخودو، آلاهدان سونرا کیمسه یوخودو. قاری
ننه‌نین بیر گۆزل اینگی واریدی. قیش گونلرینین بیرینده سحر چاغی قاری
ننه اینگی آپارار سووارماغا، اینک بوز اوسته سوروشر، ییخیلیب قیچی سینار.

قاری ننه حیرصله‌نیب دئیر:

- آی بوز سن نه گوجلوسن؟

بوز دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، گون منی اریتمه ه ه ه زدی.

قاری ننه دئیر:

- آی گون سن نه گوجلوسن؟

گون دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، بولوت قباغیمی توتمااا زدی.

قاری ننه دئیر:

- آی بولوت سن نه گوجلوسن؟

بولوت دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، یاغیش مندن یاغمااا زدی.

قاری ننه دئیر:

- آی یاغیش سن نه گوجلوسن؟

یاغیش دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، گۆی اوت مندن بیتمه ه ه ه زدی.

قاری ننه دئیر:

- آی اوت سن نه گوجلوسن؟

اوت دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، قویون منی یئمه ه ه ه زدی.

قاری ننه دئیر:

- ای قویون سن نه گوجلوسن؟

قویون دئیر:

- گوجلو اولسایدیم، قورد منی یئمه ه ه ه زدی.

قاری ننه دئیر:

- آی قورد آی قورد سن نه گوجلوسن؟

دئدی: آی گون سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم، من ظالیم اولسایدیم قارا بولوت منیم قاباغیمی کسمزدی.
 دئدی: آی بولوت سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم، من ظالیم اولسایدیم گۆی اوت مندن بیتمزدی.
 دئدی: گۆی اوت سن نه ظالیم سن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم، ظالیم اولسایدیم چپیش باشیمی قوپاتمازدی.
 دئدی: آی چپیش سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم، ظالیم اولسایدیم قصاب منیم باشیمی کسمزیدی.
 دئدی: آی قصاب سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم، من ظالیم اولسایدیم سیچان منیم پوللاریمی آپارمازدی.
 دئدی: آی سیچان سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: من ظالیم دئیلم. من ظالیم اولسایدیم پیشیک منی یتمزدی.
 دئدی: آی پیشیک سن نه ظالیمسن؟
 دئدی: ظالیم ها ظالیم. کورسو اوستو یئلاغیم دی، کورسو آلتی قیشلاغیمدی.
 قاری ننه هر نه پیشیرسه اودا منیم قیقاناغیم، قویماغیم دی.

قاری ننه ایله بوز

(گنجه واریانتی)

ملکه نعلبندیان

قاینق شخص: ملکه خانیمین آناسی، بهیم بامشاد (۱۳۶۱-۱۲۹۷) دوغوم یئری: گنجه

بیر قاری چیخدی بوز اوسته

یخیلدی گ... اوسته

قاری دئدی: آی بوز سن نه ظالیمسن؟

بوز دئدی: من ظالیم اولسایدیم گون منی اریتمزدی

قاری دئدی: آی گون سن نه ظالیمسن؟
گون دئدی: من ظالیم اولسئیدیم قارا بولود قاباغیمی کسمزدی.
قاری دئدی: آی قارا بولود سن نه ظالیمسن؟
بولود دئدی: من ظالیم اولسئیدیم یاغیش من نن یاغمازدی
قاری دئدی: آی یاغیش سن نه ظالیمسن؟
یاغیش دئدی: من ظالیم اولسئیدیم گۆی اوت من نن بیتمزدی.
قاری دئدی: آی گۆی اوت سن نه ظالیمسن؟
گۆی اوت دئدی: من ظالیم اولسئیدیم قویون - قوزی باشیمی یتمزدی.
قاری دئدی: آی قویون سن نه ظالیمسن؟
قویون دئدی: من ظالیم اولسئیدیم قصاب باشیمی کسیب اتمی ساتمازدی.
قاری دئدی: آی قصاب سن نه ظالیمسن؟
قصاب دئدی: من ظالیم اولسئیدیم سیچان آخجامی آپارمازدی.
قاری دئدی: آی سیچان سن نه ظالیمسن؟
سیچان دئدی: من ظالیم اولسئیدیم پیشیک منی یتمزدی.
قاری دئدی: آی پیشیک سن نه ظالیمسن؟
پیشیک دئدی: من ظالیم، من ظالیم، کورسی اوستو یایلاغیمدی، کورسو
آلتی قیشلاغیمدی، خانیم باجیم کوفته پیشیرنده اونون بیر ی پاییمدی، اوددو
کؤسو (یاریم یانلق اودلو چوماق) اوستومه گؤتورنده، یان - باجا او یلاغیمدی.

ایکی قیسا ناغیل

ملکه نعلبندیان

قایناق شخص:

بهیم بامشاد (۱۳۶۱-۱۲۹۷) دوغوم یثری: گنجه ساواد:
بو تایا کؤچندن سونرا بوردا ابتدایی مدرسه نی قورتاریب.
ناغیلین سؤیله دیگی ایل: ۱۳۳۹

نوت: بهیم خانیمین قیزی ملکه نعلبندی اقدم ۱۳۳۱- جی
ایل، اهر دوغوملوسو و معلم ایمیش. آناسیندان ائشیتدیگی بوتون ناغیل لاری
۱۳۸۶- جی ایلده قلمه آلیب، اما هله چاپا وئرمه ییب. بو ایکی ناغیل اونون چاپا
حاضیرلانا ناغیل لاریندان دیر. ناغیل لار اهر آغزی ایله یازیلیب.

پیسپیسلا خانیملا سیچان بی

گونلرین بیر گونی پیسپیسلا خانیم داریخیب، یول اوسته اوتوردو، قاباغینا بیر
تولکی چیخدی، دئدی:

- پیسپیسلا پوسته خانیم، ساچی دابان اوسته خانیم، نه اوتوروبسان یول اوسته
خانیم؟

پیسپیسلا دئدی:

- داریخمیشام دوست تاپاجیام.

تولکی دئدی:

- منه گلرسن؟

پیسپیسلا خانیم دئدی:

- گلرم، آما آجیخلانسان، منی نینن وورارسان؟

تولکی دئدی:

- دیرناخلاریمینان.

پیسپیسلا دئدی:

- اوندا سنه گلرم.

تولکی گئندی بیر آز سورا بیر سیچان بی گلدی، پیسپیسلا خانیم دئدی:

- پیسپیسلا پوسته خانیم، ساچی دابان اوسته خانیم، نه اوتوروبسان یول اوسته خانیم؟

پیسپیسلا خانیم دئدی:

- تک قالمیشام اره گنده جیم.

سیچان بی دئدی:

- منه گلرسن؟

پیسپیسلا خانیم دئدی:

- نییه گلرم، آما آجیخلاناندا منی نه جور دؤیرسن؟

سیچان دئدی:

- سنی دؤیمرم، قویروغومو خانیملارین سرمه دانینا سالیب گتیریب او قارا گۆزلریوه چکرم.

پیسپیسلا خانیم دئدی:

- اوندا بس گلرم.

ال - اله وئریب، سیچان بی بین ائوینه ساری گئدیله. بیر گون بی ائوینده،

قوناخلیخ واریدی. سیچان بی دئدی:

- پیسپیسلا خانیم سن ائوده قال من گئدیم سنه پیلو گتیریم.

پیسپیسلا خانیم دئدی:

- یاخشى گئت.

سیچان گئندنن سورا پیسپیسلا خانیم حاضیرلاشدی؛ پوسته قابیغینان باشماخ گئیدی، ایده قابیغینان کؤنچ گئیدی، سوغان قابیغینان چرقد اؤرتدو، سیچان بی یین چیرکلی پالتارین گؤتوروب، دوه ریزینه (دوهین آياق ایزی) طرف یولا دوشدو. پالتارین بیر آزین یوموشدو آياقلاری زیویب توشدو دوه ریزینین ایچینه، آز قالمیشدی بوغولوسون، گؤردو آتلیلار خان ائوینه طرف گئدیله. اوزون توتدو اولارا طرف دئدی:

- تاپپير، توپپور آتليلار، دینگه قارا بۇر كلولر، خان ائوینه گئدرسيز، پئير چۇرك
ييسر سيز، سولوح اوغلو سيچان بيه دييسر سيز: «ساجی اوزون سارای خانيم، دونی
اوزون دارای خانيم، دوشوب درين - درين دريالارا قرق اولور».

آتليلار بو سسی ائشیدیب، دؤره بره باخیب بير کس گؤرمه ديلر، کئچیب
گئتديلر. يئتیشدیلر خان ائوینه، شیرين چؤرك ييسته ياددارينا توشدو، دئديلر:
«يولدا گلنده بير سس ائشيتديک بئله دييسر دی: تاپپير، توپپور آتليلار، دینگه
قارا بۇر كلولر، خان ائوینه گئدرسيز... سؤز بورا يئتیشنده سيچان بی ميטباخذان
قولاخلارين شه (شاخ) تودو، ييلدی کی بولار پيسپيسلا خانيمان دانيشيلار.
گوجو چاتان قدر پيلو خوروش، پئير، گيردكانناردان ييغدی بير توريبيا، آتدی
چينينه، قاچا - قاچا گلدی دوه ريزينه يئتیشدی، گوردو بعلی، پيسپيسلا خانيم
توشوب درين - درين دريالاردا قرق اولور. الين اوزاتدی دئدی:

- ياپيش من نن چيخيريجی!

- يئری يئری، من سن نن کوسولوجی.

- ياپيش من نن چيخيريجی...

پيسپيسلا خانيم نازلانا - نازلانا سيچانين اللرينن ياپيشيب ائولرينه طرف يولا
دوشدولر، ايللر بويو شاد ياشاديلار.

تولکی نن گلین خانيم

گونلرين بير گونونده، بير کئددن او بيری کنده گلین آپارير ديلار. گلین خانيم
بير کهر آتا مينميشدی آتین دا يديني (افساريني) بير ايچ آدمی چکیردی. يولدا
بير حيله گر تولکی آتيلدی ميندی گلین خانيمين ترکينه. بير آز گئشميشدی،
گلین خانيمان بير يئل چيخدی. تولکی دئدی:

- نئجه سن ديم «چيرت گلین اوس... دو، پيرت گلین اوس... دو»!

گلین خانيم اوتانديغينان دئدی:

- اوزويومو وئريم سنه ديممه.

تولکی اوزويو آلدی بارماغينا سالدی. بير آز گئشميشدی گنه دئدی:

- نئجه سن ديم «چيرت گلین اوستوردو، پيرت گلین اوستوردو».

گلین خانيم دئدی:

- تولكى قارداش دانىشما آبرىم گئدر، دىممەسن قول باغىمى سەنە وئىرم.
تولكى، گىلىن قول باغلارنى دا آلدى، قولنا سالدى. بو حىلەنن اونون
گوشوارا، بويون باغىنى دا آلىپ توشدو يىرە، اوجا سىسلە دئدى:
- چىرت گىلىن اوستوردو، پىرت گىلىن اوستوردو...
تولكى اوردان قاچىپ اوزاقلادى، يولدا قاباغىنا بىر قورد چىخدى. قورد
سوروشدو:

- تولكى بو قىزىل لارى هاردان تاپىسان؟
تولكى دئدى:

- دونن اوباشدان قویروغومو بوزلو سوياسالىب دئىشم: «اينجىم دوزول،
دوزول - اينجىم دوزول، دوزول...»
جاناوار بو سۆزە اينايىپ اوباشدان گلىب قویروغونو چايىن بوزلو سويونا قويوب
دئدى:

- اينجىم دوزول، دوزول - اينجىم دوزول، دوزول...
قوردون قویروغو سحرە جان بوزلامىش سودا قالدى، هئچ اينجى دە قویروغونا
دوزولمەدى. قویروغى بوزون ايچىندە دونوب قالدى. قورد عىببەنى حالدا اۆز
اۆزۈنە دىيىردى: «بوردان قورتارام تولكونون ددەسىن ياندىرام.»
سحر آچىلدى. بالتاچىلار بالتالارلارنى گىلدىلر بوز آپارسىنلار. جاناوارى
گۆرچك بالتانى قویروغونان ووردولار. قان آخا - آخا قورد قاچدى. تولكونى
تاپدى. تولكى گۆردى قورد گلىر، سۆيۈد آغاشلارنىن بىر آز شوو قىرىپ
باشلادى سىد توخوماغا، قورد قاباغا گلىب دئدى:

- تولكى منى آللايىسان، ايندى سنى پارچا - پارچا ائلىه جاغام!
تولكى دئدى:

- مەندە تەقىير يۈخدى ھەلبەت آي باتاندا قویروغونو سويى قوئوبسان، گرەك آي
چىخاندا قوئىدىن.
قورد دئدى:

- ياخجى بس ايندى نە ايش گۆروسن؟
- سىد توخويورام. گە سەنە دە اۆرگىدىم.

تولكى قوردو سىدىن ايچىندە اوتوردوب، سىدى باشجان توخويوب آغزىن
باغلادى، قورد بئچار سىدىن ايچىندە زندانى اولدى. تولكو سىدى ياماجدان
درەيە سارى دىغىرلاتدى.

سيزه دئيم بير چوباننان، چوبان او اطرافدا قويون - قوزى اوتاريردى، گؤزو ساتاشدى سبده، دئدى بس بال پته يى دى سئوينجك اونو ائولرينه گتدى. آروادينا دئدى:

- آرواد آلايه كاسييلارين روزى سين بئله يئتير، بودا اوشاقلاريميزين روزوسو. آرواد بير بارماخ سبددن چيخان شيره دن گؤتوروب آغزينا قويدو، گوردو آجيدى دئدى:

- آى كيشى بو بال پيس داد وئرير، سن ده بير بارماخ يالا گور بلكه منيم آغزيمدا پيس داد وئرير.

چوبان دا بير بارماخ ديلينه ويردى گوردو واي داد بيداد بو بال دئيل بلكه پ...دى. ديققين سبده باخديلار گوردولر جاناوارين گوزلري ايشيلداير، آپارديلار دره يه ديغيرا تديلار. كندين ايتلري جاناواري گوروب اونون حساينا يئتيشديلر.

چوخ بانلایان خوروز

زکيه ذوالفقاری

قایناق شخص: رحمتلیک آنام، اشرف علی حسینی شرف آباد، ۱۳۸۵-۱۳۰۵،
ورزقان شرف آباد کندی، ساوادیسز.

بیری واریدی بیری یوخودو، آلاهدان ساوای کیمسه یوخودو. بیر پادشاه
بؤیوک بیر قصرده یاشییردی. بو شاهین گؤزل بیر خوروزو واریدی. شاه اونو
چوخ سؤیردی. آمما بو خوروز گنجه- گوندوز بیلمه ییب، چوخ بانلاییردی.
هاممی اونون سسیندن زارا گلیمشدی. بیر گون شاه دئیر:
- گئدین خوروزا بیستی (شاهلارین جایزه وئردیگی قیزیل سیککه) وئرن،
سسین کسین!

خوروزا بیستی وئرلر، آمما خوروز یئنه بانلاییب، دئیر:

- قوققولو قو و! شاه منه بیستی وئردی!

هئی بانلایا بانلایا بو سؤزو تیکرار ائلر. شاه زارا گلیب، امر ائلر، بیستینی خوروزدان
آلسینلار. گئدیب بیستینی آلازلار. خوروز یئنه باشلار بانلاماغا، بو سفر دئیر:
- قوققولو قو و! شاه مندن قورخاق ایمیش!

شاه چاره سیز قالب امر ائدر خوروزون باشینی کسینلر. خوروزو توتوب
باشینی کسنده، پیچاغی بوغازینا دایاندا دئیر: - قوققولو قو و! نه ایتی بیچاق
ایمیش!

خوروزو کسب قاینار سو ایچینه سالیب پؤشله ییب، توکلرینی، للکلرینی یولاندا
یئنه باشلار بانلاماغا:

- قوققولو قو و! نه ایستی حامام ایمیش!

خوروزو بیشیریپ پیلووون اوستونه قویوب گئیرلر شاهین قوللوغونا. اوردا

يئنه باشلار بانلاماغا دئير:

- قوققولو قو و و! نه آغجا تپه ايميش!

شاه حير صله نيب بيشميش خوروزو گؤتوروب چكر ديشينه، بوغازيندان
كئچنده يئنه خوروز ساكيت دورماز باشلار بانلاماغا: قوققولو قو و و! نه دارجا
كوچه ايميش!

گنديب شاهين قارينا يئتيشنده يئنه باشلار بانلاماغا:

- قوققولو قو و و! نه پ...لو تؤوله ايميش!

صباحيسي گون شاه مستراحا گئدر. خوروز شاهين قاريندان چيخاندا دئير:
- قوققولو قو و و! شاهي ن گ... ييرتيلدي، منيم جانيم قورتولدو!...

دوبه کیشی

فاطمه زلفی

قایناق شخص: رحمتلی آتام «نجفقلی زلفی»، ۱۳۱۰-۱۳۸۱
قوشاچای (باروق)، یازیب- اوخوما ساوادللی
ناغیل سایین قالا آغزی ایله یازیلیمیشدیر.

گونلرین بیر گونونده، قوشاچای دؤوروبری سایین قالادا، بیر کیشی یاشاییرمیش.
دئمکدن بو کیشی بورنو یئللی بیر آدام ایمیش، همیشه یثریه نده بوینونو یوخاری
توتوب الینی قورشاغیندان چکمز میش!
بیرگون یئنه ده یوخاریلارا باخا باخا گئدیرمیش، آیاغنین آلتینی گؤرمیب
بیردن قاباغینداکی قویویا دوشور.
جاماعات ییغیشارلار اونو قویودان چیخاردالار اونلاردان بیر قویویا بیر ایپ
سالیپ کیشی یه دئیر:

-آی کیشی بو ایپدن یاپیش سنی چکیم ائشییه.
کیشی کی قویودا دالی قورشاغیندا ایمیش اونا دئیر:
«گؤرمیره ی الیم قورشاغیمدا دئی؟ کیلمگ ائله سال خیتدیمه!»

قورشاق: بئل، کم

گؤرمیره ی: گؤرمورسن

کیلگ: دویون، ایلگک

خیتدک: خیر تلاق، بوغاز

آتا سۆز لری، دئییملر، بایاتیلار

بدن اعضاسیلا ایلگیلی دئییملر، بو ساید: باش
فاطمه زلفی

فولکلور و موزون دیلر ازبری اولان شعر
فاطمه زلفی

فولکلور قوماشی
فاطمه طهماسب پور شهرک

بدن اعضاسیلا ایلگیلی دئیملر

بو ساید: باش

فاطمه زلفی (قوشاچای)

- باشی اوجا (موفق - فخرلی)
- باشی آلچاق (گناهکار)
- باش آشاغی (اوتانچاق)
- باش آلتی (گیزلی)
- باشی خئیرلی (آلقیش)
- باش آغریسی (دردسر)
- باش بیلک (بیلیجیلیک)
- باش وئرمک (توجه ائله مک)
- باش ویرماق (گؤروشمک)
- باش چکمک (گؤروشمک)
- باش قوشماق (توجه ائله مک)
- باش آلیب گئدمک (ترک ائدمک)
- باشا چیخماق (تاماملاماق)
- باش چیخاردماق (دوشونمک)
- باش تاپماق (دوشونمک، بیلیمک)
- باش قورتارماق (دوشونمک، بیلیمک)
- باشا دوشمک (دوشونمک، بیلیمک)
- باشا سالماق (دوشوندورمک)
- باش یئرہ قویماق (اؤلمک)
- باش یئین (حیات یولداشینى دیغلادیب اؤلومه اوغرادان کیمسه)
- باش، باشا قاتماق (بؤیوکلرین اوتوروب دورماق)
- باش باشا (بیر آیری آدامنان تک قالماق)
- باشا باش (بوتون)

- باشى اسكېك (باشى يارىم)
- باشى يارىم (باشى اسكېك، يارىمچىق)
- باش بوتون (كامىل)
- باشدان سووماق (اۋنملى يىلممك)
- باشى ھاۋالى دلى
- باشى يىللى (غرورلو)
- آدام باشى (ھىر بىر نفر)
- باشى بلالى (دردى سرلى)
- باشدان آياغا (ھىر يىرى)
- اوستو باش (گىم، ظاھىر)
- بىر باشا (تك باشىنا)
- باش توتماز (امكانسىز)
- ھوشلو باشلى (يىلجى)
- دىللى باشلى (دىل بىلن)
- دىرى باش (ال - آياقلى)
- باش ساغلىقى (توختاخلىق وئرمك، تسلىت دئمك)
- باش داشى (قىرداشى)
- باش اوستە (خۇرمت لە جاۋابلماق)
- باش قاتان (مشغول ائلەين)
- باشى داشلى (سۆيۈش، بدبخت)
- باشى كوللو (تحقىر ائتمك، بىر نوع سۆيۈش)
- مال باش (سۆيۈش، قانماز)
- باشى خشىللى (تحقىر ائتمك، سۆيۈش)
- باشىن توپ اولسون (اۋلەسن، بىر نوع قارغىش)
- باشى بدنىنە آغىرلىق ائلەيىر (گۆنلو كوتك اىستىير)
- باش خبرى گىتيرىب (تلەسىر)
- باش قولاق اۋىرگىتمك (ادب ائلەمك)
- باشى چوۋال دان (سەھولى - فېكىرسىزلىك)
- اۋز الى اۋز باشى (مستقىل)

- آياق يالين، باش آچيق (حاضيرليقسيز)
- باشيمدان توسدو قالخدی (چوخ تعجب ائله ديم)

آتا سۆزلىرى :

- عاغيل ياشدا دئيل، باشدادير .
- باشینی قارا قويلايب، دئير بس هئچ کیم اونو گۆرمور.
- باشیوی باغلايب انشىگه چيخسان، هره بير داوا دئير.
- قورخولو باش، سلامت اولار.
- باشی کسیک تويوق کیمی ال- آياق چالير.
- ساغ باشیوا ساققیز ياپيشديرما.

فولکلور و موزون دیلر ازبری اولان شعری

فاطمه زلفی

قایناق شخص: آنام «ملکتاج علی خانلوی باروق» ۱۳۱۶،
قوشاچای (باروق)، ساوادیسز، ۱۳۹۲

گوموشو وئردیم تاتا
تات منه داری وئردی
دارینی سیدیم قوشا
قوش منه قاناد وئردی
قانادلان دیم اوشماغا
حاق قاپیسین آچماغا
حاق قاپیسی کیلیتدی
کیلید بابام بئلینده
بابام شیلان یولوندا
شیلان یولو سر به سر
ایچینده آهو گزر
آهونون بالا لاری
منی گوردؤ آغلادی
تومانینا قیغلادی

اوشودوم، اوشودوم
داغدان آلما داشیدیم
آلماجیغیمی آلدیلار
منه ظولوم سالدیلار
من ظولومدن بزارام
درین قویو قازارام
درین قویو بئش گئچی
هاننی بونون ائر کجی؟
ائر کج قازان دا قئینر
قنبر یانیندا اوینار
قنبر گئتدی اودونا
قارقی باتدی بودونا
قارقی دئیل قمیش دیر
بئش بار ماغیم گؤمؤشدور

فولکلور قوماشیندان بایاتیلار

فاطمه طهماسب پور شهرک

عزیزیم گل قوناق
بیر گون بیزه گل قوناق
گولدن گوله قونماق
بیر گول اوسته گل قوناق

عزیزیم نه یازار
الده قلم نه یازار
آتا بابا سؤزودور
دوز گنتمه ین تئز آزار

عزیزیمسن بئله یاز
قلم گؤتور بئله یاز
غملی گونوم شاد اولماز
یوز ایل گلسه بئله یاز

عزیزیم اوخو بیر ده
معرفت توخو بیر ده
آیلمیسان جهد ائله
توتما سین یوخو بیر ده

عزیزیم نندن یانار
پروانه نندن یانار
یامان گونده یاخشی دوست
چکیلیر نندن یانا

عزیزیم بادامی وار
باغلارین بادامی وار
گل قاپیمی آچگینان
دئسینلر آدمای وار

قاپیمی دؤینه قربان
بو گؤزل نومه قربان
سون گونومون کؤمگی
ساجیمی هؤره نه قربان

آذربایجان قیزیسان
گؤیلرین اولدوزوسان
منیم سؤزوم صحبتیم
اؤیومین داد- دوزوسان

من عاشیقمن یاز نومه
باهار نومه یاز نومه
نازیکک اله قلم آل
هر نه سئوسن یاز نومه

یازیرام یازیم قالسین
دفتره دوزوم قالسین
ظالیم فلک قویمادی
اورکده دؤزوم قالسین

عزیزیم یازسان سن
باهارسان سن یازسان سن
پاییزیم یازا دؤنر
منه نامه یازسان سن

عزیزیم قارقالار
داغ دؤشونده قارقالار
بولبوللر لال اولوبدور
ایندی اوخور قارقالار

آذربایجان مطبخی

ماراغا یئمکلریندن شوربالار و آشلار:
رقیه وعیدی (گونش)

ماراغا یئمکلریندن شوربالار و آشلار

رقیه وعیدی (گونش)

قایناق شخص: حورمتلی آنام فاطمه رسولی،
۱۳۲۷-ماراغانین کوللو (küllu) کندینده دوغولموش،
حاضیردا ماراгада یاشاییر، اوخو- یازیسیز.
یازیا آلینان یئر و تاریخ: ماراغا، پاییز ۱۳۹۲

شوربالار

کله جوش شورباسی:

اوچ نفرلیک، ملزمه لر:

۱- بیر کیچیک پیالا یاغ

۲- بیر دنه آلما بویدا سوغان

۳- بیر کیچیک پیالا قاتیق

۴- بیر باردق سو

۵- بیر کیچیک پیالا اون

یاغی بیر قابلامادا اوجاق اوستونده اریدیپ داغلاشاندان سونرا دوغرانیمش
سوغانی اوندا قووروب بیر چیمدیک ده دوز آرتیراریق.

قاتیغا بیر باردق سو آرتیریپ بیر قابدا آیران حالینا دوشنه قدر قاریشdırاریق،
همین آیرانی یاغ سوغانا آرتیریپ، اونو قاشیق - قاشیق اوجاق اوستونده اولان
قابلامایا تۆکوب، دوپون چالما سین دئییه تئز - تئز قاریشdırاریق، اونون هامیسی
آرتیریلاندان سونرا، بیر بورون قاینامالیدی، کله جوش قایناییب کۆپو کله نندن
سونرا یئمک اولار.

کروانچی شورباسی:

بئش نفرلىك ملزمله لر:

۱- بىر كىچىك پىالا ياغ

۲- بىر دنه آلمانا بويدا سوغان

۳- بىر كاسا سو

۴- بىر دنه يومورتا

۵- ۱۵۰ گرم ائو ارىشته سى

تله سىك حالدا پىشپىر يىلدىگى اوچون بو آد وئىلىپ اونا، بلكه ده كروانچىلار يول اوستو بو شوربانى پىشپىر مىشلر.

ياغى بىر قابدا اوجاق اوستونده ارىدرىك، داغلاشاندا سونرا دوغرانيش سوغانى اونا آرتىرىپ قوورولار بىر چىمدىك ده دوز سىپىن سونرا ايچينه بىر يومورتا چالينار. بو حالدا اونا بىر كاسا سو تۆكۈرۈك. سو قايناغا گلندن سونرا ارىشته لرى بارماق بويدا اوغوب، بىشپىر يىمگه آرتىراريق. ارىشته لر بىشپىن سونرا شوربا آماده دير.

سوغانچى شورباسى:

اوج نفرلىك ملزمله لر:

۱- بىر كىچىك پىالا ياغ

۲- ايكى دنه آلمانا بويدا سوغان

۳- بىر كاسا سو

۴- ايكى دنه يومورتا

۵- دوز، سارى كۆك توزو لازىمى قدر

ياغى بىر قابلامادا، اوجاق اوستونده ارىدىپ داغلاشاندا سونرا دوغرانيش ايكى سوغانى اونا آرتىراريق. قوورولدوقدا بىر چىمدىك ده دوز سىپىب، ايچينه ايكى يومورتا چالاريق. بىر كاسا سو تۆكۈب لازىمى قدر سارى كۆك توزو سىپىلر. بىر بورون قاينايدان سونرا شوربا حاضىر اولار. اونا چۆرك دوغرانيپ يىيىلر.

آشلار

بیلا بیلا (بولاماق) آشی:

اوج نفرلیک ملزمه لر:

۱- بیر کیچیک پیالا یاغ

۲- بیر دنه آلمانا بویدا سوغان

۳- ۲۰۰ گرم کیچیک دوغرانیملش سلمان ترهسی*

۴- بیر کاسا سو

۵- بیر کیچیک پیالا اون

یاغی بیر قابلامادا، اوجاق اوستونده اریدیپ داغلاشاندان سونرا دوغرانیملش ایکی سوغان اونا آرتیریلار. قورولدوقدا بیر چیمدیک ده دوز سیپ، دوغرانیملش سلمان ترهسینی اونا آرتیرارلار، بیر کاسا ایران حالینا دوشموش قاتیغی آشا تۆکوب، اونو قاشیق - قاشیق اونا آرتیریب تتر - تتر قاریشdırارلار، آش قاینایانا قدر قاریشdırیرمالیدیر، بو حالدا آرتیریلان اون دویون چالماز و آشا توتوملوق وئرر. آشین اوستو کۆپوکلنن زامان یئمگه حاضر دیر. بو آشی بیشیریب قوتاران خانیم بنله بیر سۆز ده دئیر: ییز بیلادیق سنی؛ بیلا بیلا آشی.

*سلمان ترهسی: یارپاقلاری نازیک، باغلاردا بیتن بیر چئشید چؤل ترهسی

اومانچ (اوماج) آشی:

بش نفرلیک ملزمله لر:

- ۱- بیر کیچیک پیالا یاغ
- ۲- بیر دنه آلما بویدا سوغان
- ۳- بیر کاسا تمیزلنمیش کاوار (سوزو تره سی)
- ۴- ۱۰۰ گرم مرجمک
- ۵- حاضیرلانمیش اوماج
- ۶- ایکی کاسا سو

یاغی بیر قابلامادا، اوجاق اوستونده اریدیب داغلاشاندان سونرا دوغرانیمش ایکی سوغان اونا آرتیریلار. قوورولدوقدا بیر چیمدیک ده دوز سپیب، تمیزلنمیش کاوارلاری اونا آرتیریب اوستونه ایکی کاسا سو تۆکرلر. سوغانغا گلندن سونرا مرجمگی آرتیریب، آش قاینایا - قاینایا آز - آز اوماجلاری ایچینه تۆکوب آردیجیل قاریشدیریلار، اوماجلار یاواش - یاواش توپ حالیدان چیخیب آچیلار، آش بیشن حالدا اوجاغین آلاوی اولدوقجا آشاغی اولمالیدیر، خالق آرا اوماش آشی ان دادلی آشلاردان ساییلار.

اوماج: اونا سو سپیلیب خمیر حالینا دوشندن سونرا، فیندق بویدا یومورولماق دئمک.

ياددا قالان خاطرەلر

من و اننەم ۱۰-جو بۇلوم

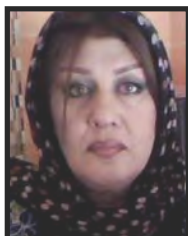
سوسن نوادەرضى

قىزلار نىجە نىشانلار دىلار ۲ - جى بۇلوم

اولدوز صادق

اورتاق آرزولار

رقىە على قلىان «لالە»

من و انهم

۱۰- جو بؤلوم

سوسن نواده رضی

نوت: متنده انهنین (عصمت خانیمین) دیلندن یازیلاین فولکلور نمونه لری ائله جه ده نوه سیله قارشیلیقلی دیالوگلار، تبریز آغزیلا یازیلیمیشدیر.

رحمتلیک عصمت خانیم نواده رضی مشهور معارفپور حاج محمد آغا و حاج حسین آغا نخجوانی نین باجیسی قیزی ایمیش. او، ۱۲۸۶- جی ایل تبریزده دونیا یا گوز آچمیش و ۱۳۶۱- جی ایلده همین شهرده وفات اتمیشدیر.

یورغان دؤشه ک لری میزی هینقینا- هینقینا صانديخانادان گتیریب تخته بندین اوستونه آتدیم. اؤز یئرمی سالیب گیردیم آر خام اوسته اوزاندیم. اللریمی باشیمین آلتینا قویوب گوز تیکدیم اؤنومده سرلهن سونسوز کهکشانا. بیر سرین مش تور پرده نی بویان او یانا اسدیر یردی. پرده، هر دن گلیب یومشاق- یومشاق سیغاللایاراق اوزومدن کنچیردی. آی، گیم- گیرده، فراجی مؤمئی دیر دئیه سن. باشیمین اوزریندن بیر آز او یانلیقدا، قیمه لره سارماشان مؤوون اوزوم دولو یارپاق- بوداقلاری آراسیندان بویلا نیب ادی- باجی ائله یردی بيله مه. گؤیده مینلرجه اولدوز بیر- بیر نین دیینده هئی- هئی آچیلیب یومولوردو. هر دن ده بیر اولدوز نم هاردان قیریلیب زو یول دیرک فیشنگ کیمی آخیب گئدیب نم هارالاردا یوخ اولوردو. اولدوز آخاندانهم "تئر بیر آرزى ائله" دئیردی. من ده اننه بونو دئجاق کیریخیب، ال- آیاغیمی ایتیردیم، اولوب قالان آرزو- گوروزلریم ده یادیمدان چیخاردی، میخ مامان کیمی هو یو خوب قالاردیم بیر یاندا! او زمانلار، گئجه واختی گؤیون اوزو قاققارا مخمر کیمی اولاردی، بیر عالم ده اولدوز گورونردی، ائله بیل اووچ- اووچ شوشه مینجیق یادا شار مازی سپمسن گؤیون اوزوننه. ایندی آمما، دئیه سن گؤی ده نساختان دوشوب، رنگی آوازی ییب قاقچیب، یوخسوللاشیب. اوچ جوت- بیر تک

بیلینه - بیلیمه یه پاس باسمیش اولدوزا بنزر کاس بیر شئیلر گؤرونسه ده، بیرى گؤیون بیر بوجاغیندا، او بیرى ایسه ایتین قودوران یئرینده!... ائئنئه، نه ایسه...
هاچاندان - هاچانا انهم ییر- ییغیشدان قورتولوب گلدی. تئوشویوردو،
خیسلیتلی نفسلرینی سایماق اولوردو؛ انهم الدن - دیلدن دوشوب، قوجالیب
آرتیق. آتیشقادا اوتوروب هر زامانکی کیمی ال آتیب موشدویونه بیر پاپریز
تاخیب آلیشدیردی.

-آی اننه، گنجه نین بو واختیندا نه واجیب اولوب آخی سیگار چکیب توسسونو
دولدوروسان بوغازیمیز؟! اؤه هؤ اؤه هؤ...ااا...

آجی - آجی گولومسونوب اؤسگوررک دئدی:

-نه بیلیم بالا! دا بو دا منیم دومو هلو غومدی. هئش من سنه دییرم نیه چیقاقچیق
ساققیز چئینیپ ديقه باشی پوفلیب تاققیلدادیسان؟ آتیم اندامیم تۆکولور بو
زَهَنده ادادان!

دا حق سؤزه نه دئیهدیم آخی؟... خیمیمی چکیب قالدیم باخا- باخا.
انهم قوولو غونو گتیریب اوسگویو چیخاردیب تاخدی ساغ الینین آرابارماغینا،
«گالا بو اینهنی ساپلا، دونووون اته یینی تئر تپچسیم، باشیمیزی آتیب یاتاخ»
دئدی. دوروب اینه سیننی ساپلا یارق سوروشدوم:

- اننه، سنه کیم تیحماخ اؤرگه دیب؟

- بیی! اؤرگتماخ ایستمز کی. قیز اوشاغی ائله گؤز قویار، باخار ننه سیننه
اؤرگه شر.

انهمین منه تیکدیگی بوز گولو دُونلار، چیت تونو که تومانلار، چین - چین اتکلر
هم راحت اولاردی هم ده اینده گؤزل - گؤیچک دوراردی. الوان - الوان
چیتدن ائو پالتارلاری تیکردی، قوللارینین آغزینا، یاخاسینا، بعضا ده اته یینه
میشوات (اؤرتوک و یا جنماز دؤوره سیننه تیکیلن تور یا سیرمه جینسیندن اولان
قیطان، نوار) سالاردی. گئیهنین ده، باخانین دا عاغلی گئئردی؛ بئله به هه به هینن
گئیردیم کی اونلاری!

انهمین دامارلاری زول - زول دورموش اللرینه، بارماقلاریندا اینه توتماغینا،
اینهنی پارچایا اینجه - اینجه سوخوب چیخارتماغینا قاتله گؤز قویدوم، من ده
اؤیره نیم دئی.

- اننه!

- هن، ناوار بالاسی؟ گنت باشینی قوی یات گلیم سنه شنگولوم منگولوم نغلی دییم.

- یوخ بالا... دییرم منه بیر-ایکی دانا سؤز اؤرگت من ده اننه اولاندا اؤز اوشاغیما دییم.

- وای سنی یاریمچیلیخ قالمیه سن آروات یاریم! بوسؤزلر هاردان گلیر سنین عغلیوه چوخ ییلمیشین بیرى چوخ ییلمیش؟! ایندیکی بئله دی آش قولاغوی اؤرگش:

«یاخجی اولاد نئیر دده مالینی، یامان اولاد نئیر دده مالینی»

«قوش دیمدیین ن تله یه دوشر، اینسان دیلین ن»

«کله یینن گلن کوله یینن گئدر»

«آناسینا باخ قیزی نی آل، قیراغینا باخ بئزینی آل»

«اوتان اوتانمازدان، قورخ قورخمازدان»

«یامان آروات، یامان قونشو، یامان آت/ بیرین بوشا، بیرین بوشلا، بیرین سات»

«دیرییه های وئرن اول، اؤلویه پای وئرن»

«اوجوز اتین شورباسی اولماز»

«ات ییین قوش دیمدیین ن بللی اولار»

«پ...خ یییه نین قاشیغی بئلینده اولار»

«تویوخ یومورتاسینا گؤره قیققیلدار»

انهم ائله بیر اوجدان دئییردی، دورماق ییلمیردی، دور دورماسایدین سحره جان باخ آردی کسيلمه دن بیر قورانلیق مثل دئییردی.

- آی اننه، بیاخ هارا گتتدین، من نن اکیلدین؟ نیه بیردن بیره یوخ اولدون؟

- من..؟ هن، گتتدیم سونا مامانی گؤرم. گلیمشدی زن عمین گيله.

- سونا ماما کیمدی؟

- سونا مامادی دا... سنی او توتوب.

گؤزلریم بیردن چیخدی تپه مه:

- هاردان توتوب منی؟

انهم کئچیندی گولمکدن! «بؤیویه سن بيله سن هاردان توتوب» دئدی.

- آلاسه اونون ایشین راس گتیین. مامانیوی دا او توتوب. بیزیم دؤره ده چوخ

آدامین اوشاغین ائله او توتوبدی. چوخ قاییلیدی، چوخ قاییل. سونا ماما گلیب

اوشاغي توتوب راحتدار، زاهيني راحتدار، چيخار گنڊر. سورا دا بير دفعه گليب باش چكر سانجي داواسيننان زاتدان وئرر. قديم اينديكي راحتديخ يوخيدى كى. دئيسن بس قديم اينديكي كيمين ايديسي؟! زاهى يازيخ سانجيدان قيوريلاردى آچيلاردى، «بالا ائله اولار، ائله اولار...» دئيرديلر.

-اوشاغي هاردان توتار؟ نه جور توتار انه؟

- دا بيلميرم واللاه، چوخ دا هر شئين ديينه گنتمز آدام. اولارى دا بؤويه سن بيله سن اؤزون.

«توتماق» كلمه سى فيكرىمى پريشان ائديردى. آخى دوشن بير شئى توتارلار.

گوره سن من هاردان دوشورموشم كى سونا ماما گليب توتوب؟!

- انه من دوشوردوم؟ سونا ماما هاردان بيلدى من دوشورم؟ به سن نيه توتمادين؟

انه ائله بيل هئچ اثشيمه دى من نه سوروشدوم، سايماز جاسينا سؤزونون داليسيني توتدو:

- سونا ماما اثرمنى دى هااا. آغ باش، گولر اوز بير خانيم دى. «لحلىر» آعزىندا ائوى وار. بير گون چوخدانان گتديم باشينا كى: «آى سونا ماما، باشوا دولانيم، وختيم ننگچيب، اوشاعيم كيچيحدى». اثرمنى لهجه سى نن: «نه ايش چيخارديسان گننه» دئدى بيله مه.

آغ تميز پالتار گئير، باشين دا دالدان باغلار هميشه. ائولره گنديب اوشاق توتار، ايشينده بتر حاذيق دى. مطبينه گتسن ايكي-اوش تومن آلا، ائوه گلنده بئش تومن. يالوارديم بيله سينه: «آى سونا ماما، نه دئسن وئره جام!»

-«آخى گوناهدى، گوناهدى» دئدى.

تعريفله لر بير دفعه گنجه ياريسى ماشين توتور گندير بير ائوده زاهيني دوغوزدورماغا، ايشى قورتولاننان سورا، گلير شوفرته دئير: «يائيندا اون تومن پولون وار؟»، او دا: «هن واردى» دئير. اون تومن ائله چوخ پول دى. پولو آليز آپاير وئرير زاهى نين ارينه، دئير:

-«بونون يئمه گينه- ايشمه گينه امللى باشلى يئيشرسن. قووه لى شئى لر آليب يئديررسن جانينا جيرگ اولسون.»

گؤرور چوخ كاسييدىلا، هئچ اوشاق توتماغا دا پول آلير.

اوشاق عاگليم لا سونا مامانى تحسين ائديب، بؤيوينده من ده اوجور اولاجام

دئدیم اؤز- اؤزومه.

- اننه!..... باخ آی نه گؤزلدی، گیم- گیرده دی بالا..

- یاخجی، دا گؤزوو زیلله مه آيا، آی آدمی چکر.

- هارا چکر؟ نه جور چکر؟! - سوروشدوم قورخا- قورخا.

- دا نه بیلیم، قدیم ن بئله دیه لر...

من نیگران باخیشلاریمی آیدان چکدیم و او گون- بو گون دور اننه من
سؤزو قالب قولاغیمدا، دولون آيا چوخ باخمارام.

قیسیدیم اننه نین دیینه، اننه اؤزو ده بیلدی کی بارا قویودور. منی باسیب
باغرینا فیکریمی یوزدورماق او چون دئدی:

- گه سنه بیر نغیل دئییم: «بیر ائوده نئچه اوشاق واریدی. بیرى چوخ تئبل ایدی.
اوغول دو گؤر یاغیر یا کسب؟» - دئسیدین بیله سینه، الینی چکردی پیشیگین
کوره یینه، یاش اولماسایدی، «یووو یاغیر» دئردی!

«دور اوغلان باتمان داشین وئر منه» دئسیدین، «گالا! بو پیشیچ دوز ائله بیر
باتماندی»، دئردی!

«دو بیر ایچیم سو گتی منه» دئنده، دئردی: «ااااا... هر ایشی من گؤردوم، دور
بیر ایشی ده اؤزون گؤر داااا!»

ایکیمیز ده قیققیلدانا- قیققیلدانا گولدوک، آخی گئجه یدی، قونشولارا
گئدردی سسیمیز.

- گؤزلرینی یوم سنه قدیم لردن دئییم.

گؤزلریمی یالاننان یومدوم، آما باجاسیندان گؤزوم ساتاشدی اننه نین سو
گوودوشونا. سو گوودوشو ساخسیدان اولاردی. یا آغ اولاردی یا دا قیرمیزی.

یای گئجه لری انهم همیشه اونو قویاردی باشیمیز اوسته. ائله سرین ساخلاردی
کی سویو... دوروب بیر- ایکی قورتوم ایچدیم، انهم «یئزیده لعنت» دئدی. سو

ایچنده هئچ بونو اونو تمازدی انهم. من اوندا بیلمزیم یئزید کیم دیر، نه چی دیر،
هانسی حامامدا فیطه دیشر، ائله من ده قاریشیب انهمه یئزیدی قارقیش ائلردیم.

- جانیم سنه دئسین، قدیم حیه طیمیزین او باشیندا چؤرح میپاغیمیز واریدی.
بئش نفر گلردی، بیرى یاپاردی، بیرى کوندلردی، اوچو ده آچاردی. گونده

۳۰ باتمان خمیر ائلردیلر. بیز اوش گون پیشیتدیردوخ. بیر نفر چؤره یی یئربه یئر
ائله ییب ییغیشدیراردی. یانی سرردی، قوروداردی، ییغاردی یئرینه. بو باشدا

پیشیردیلە، او باشدا زئرزمی یه قویاردیلا. زئرزمیده مخصوص تخته‌بت (بند) قویاردیلا، ائشیگه ده پنجره‌سی اولاردی کی، شئح اولماسین. تختین قیش لارینا چۆل تیکانی باغلاردیلا سیچان چیخا ییلمه‌سین. اول جان ساجین اوستونده چۆرح پیشیردیلە، اونا ساج چۆره‌یی دئیردیلە. ساج چۆره‌یی نین دۆت-بئشینە یاغ ویراردیلا صوبحانیه ییباخ تازا به تازا، ایسی-ایسی...
گۆزلیرم یاواش - یاواش قیزیشیردی. یوخویلا آییقلیق آراسیندا اننه‌نین دئدیکلرینی تجسسوم ائلیردیم خیالیمدا.

- اننه ساج نه‌دی؟

- ساج دمیردن، بئله بیر گیرده، پایالی، مئرمئی یه بنزر اولاردی. بئنا گلیب تارما باغلاردی، تارما دا ایسیینی - توسسونو چکیب آپاراردی.

- اننه آی آدمی هارا چکیب آپارار؟

- دده‌وای! سۆزوم گه گیر آعزیم.

اننه یننه منیم فیکریمی جایدیرماق اوچون سۆزو دیشیب دئدی:

- تاپ بو نه‌دی تاپاباجا، قولاخلاری یاپاباجا، گۆزلی پییالاچا.

- دوده‌دی.

- بیر آعاجیم وار، اون ایکی بو تاغی / هر بو تاغی نین اوتوز یر پاغی / هر یر پاغین بیر اوزو قره بیر اوزو آغ.

- ایل، آیلار، گئجه، گونوز.

- بیر قیزیل او کوزوم وار / هاردا یاتسا اوت بیتمز

- اود (آتش)

بیری گئندر گلمز / بیری یاتار دورماز

- توستو، کول

قنده اوخشار دادی یوخ / گۆیده گزر قانادی یوخ

- قار

بوستاندا وار بیر آروات / پالتار گئیپ قات با قات

- یر پاق کلم

یئر آلتیندا ساری بیزو

- یئر کۆکی

- یانامیه سن قیسیز! به سن ائله هاممیسینی باشاریسان. دی گۆزلیرنی یوم یات!

گۆز لیریم یومولویدو، ایسته سم ده آچیلمیردی... آما انه نین حمدی سوره لرینی
اٹشیدیردیم هله...

گوپ... گوپ... گوپ...
گوپولتو سسینه آییلدیم. گون گلمیشدی گؤیون اورتاسینا. ائودن های - کولک
سس لری گلیردی. دوروب گۆزلریمی اوو شدورا - اوو شدورا ائندیم حیطه.
زوبئیده خانیم گلمیشدی، آنام لا بیرلیکده پالتار یووردولار. ایکی هفته دن بیر
زوبئیده خانیم گلردی پالتار یوماغا. پالتار یووان گون ائویمیزین آلتی اوستونه
گلردی. ایکی - اوچ دانا تئشه پالتارلاری ایسلاداردیلار، نم نئچه دانا میس جام
دوزردیلر حیطین آراسینا. بوردان اورا، اوردان بورا شریٹ چکر دیلر. چایدان
- چایدان سو قیزدیرادیلار، بیر یوواردی، بیر پسابین آلاردی، بیر
سوا چکیب پاکلاردی، بیر سیخیب سیلکیب آساردی شریته. بیر ویریم -
شیپیلداق سالیناردی کی گل گۆره سن!

انه او باشد، گیللا آغاچی نین آلتیندا پالاز سالیب اوتورموشدو ات دؤیوردو
دیه کده. اوجا سلام وئریب، گندیب قیسیلدیم انه نین بؤیرونه.
- انه، حیوان زوبئیده خانیم چوخ یورولور هاللا.

- نه یورولماسی، شاهگونودی. قدیم بئله دیردی کی. اوندکی آبیاریمیز
یوخیدی، حیه طده قیرنا یوخیدی آپاراردی چشمه ده سوا چکیب گتیردی
اسکیلری. قیشین شخته سینده، توپورجک گؤیده دوناردی، نوودانلاردان
قیروو آسلاناردی، چشمه دن قئینده اللری جیریق جیریق اولاردی. اوشاغین
اسکیلرینی، مو شامباسینی، نم نه کی دیشمیشدوخ ییغاردیخ پوتدوغا، پیلاستیخ
زات یوخیدی اوندا. ایکی دانا دا مراغا صابینی قویاردیخ، آیری صابین فاب
زات دا اولمازدی او زمان، «سن آلاله زوبئیده خانیم ساری بئرلرین چشمه ده
صابینان سورت تمیز یو»، دئیردیخ. سورا دا یودوخلارینی گتیردی: «سریم
یا گندیم؟»

«زوبئیده خانیم الیمده ایشیم وار الیوه قوربان سر گئت»، یا دا «قوی گئت اؤزوم
سررم» دئیردوخ.

قدیم سردابا واریدی، اون پیلله، نه بیلیم اون ایکی پیلله یئشردیخ سویو دولدوراردیخ گتیریب ایشله درد یخ. آی موصوبت چکردوخ. انه قدیملردن دئییب اتی دؤیوردو دیکده. بیر آز دا ائله بیل حیرصینی سویودوردو، نه بیلیم چتینلیکلرین انتقامینی آلیرمیش کیمی وار گوجویله دیکک دسته سینی قالدیریب ائندیریب چیرپیردی دیبه یین ایچینه. دیکک، آغاجین کؤتویوندن دوزلردی. کؤتویون آراسینی اودایله یاندرار دیلار، چوخورلاشاردی. سونرا او چوخور یئری سورتوب - سورتوب تمیزلر دیلر، آغاباغ اولاردی. دیکک دسته سی ده داشدان اولاردی، اتی دؤیه نه جن آدم بیلکدن دوشردی. انه اتی اوقدر دیبه حده دؤیردی - دؤیردی ات قووه لنردی. سورا دا پیشمیش لپهنی دؤیردی.

«بیر ایکی نلبکی
اوش دؤؤت قاپینی اؤت
بئش آلتی، سموار آلتی
یئددی سککیز فیرنگیز
دوققوز اون، قیرمیزی دون
اون بیر اون ایکی، اثرمنی بؤرکی...»

قیزلارین اویناماق سسی، گولوشوب میرتداشما سسی گلیردی کوچه دن.
«قارقا دئیر قار / قجله دئیر زهریمار / سئرچه دئیر سنه نه وار!»
من ده دورودوم چای - چؤرگیمی یئیب چیخام کوچه یه، بیردن هارای - بیداد قالخدی. اوغلانلارین باغیرتسی، هوووی - هووووی هوولاملاری، او جادان - او جادان فیشقا سسلری گلدی. دورودوم قاجدیم قاپیا. نامردین اوغوللاری... یئنه ده دلی جاوادین قوپالاغین کؤتورموشدولر. داشا باسیب بیله سینی اله سالیب گولوردولر. دلی جاواد دا قوللارینی اوز - گؤزونه، باشینا حایل ائله ییب قاقچیردی اونلارین الیندن. آرادا دا دؤنوب اونلاری یامانلا ییب «وورماین کؤپه ی اوشاغلاری، نیه داش آتیسیز...» دئییه باغیردی. داشلار یازیغین او یان - بویانینا دئیردی، آما اوشاقلارلا اوینورموش کیمی، بیر تهر خوشو دا گلیردی سانکی. او یامانلا دیقجا، اوغلانلار لاپ بترله دیردیلر.
- انه ... انه گه... گه... گه قویما... دلی جاوادی ووروللا... تئزول گه...

انە دىك دوروب گىلمك ايستەدى، ھەم آياق لارى ياتمىشىدى، ھەم دە بىل بوخونو قوروموشدو...

-ئايواي... تىزول انە، ايندى دلى جاوادى اۆلدورەلەر گە ە ە ە ە...

- گۆنو قىيمىدى، ايت جانى وار، قوخما اۆلمز!

انە قاپى يا گىلنچە من يارىجان اولدوم.

«تووو اوزوزە گىلىن! تاى-توشوزدى بو؟ اۆلوب ارييب اوتانمىسز؟»

چىمخىرارق انەم چىخدى قاپىيا.

بىردن بىرە دئەسن قورباغا گۆلۈنە داش آتدىلار. دلى جاواد گىلب سىغىندى

يىزىم قاپىيا، اوغلانلار دا بىر بىر ج-نين دىينە ر- (جىرماق) قويوب سوزولوب

اكيلدىلر.

حىوان دلى جاواد، پالتارلارى جىرىق- جىرىق اولموشدو، آلىندان دا بى

جىقلىقلى قان گلىردى.

- قاچ او آفتافانى حوزدان دولدور گتى بورا اوز گۆزۈنە سو آختىسەن. -دئدى

انەم.

دلى جاواد اوجا بويلو، گۆدەلى بىر كىشى ايدى. نە بىلىم ۳۰ ياشى زادى

اولاردى. باشى بدىنە گۆرە بىر آز بالا جايىدى. دئىردىلر چوخ دۆولتلى بىر

عايلە نىن اوغلويموش. قارداشى گۆروب بونون عاغلى يوخدور ددە مالىسىنى

يىيىمىش. ھەر كىم ھاردا اونو گۆرسەيدى، بالالى- بۆيۈكلو اونو داشا باساردى.

او ايسە فقط اونلار نىن ايلندن قاچىب جانىنى قورتارماق اىستردى.

سو يو تۆكۈم ال- اوزونو بىر شىختا لىلىخلادى. ائلە فاغىر- فاغىر باخىردى كى

گۆزلرىمە.

- اوتو بوردا دووار دىيندە گئىدىم سەن يىماخ گتىرىم. دئدى انەم.

چۆمبەلىب اوتوردو دووار دىيندە. مەنە باخىب گولومسونوردو. معصومجا

گولوشو واريدى دوداقلار يندا. اوشاق باخىشىنا داھا چوخ بنزىردى باخىشى.

- نىە يومولوب اوغلان لارى وورموسان؟ سەن دە اولارا داش آت قاشىنىنا!-

دئدىم

- يوووو جاواد پىس اوعلان دىي، جاواد دلى دىي كى داش آتسىن!- دئدى،

بالا جا بىر اوشاق لىحنى ايلە.

انەم دونن گىنچەدن قالمىش دويو خوروشون آرتىغىنى قىزدىرىب ايكى پارچا

كوكه ايله بير جينقو كاسادا گتيريب وئردى دلى جاوادين اليه، او دا پيلو خوروشو چؤر كله بورمالادى، آجليقدان قورتولموش بير اوژ كيمي ييلميردى آغرينا يئسين يا بورنونا... دوزون دئسم، من ايندى ده باش تايميرام نيه اونا دلى دئيرديلر، منجه اونا داش آتان لارا دلى دئمك داها دوغرو اولاردى. انه گليب اوتوردو گينه ده ديك باشيندا. «قاپنى ايشكيلله گل ايچرى» دئدى منه ده.

من ائوه گللك ايستميرديم. ايستيرديم دلى جاوادا باخام. اونون اдалارى خوشوما گليردى. انهم منى ياخشى تانيردى، دئدى:
- قاش گه سنه ماللا نصرالدين نغلى دئيم.
قاپنى ايشكيلله ييب گليب اوتدوم انهنين يانيندا.
- هن، دئنه گؤراخ!
- بير گون ماللانين آروادى قوناخ گئديرميش. گؤتورر پنىرى قويار صانديغا آغرينا دا قيفيل ويرار.
- نيه؟

- نه بولوم، لايد ماللا قارينئيميش. اذان اولار، ماللانين آروادى قئيدر گؤرر ماللانين اينده بير پارچا چؤرح، هئى قوپاردير سورتور قيفيلا قويور آغرينا. سوروشار: «نه قئيريسن؟»، ماللا دئير: «هئچ نه، قيفيل چؤرح يئيرم!» ماللانين آروادى بير بو عما چيخارديب دئير: «ائوين تيكيلمه سين آى باشى خئيرلى، بير گون ياوان چؤرح يئيه ييلميسن؟!»

ایکیمیز ده گولدووک. «یازیخ ماللا» دئدیم.

- بیر گون ده، ماللا اوتوروب دوروب ایکی ایاغینی بیر باشماغا سوخموشدی کی، گوره سن آدام او نوودانین باشینا چیخسا نولار؟
آروادی دا دئیر نولاجاخ، آدام دوشر قول-قیچی سینار، قانینا قلتان اولار.
آما گینه ده ماللا ال چحمیب هر گون نوودانا باخیب حسرتین دئیردی: «بیر او نوودانین باشینا چیخسایدیم!»

بیر گون ماللانین آروادی چخیب گئدر مرثیه، قاش قرالان واخت گلر گورر ماللا حیطده ییخیلیب نوودانین آعزیندا قانینا بله شیب زاریلدیر. دئیر: «واخسئی کیشی! آخیره داشی سالدین باشیوا؟ به دئمه دیم ییخیلاسان قول - قیچین سینار؟» ماللا دئیر: «اوسسون آروات، عوضینده نوودان مشقیندن دوشدوم!»
«نوودان مشقیندن دوشمک» ایندی ده بیر دئیم اولاراق ائل آراسیندا ایشلنمکده دیر.

انه ات دؤیمکدن قورتولدی، بیر - ییغیش ائله ییب میپاغا گئتدی. من پالازی بوکوب ویردیم قولتوغوما، سیرتیق پیشیک کیمی انهنین ال - آیاغینا دولشاراق، کؤلگه کیمی دیینجه گئتدیم. یومورتا گتیردی، اون گتیردی، زریش، گیرده کان، قاخ، قوری گیلنار، سوغان قوورولوسو، خئیلک ادووا فیلان... خلاصه نم نققده ملزمه گتیردی کوفته نین ایچینه قویوب کوفته لری سالین.

- ساری کؤکوموز قورتولوب، تنز قاچ دربت باشینان آل گه.

- ساری کؤحسوز اولماز؟

انه بورنونو یئلله ندیریپ بیر باخدی اوزومه، من ده تکلیفیمی بیلدیم!
مامانیمنان پول آلیب دوشدوم یولا. گون اورتایا آزقالیردی. بو واختلار کوچه میز خلوتلشردی. انه دئیردی چیخما جویوت توتار، آما ایشی دوشنده بیلیمیر نیه جویوت - مویوتدن قورخوتمازدی! بیر قونشوموز واریدی دؤحتور ایدی.
آروادی دا خاریجه لی ایدی. باخدیم گوردوم قاپیلاری اؤرتولودو. دؤحتور گیلین این - باشلاری، گؤتور- قویلاری بیزلردن فرقلی ایدی. نیه گیزله دیم، هر دن قاپی نین چاتداغیندان زادینددان گودردیم اونلاری! دؤحتورون قیزینین بالاجا قوزویا بنزر بیر ایتی واریدی. بوی بوخونو بالاجا اولسا دا هورنده کره نئی کیمین گوبود سس چیخاردی بيله سیندن. اونو هوردورمگه جانیم جیجیشردی!

آدامنان چوخ بيلردى كۆپئىولى! گىتىدىم قاپىدان بويلانام ايتى كوشقوردام،
 ائله بئله ميرتىندان اۋتورا! آلتى يىتدى قاپى اويانلىق، گۆردوم چوخلو آدام
 يىغىشىپ، ايتى اۋتوروب احتياطلا ازدحاما ياخىنلاشدىم. سس صدا يوخىدى،
 آما بئش آلتى نفر هئرومپا كىشى، گۆزلىرىندە قارا گۆزلوك اردشير گىلىن
 قاپسىندا گىت - گل ائلىردىلر. چوخ مشكوك گۆرونوردولر. پىچىلداشيب
 سس - سمىرسىز هئى ائوه گىرىپ چىخىردىلار. قورخىدوم. قورخومدان چىشىم
 گىلدى. سوزولوب حاج فرج گىلىن بالاجا دالانىدا گىزلىنپ اىزلەدىم. بىر آندا
 گۆردوم كىشىلردن ايكىسى اردشيرين او قول - بو قولوندا ياپىشىپ ائودن
 چىخارتدىلار و زورلا قاپى آغزىندا ساخلادىقلارى ماشىنا تىمك اىستىرلر.
 اردشير دىرنىردى. من بويلانمىشىدىم باخىردىم. اردشيرين گۆزو گۆزومه
 ساتاشدى. او كۆورلدى. من اوركلندىم. جىنقىرىمى دا چىخارتمادىم. الىمدن
 هئىچ نه گلمىردى. باخىشىملا اونا «باغىشلا» دئدىم. او ايسه، گولومسونن كىمى
 اولدو، باخىشى ايله «اولسون عىبى يوخدور» دئدى سانكى منە. اردشيرين
 باخىشىندا اومود وارىدى، دىرنىچ وارىدى، گۆزل بىر عىناد وارىدى... قارائىقلار
 قارشى آيدىن بىر ايشىق وارىدى...

اردشيرى آپاردىلار.
 من او گىتچە، اردشيرين منە وئردىگى «ماهى سياه كوچولو» نو بىر داها اوخودوم
 و سانىرام او گىتچە، همن او گىتچە من بۇيودوم.

قىزلار نىجە نىشانلار دىلار

۲ - جى بۇلوم

اولدوز صادق

قايناق شىخى:

رقىە خالقى، ۱۳۳۸ تېرىزىن بارىنج محلهسى،
فوق دىپلم، توپلاما تارىخى: ۱۳۹۲

اون اوچ ياشىمدايدىم. قونشو قىزلارى، ھەم دە باجىلار يىملا يىرلىك دە حىطدە اونو يوردوم. آنامىن بارماق باجىسى* بىزە گلىدى. بىر آزدان خالاجان - آنامىن بارماق باجىسىنا خالاجان دئىردىلر. گئىندن سونرا آنام حىطە گلىب، ھەر يىرىمىزىن آغزىنا نابات تىكەسى قويوب، سونرا بىر قىزىل اوزوك بارماغىما تاختىدى. من سونرا بىلدىم آنام منى بارماق باجىسى نىن اوغلونا ارە وئرىپ! آنام منى خالاجانىن اوغلونا وئرمەك اىستەمىردى دئىردى كۈچەدە، قفەدە اونون «وھابى» اولدوغونو دئىرلر. آنام آياغىنى گئىدى بىر باشماغا كى، باجىسىنا يوخ دئە بىلمز. بئەلىكلە نىشانلاندىم.

سونرالار بىلدىم نىشانلىم وھابى دئىلدى، سىياسى اولدوغونا گۆرە بئە دئىردىلر. منى آنام ارە وئردىگنە گۆرە ھەر زامان بىزىم ھاوامىزى ساخلاردى، آنام اجازە وئرمىزدى نىشانلى اولان حالدا، نىشانلىملا گۆرۈشم، آمما نىشانلىم اصرارلى اولدوغونا گۆرە ھەر دن بىر آنام، آنام ائودە اولمايىندا، بىزى بىر- بىرىمىزلە گۆرۈشدۈرۈردى. نىشانلىم منىم اوچون كىتاب يوللاردى. خالاجان گۆى (ترە/ سبىزى) اكىب قوھوم - قونشولار ساتاردى، آنام خىردا باجىمى گۆى آلمانغا يوللايىندا، نىشانلىم منىم اوچون مەكتوب، كىتاب گۆندىردى. گاهدان مەكتوبدا گۆرۈشدۈرۈمۈز مەكانى يازاردى، چوخرق باغلار يىمىزدا گۆرۈشۈردىك. نىشانلىمى چوخ سۆيۈردىم، مەكتەبە اوشاقلار ھويدى - ھويدى باسب «اونون نىشانلىسى وھابىدى» دئىكلىرىندە دە گىزلىن آغلايىب ھىچ كىمىسە يە دئىمىز.

آتام ايله آتام منه گۆره
چوخ دارتیشاردیلار، آتام
هر دفعه قهقهه دن ائویمیزه
قاییتدیغیندا اوقاتی
پوزولاردی، آتاملا هنج
یولا گتتمزدی.

بیزیم بیر- بیریمیزله
گۆروشدویوموزه گۆره
سۆز بزمیشدیلر کی،
من قیز دئیلم. آتام بیر
سۆز دئتمزدی آما من
هر گۆروشدن دؤنده
گۆرردیم نئجه نیگران
حالدا منه باخیر. نشانلیم

کوچه دن کئچنده ائله گئینیب دوزئردی هر کسین آغزی آچیق قالاردی،
هر کسین سۆزلری اورگیمه توخونسایدی، آما اونو گۆردویومده هامیا پوز
وئرردیم. بش - آلتی ایل نشانلی قالاندان سونرا، اون سکگیز یاشیمدا کینیم
کسیلدی.

* ایکی دوست اولان قادین بیر- بیرلرینی چوخ سؤدیکلرینه گۆره غدیری
خم بایرامی گونو قرار وئرردیلر باجی اولسونلار. ایکی بالاجا بارماقلارینی بیر
- بیرلرینه دویمله ییب اوخویاردیلار:

«آدین ندیر، باجی

اوستونده وار، تاجی

قیامتین اوزونه قدر

اولدوم سن نن صیغه باجی»

بارماق باجیلار یاشادیغی زامانا قدر باجی اولاراق قالاردیلار، صیغه باجیلار
صیغه نی باطیل ائله ییب باجیلیقلاری پوزولا بیلردی آما بارماغی جانان آیرماق
اولمادیغینا گۆره بارماق باجیلیغی پوزولمازدی.

اورتاق آرزولار

رقیہ علی قلیان «لالہ»

ہر وخت بٹکار لایاندا، کوچہ قاپیسینی سیلیب سوپوروب، بیر خیردا پالاز سالیب
اویونجاقلاریمیزی دوزوب قونشو اوشاقلارینان اوینیاردیق. آنام دئیردی:
«گلین حیطده اوینایین!» آما بیز سئوردیک کوچہده اوینایق. گؤره سن بو
قوناق- باجی اویناماق حیاتین بیر بؤلومونو یامسیلاماق و یا قادینلیق حیسلمی
ایدی؟ بو اویونلار بئله جوشار، بئله دولغون، بئله سئومہ لی اویون ایدیلا کی،
ایچینده چوخلو حسرتلر ده واریدی.

قونشوموزون قیزی، روحن-ین گؤزلرینی یوموب - آچان قولچاغی وار ایدی،
بونا گؤره اونا دئیردیک حتما گلکین کی، قولچاغین گلین بزیه ک. قولچاغی
گؤرمک همین تنز گؤتوروب باشینا تور سالیب دیرناقلارینا مانیکور یاخاردیم.
بیر گون اوتانا- اوتانا دئدیم: «روحن قوی بیر ایکی گون ده آپاریم بو گلین
بالا منیم قوناغیم اولسون. قورخما هئچ زاد ائله مرم». او دئدی: «یوخ، آنام
قویماز». قولچاغی گؤتوروب آپاردی. بو زامان اوریمدن دالغا- دالغا قانلار
آخدی. منیم اویونجاقلاریم ساخسی قاب - قاجیق، بالاجا آلمینوم قابلاما و
بیر ده یاپیشقان ایستکان - نلکی ایله سماور ایدی. قونشوموزون نوه سی، روقیہ
مندن ده یوخسولودو. اونون هئچ زادی یوخودو. یئمکلی ده منیم آنام وئردی
دوغرادیق خورک بیشیردیک. آما دوغرو دئسم او زامان اوشاقلیق دیله ییم
و سون ایستگیم بیر گؤزلرینی یوموب آچان قولچاق ایدی. بو هوس هر زامان
ایچیریمده داها دا آرتیق دیرچه لمده ایدی. هر زامان گئجه- گوندوز اونا
فیکیرلشیردیم و اونا فیکیرلشن چاغلار ایچیریمده دادلی بیر دوروم یارانیردی.
من هئچ زامان بو سئویملی خیالدان ال اوزومک ایسته میردیم. هئچ زامان بو
سونسوز ایستگین حسرتلرینی دیلمه گتیره ییلمیردیم. درس کلا سیندا کتابلارین
واراقلارینین اورتاسیندا او قولچاغی گؤروردوم. اونو خیالیمین گئیش

آنلاریندا چشیدلی شکیل لرده چکیدیم. گۆی گۆزلو، ساری تئلی اویونجاق قولچاغیمی دیزیم اوسته سالیب یاتیردیب لای - لای چالیردیم. او گۆزل تئلرینی داراییب هؤروردوم. سانکی بیر عاشیق آنایدیم. خیاللاریم گۆزومون اؤنونده دیرچه لیردی. ائله بو خیالین درینلیگینه جوموشدوم کی، بیردن آتام چاغیردی: «قیزیم منه بیر چای گتیر!». من اؤز خیاللاریمدا ایکن آتامین سسینی ائشیدمه میشدیم. اوشاقلیق حسرتی نه قدر سونسوز اولور! بو ایستگه بلکه ده حاقلی ایدیم. دولغون باخیشلا آتام باخیب بوتون نیسگیل لریمی دومانلی آهلا پوسگوردوم. بو سئوینجلی ایستگین حسرتیندن ایکی آی کئچمه میشدی کی، بیر گون ائویمیزین تاقجاسیندا گۆزلرین یوموب - آچان بیر تره قولچاق گؤردوم.

۱۳۹۲/۹/۲۰، تبریز

۱۳۹۲- جي ايلين آذر آبي نين ۲۰- جي گونو، اٺل بيليمي فادينلار بؤلومونون بير نئچه اويه سى ايله او جمله دن خانيملار: نيگار خياوى، سوسن نوادهى رضى، رقيه كبرى، فاطمه طهماسب پور، رقيه زلفى، زكيه زولفقارى، اولدوز صادق و بير نئچه ماراقلى خانيملا بير گه، مليحه خانيمين گؤروشونه گتديك. بو گؤروشده ساخسيچيلىق صنعتى چئوره سينده اطرافلى سورولاريمىزى ساين مليحه خانيم ژاله پور يثريجه سينه جاوابلادى. آشاغدا اوخو باجاغينىز سطرلر همين دانشغن محصولودور.

*اۋوزو اوخوجولاريميزا تانيتيرين لطفا!

من مليحه ژاله پور ۱۳۴۲-جى ايلده تبريزده دوغولموشام. ائله بورادا ديلم آلميشام. ۱۳۷۵-جى ايلدن ساخسى اوزرينده رسملر چكirim. حجمى ايشلر ده گورورم. رسيم ايشلريمده اوستاديم خانم فريده تظهيري مقدم و حجمى ايشلريمده دونيالاريني ديشميش رحمتليك اوستاد عباس و احمد آقا قابجى جنابلارى اولوبلار.

* نئجه اولدو بو هنرى سئچدينيز؟

تورپاق ايله ايشلهمك منه چوخ روحيه وئريب، ايچريمى ساكيتلشديرير.

* سيز اوشاقلغيزدا تورپاغيان چوخ اوينارديز؟

يوخ، اوشاقلقدا اصلا تورپاغيان اويناميشام. اما رسيم چكمگى چوخ سئورديم، سونرا اونو داها حرفه يى اويرنمك اوچون اوستاد يانينا گئتديم.

* سيز ساخسيچيلىق صنعتى نين هانسى مرحله سيندن اويرنمگه باشلاميسيز؟

من حجمى ايشلره باشلامدان اۇنجه كاشى ايشلرديم، كاشيلارين اوزرينه سئودىگيم رسimler چكرديم، بو ايشى خانم مقدم- ين يارديمى ايله تكميل ائتديم، سونرا حجمى ايشلرى اوستاد قابجى گيلدن اويرنديم.

ساغدان سولا: سوسن نواده ي رضى، نيگار خياوى، احد فرهمندى، خانم جودى، مليحه ژاله پور، زكيه زولفقارى

*چوخ يئرلى اولاردى ايشلر يزدن بيرينين تورپاق حاليندان تا بير هنرى اثره گليب چيخما پروسه سيني آچيقلاياسيز؟

بيزيم ايشلره مخصوص تورپاق زنوزدان گلر. اونا كائولن تورپاغى دئييلير. بو تورپاغا شيشه توزو قاتيليب اوللا بيرگه يوغرولور. پالچيق آماده اولاندان سونرا، چرخين اوستونده ايسته نيلن حجمى ايشه چئوريلير. آرتيقلارى آلينيپ تميزلشمك اوچون تاراش وئريلير، قوروياندان سونرا اوزرينده رسيم چكيلير، اوللا بيلر قازيلما اولسون. اونون اوچون بعضى يئرلى كسيليب گؤتورولور، بعضى يئرلى قاباريق گؤرونمك اوچون پالچيق آرتيريلير. بوندان سونرا بوياق وورولور. رسمينه اويغون بوياق وورولوب، قوروياندان سونرا ايلك دؤنه پيشمك اوچون ايستيليگى ۷۵۰ درجه يه تنظيم اولان كوره يه قويولور، بو مرحله نين آدى «خام پيشمك» فارسجا دئسك خام پخت دور. ساخسى پيشيب كوره دن چيخاندان سونرا كامل سويويوب لعاب وورولور. بو مرحله ده يئنه آرتيقلارى تميزله نيب بير داها ايستيليگى ۱۰۰۰ يا دا ۱۰۵۰ درجه يه تنظيم اولان كوره يه قويولور. پيشيرمه ايشى قورتولاندان سونرا كوره دن چيخاريليب ايكي گون سويوماغى چكر. بو مراحل بيتديكده رسيملى ساخسى نين ايشى سونا چاتير و بير هنرى اثره چئوريلير، اونون نه قدر ديرلى اولماسى يارادانى نين باجار يغيئا باغليدير.

كاسه بشقاب طرح سلطان آباد

***ساخسی ایشلریزین خام ماتریاللارینی اله گتیرمک اوچون بیر چتینلیگینیز اولورمو؟**
 بویاقلاریمیز معدنی بویاقدیر تهراندان آلیریق، تورپاغی دا قابچی جنابلاری و آقای فخرایی زونوزدان گتیریرلر، بو ماتریاللاری ساخسی ائویندن ده (خانه سفال تبریز) ساتین آلماق اولور. هزینه لری بو گونه کیمی ائله ده آغیر دئییلدی، اما گنت - گنده باهالا شیر. کئچمیشده خارجی بویاقلار لعاب تاپا بیلیردیک آنجاق ایندی اونلاردان یوخدور، بیز ده اؤلکه ده تولید اولانلار قناعت ائدیریک. ساخسیچیلیغا ان اؤنملی ابزارلاردان بیر کوره، بیر ده چرخدیر. بونلاردان علاوه بو ماتریاللاردان آد آپارماق اولار: کائولن، قلع، گوموش توزو، شاموت، پشمیش کرپیچین توزو و ...

***نئجه نوع کوره و چرخ وار ؟**

کوره اوچ نوع دور. ۱- سنتی کوره دیر، اوندا ۲۰۰ پارچا ساخسینی پیشیرمک اولار. ۲- الکتریک کوره (کوره برقی)، اوچ پارچا ساخسینی اوندا پیشیرمک اولار. ۳- ال کوره سی (کوره ی دستی). چرخلر ده ایکی نوع دور. بیر ی آیاقلا فیرلانیر او سنتی دیر و چوخ زحمت آپاریر. باشقاسی دا الکتریکی چرخدیر او دا دینامینان ایشله ییر، ایشلمگی چوخ راحت دیر.

***ایندی تبریزده سنتی کوره لردن واردیرمی؟**

بلی تبریزده آقای قابچی گیلین وار، بیر ده ساخسی ائوینده (خانه سفال تبریز) بیر سنتی کوره وار. ایشیمیز اولاندا هر ساخسیچی بیر نئجه ایشینی او کوره یه قویوب بیرلیکده پیشیریک، هئچ ده محدودیت یوخوموز دور. قالان اؤزل ایشلریمیزی الکتریک کوره ده پیشیریک. الکتریک کوره لرین بیر اؤزلیگی اودورکی ساخسیچی اونون ایستلیگینی ایسته دیگی درجه ده تنظیم ائده بیلیر. بو کوره نی کرایه ده ائله مک اولور. منیم کئچمیشده کارگاهیم وار ایدی، عایله وی ایشلریمه گۆره ایندی ائوده ایشله ییرم.

***کوره لرین ایستلیک درجه سینی هانسی اؤلچولر اساسیندا تنظیم ائدیرسیز؟**

اونلارین تنظیملنمه سی تورپاغینا باغلی دی، بیر ده ایشله دیگیمیز ساخسی نین تکنیکینه گۆره اولور.

*بو صنعتده احيا ياخود راکو تکنیکی نه دئمک دیر؟

«راکو» تکنیکینده ساخسی نین قالارقیلیغینی گوجلندیرمک اوچون، اونا اؤزل ماتریال لار مثلاً: شاموت (پیشمیش ساخسی نین توزو) و ... آرتیریلیر، بویاق و وورولمادان، ترکیبینه گوموش توزو، قلع، مس و ایستهنیلن دمیری اولان هر بیر ماده لعابا آرتیریلیب کوره یه قویولور، پیشن زامان، کوره ده او قدر قالمالی دیر کی، اصطلاحاً پول کیمی قیزارسین، او حالدا ساخسی اؤزل بیر انبر ایله گؤتورولوب، آغاج اوغونتولارینین اوستونه قویولور، بو وضعیتده آغاج اوغونتولاری آلولانیر، او حالدا اود خفه لنیر، بئله وضعیتده اونون اکسیژنی آئینیر، ساخسی نین ایچینده اولان بوتون ماتریالار اؤز اصل لرینه قاییدیر. مثلاً مس، مس اولور، قلع، قلع اولور و گوموش ... بو ایشی تهرانین هنر دانشگاهیندا، انگلستان دان گلن بیر ایرانلی نین کنچیردیگی اؤزل کلاس دا اؤیرندیم، اونون آدینا «راکو» دئییرلر.

*ساخسیلارین اوزرینده ایشله دیگنینیز رسمیلرده آذربایجانیمیزین کؤکلو فولکلوروندان ایز گؤرمک اولارمی؟

من ایشلریمین نه شکیلده اولماسی اوچون اؤنجه دن فیکیرلشمرم، الیمی پالچیغا قاتاندان سونرا، اونون ایچیندن بیرزاد چیخار، حتی رنگلر ده ایشی گؤره - گؤره ذهنیمده یارانار. من ایستر- ایستمز اؤز ایشلریمه فولکلوروموزو جالاییرام و بوندان دا قیراقدا اولایلمز. هئچ واخت دا سفارشی ایش گؤرمه میشم، ایش منیم ایچیمدن دوغولمالیدیر، یوخسا ایشلمرم. چالیشارام ایشلریم مطلق تقلیددن اوزاق اولسون، باشقاسی ایشله یین بیر ایشی بیر داها ایشله مکدن چکینرم.

*سیز بیر آذربایجانلی اولاراق کیملیگینیزی گؤستریب، بیر گوجلو کنچمیشه باغلی اولدوغوزو بیللندیرن بیر اثرلر یاراتمیسیز؟

بو صنعت ده ایشله نن فیروزه آدلی بویاق تبریزه مخصوصدور و ایرانین باشقا شهرلرینده حتی دونیادا بئله بیر رنگی چیخاردا بیلملر، بیز چالیشاریق بوتون اثرلریمیزده بو بویاقدان بیر ایز اولسون و ایشین تبریزه عاید اولدوغونو گؤسترسین. استاد قابچی گیل چیخاردان فیروزه بویاغینی، هئچ کیم چیخاردا بیلیمیر، حتی شاگردلری ده بو بویاغی چیخارتماغا قادر دئییرلر.

*سيزجه استاد قابچی گیل حیاتلارینی دیشندن سونرا، بو اؤزل فیروزه‌ای بویاغی، اونلارا تاي چيخاردان وارمی؟

اونلار بو مخصوص بویاغین سیرلرینی اوغلو استاد بویوک آقا قابچی جنابلارینا اؤیردیلر، تقریباً اؤزلری چيخاردان بویاغا یاخین بویاق چيخاردا بیلیرلر، بلکه گله‌جکده تجربه‌لری چوخالاندان سونرا او بویاغین تاینی چيخاردا بیلدیلر. ساخسیچیلیقدا فیروزه‌ای رنگ میسدن عمله گلیر و اونون گؤزلیگی ده لعابینا باغلیدیر.

*سيز بو گونه کیمی سئودیکینیز ان گؤزل ساخسینی یارالدا بیلیمیسیز؟

من ایش سورجینده اولایلاری چوخ سئورم و ایشلریمین چوخو اؤنجه ۷۰دن پلانلامادان، ایش زامانی شکیل و طرحی ذهینمده یارانار و ایشین سونوندا، ان هیجانلی لحظه‌لریم، ایشین کوره‌دن چيخماغینی گؤرمک دیر. بیر نئچه بئله ایشلریم وار اونلاری چوخ سئورم.

***بوتون هنرليرده اۆزلرينه مخصوص بير غرور و منيت وار، اؤرنك اوچون بير شاعر اۆزونو باشقالاريندان گوجلوييلر، هابئله بير موسيقي بستانه كاري اۆزونو تايييز سانار، ساخسيچيلىق صنعتينده ده بئله بير دوروم وارمى؟**

ائله دى بيزيم ده ايشيميزده بئله بير دوروم وار. كلاسدا اؤيرنجيلريمه دئيرم: «من بو صنعتى چوخ زحمتله اله گتيرميشم، كئچميش ايللرين فيكرى بوگون ده منده اولسايدى، بو هنرين چوخ گيزلين لئملرينى سيزه دئمزديم، اما ايندى داها ايسته ميرم بيلديكلريم سينهمده قالسين، اونلارى چوخ راحتليقلا سيزلرله پايلاشماق ايستيرم.» هر صنعتده اۆزل بيليكلىرى گيزلتمك حسى اولدوغو اوچون، بيزيم صنعتين اوستادلاريندا دا ضعيف حالدا بئله بير دوروم وار.

***تبريزده ساخسيچيلىق صنعتينده استاد قابجى گيلدن سونرا كيمدن آد آپارا ييلريز؟**

اجازه وئرين اۆزومو دئمه ييم، عايله ده اۆزومه مخصوص ائو ايشلرى بوينومدا اولدوغو اوچون، بو صنعته اينديكى دورومومدان آرتيق واخت قويا بيلميرم، فقط خانم مقدم - ى، بوتون واختينى ساخسيچيلىغا قويدوغو اوچون، بو صنعتين يوكسك يئرینده گؤرورم.

ساغدان سولا: نيگار خياوى، احد فرهمندى، مليحه زاله پور

*** سیز قادین یوخ، بیر کیشی اولسایدیز، فیکر ائدیر سیز ایشلریز بو قدر ظرافتلی و اورگه یاتان اولاردیمی؟**

کیشی اولسایدیم مطلق ایشلریم فرقلی اولاردی. بیزیم اویرنجیلردن بیرى وار کیشی دیر، سرگیده ایشلرینه باخیردیم، طرح و رنگلرینده یومشاقلیق و اینجه لیک گؤرموردوم، قادینلارین ذهنینده تۆره نن یومشاقلیق طبعی کی آقالاردا اولایلمز. بلکه ده ائله بو ایش قادینسل بیر ایشدیر. بیر ده کیشی اولسایدیم پول چیخارتماق مجبوریتینده قالاردیم، اوندا ایشلریم بازار سئون اولوب، داها هنر ایزلرینی ایتیردی و بو گونکو یاراتدیغیم اثرلر اولمازدی.

*** نئجه ایلدی بو صنعتده اویرتمنلیگه باشلامیسیز؟**

هانسی زامان منه مجوز وئرمکلرینی خاطیرلامیرام، آنجاق ۵ ایلدن بری اویرتمنلیگه باشلامیشام.

*** مجوزیزی هانسی اداره وئریب؟**

بیز اول میراث فرهنگیه باغلی ایدیک، آنجاق ایندی صنایع دستی اداره سینه باغلانمیشیق.

*** اوستادلیق (اویرتمنلیک) مجوزیزی، اؤزل بیر سیناق آلاندان سونرا وئریلر؟**
یوخ، من ایللر بویو سورکلی ساخسیچیلیق صنعتیله ایشله دیگیم اوچون، بوللو اثرلریمی گؤردولر، سونرا اوستادلیق و اویرتمنلیک مجوزی وئردیلر.

*** مجوز الده ائتمک اوچون خاص بیر اوستادلارین رایینی آلماق لازیمدیر؟**

بیز مجوز آلان زامان، بورادا بو هنردن ائله باشی چیخانلار یوخ ایدی، فقط خانم مقدم ایدی. او، منی میراث فرهنگیه تائیتدیردی، اونلار دا مجوز وئردیلر، ایندیه س اویرتمنلیکله مشغول اولماق اوچون امتحان کچیرمک لازیمدی.

*** بوگونه کیمی ساخسیچیلیق صنعتی نین چشیدلی مراحلیندن آموزش اوچون هر هانسی بیر سی دی یا کتاب حاضرلامیسیز؟**

هله لیک بئله بیر سی دی یا کتاب چیخارا بیلمه میشیک، اما منیم بیر ایشیمین بوتون مرحله لریندن، یعنی باشلانیشیندان قورتولوشونا قدر شکل لر چکمیشیک.

*** بو هنری اویرنمک اوچون اونا عاید کتابلار دا وارمی؟**

کتاب یوخ، آنجاق طرح درس لریمیز وار. بو گونه کیمی ائله مدون کتاب یازیلما ییب، اما عمومی سرگیله قاتیلدیغیمیز اثرلردن بوروشور و سی دی وار.

*خصوصی کلاسلا ردا عمومى کلاسلا رين فرقى نه دير؟

عمومى کلاسلا ردا بير عمومى مرحله کنچير و اؤيرنجيلرين هاميسينا مدرسه لر کيمي، بير يئرده درس وئريلير. اما خصوص کلاسلا ردا اؤيرنجى سئودىگيني اؤيرنير و آرتيق ماراقلانير. آرتيرماليام کى خصوصى درس وئرن بير نئچه اؤيرتمن وار، آنجاق کلاس تشکيل ائتمک اوچون يئر امکاملارى يوخدور.

*اوخوجولار يميزدا ساخسچيليق صنعتينه آرتيق ماراق ياراتماق اوچون نه دئيه بيلرسيز؟

منجه بو صنعتى ياخيندان حس ائتمک، اونا ياخينلاشماغا سبب اولار، هر کيمسه ساخسى ايشينده بير اثر توليد ائتمگه ال قاتسا، او ساخسى، کوره دن چيخاندا، توليد ائده نينه اولدوقجا لذت وئرجهک و ائله بو يول ايله گونو - گوندن ساخسسيا علاقه سى آرتاجاق.

*ائل بيليمى اوخوجولارى هابئله باشقا ماراقليلار، سيزين صنعتيزى اؤيرنمک ايسترسه لر هارالارا گئتمه ليدير؟

کنچميشده دولت بو صنعته آرتيق دستک اولوب، ساخسى ائوينده اوچ مرحله ده (مقدماتى، پيشرفته، تکميلي) اؤيرنجيلر اوچون پولسوز کلاسلا ر قويموشدو، آنجاق ايندى اؤيرنجيدن پول آلينير. هر مرحله، ۲۴ جلسه ده عمومى کلاس کنچيريلير و ۱۶۰ مين تومن ده پول آلينير، يئرى ده دوه جى (شمس تبريزى) خيابانيندا ساخسى ائويدير. اورادان سونرا خصوصى کلاسلا ر دا وار. منيم اؤزومون ده خصوصى کلاسيم وار، اؤيرنجى قبول ائديرم.

*بوگونه کيمى اثرلرينيز له هانسى سرگى و يا سرگيله قاتيلميسيز؟

منيم المدن ايش چيخان زاماندان، ايرانين شهرلرينده کنچيريلن بوتون سرگيلرده اورتاقلیق ائتميشم، بونو دا دئيم کى بيزيم سرگيلر اساسا عمومى سرگى اولار، انفرادى چوخ آز سرگيميز اولوب. هر ايکى ايلدن بير ايراندا ساخسى سرگيسى اولار، بيز ده قاتيلاريق، تبريز، تهران، مشهد، کاشان و باشقا شهرلرده کنچيريلن سرگيلرده اورتاقلیق ائتميشم. ساي باخيميدان ۴۰ دؤنه يه ياخين سرگيلرده اورتاقلیغيم اولوب، هابئله صنايع دستى نين جشنواره لرينه ده قاتيلميشام. ايراندان انشیکده بير دؤنه قطر اؤلکه سينده سرگيميز اولوب.

***سيزين سرگيلريزه مارق گؤسترن چوخ اولورمو؟ و گؤروش ائدنلريز عموما هانسی قشردن اولور؟**

مارق گؤسترن چوخ اولور و گئت - گنده ده آرتير، عموما قادينلار چوخ گؤروش ائديب بو صنعتين اؤيرنمەسى اوچون سؤاللار سؤروشورلار، دئمک خانيملاردا بو صنعتی اؤيرنمگه مارق داها آرتيقدير. آنجاق ايشلريميزی ساتين آلانلار آز اولور.

***بو صنعتين ياريشلاريندا شرکت ائديسيزسه، هانسی يئری قازانميسيز؟**
تهراندا کئچيريلن «صنعتکار قادينلار» (زنان هنرمند) آدلی بير ياريشدا ايکينجی يئری قازانديم.

***خانم ژاله پور سيز ۱۷ ايلدن آرتيقدير ساخسچيليق صنعتينده چاليشيسيز، بو ايللرين بويوندا چوخلو خاطره لريز اولوب، ايستيرديم اولورسا ان شيرين خاطره لريزدن بيريني اوخوجولاريميزلا پايلاشاسيز؟**

منه بو ايللرده چوخلو خاطره لر اوز وئريب کی هامیسی اؤز يئرینده شيريندی، بيری بئله اولوب کی، من بير گؤزل ايش ايشله ميشديم، اونو دا چوخ سؤيديم. بير گون قابچی جنابلاری زنگ ووردو: «دور گل کارگاه، بير پيس اتفاق دوشوب». سوروشدوم: «نه اولوب؟». دئدیلر: «کوره نين پايه لری تۆکولوب سنين ايشين ده کوره ده قالب». اوستاد اؤزو مندن داها چوخ ناراحات ایدی، دئديم: «داها چاره يوخدور نه ايش گؤرمک اولار». خلاصه گئتديم کارگاه، کوره احيا دوروموندا اولان زمان تۆکولموشدو، منيم ساخسیمي اورادان چيخاردیق، تعجبله گؤردوم فوق العاده گؤزل بير ايش اولوب و تصادفن منيم سؤديگيم اؤزل رنگده چيخب، او خاطره ني هئچ واخت اونو تمارام. او ساخسينی دا اؤزل بير اثر کیمی قورويوب ساخلاميشام.

***بوتون صنعتلرين اؤزنه گؤره سورونلاری وار، سيز ده بو صنعت ده بير سورونلارلا قارشيلانيرسيز؟**

ائله دير. بيزيم ده مشکلاتيميز اولور، خصوصاً ابراز و ماتريال گتيرمکده. مثلاً منيم ايشيمده بير انبر لازيمدير، اونو سامان ميدانيندان آلماغا بير کيشی گئتمه لی ایدی، عايله مده اولان کيشلرين واختلاری اولماديغي اوچون، اونو آلماق منه اولدوقجا چتیندير. باشقا دوستلاريم وار، اونلار دا گاهدان مالی مشکله

دوشورلر، گاهدان بویاق یا دا باشقا ماتریاللاری آلماقدا چتینلیک چکیرلر، یا مثلا کریج کرخانلاریندان پیشمیش کریجکلرین توزلاری بیزه لازیم اولور، اورا گندیب اونو آلیب گتیرمک اولدوقجا چتیندیر. آنجاق منیم حیات یولداشیم آقای مهدی پور ابراهیم ساخسیچلیق صنعتینده منه منتسز دستک اولدوغو اوچون مالی باخیمدان مشکولوم اولماییر، ائله بورادان اوندان چوخلو تشکور ائدرم.

***بو گون ساخسی هنرینین دورومونو جامعهده نجه گؤرورسوز؟ بیر ده سیزجه بو صنعت خالق آراسیندا یا یقینلا شماقدادیر یوخسا گلیشمه دورومو یوخدور؟**

بو نجه ایلین بویوندا، خالق طرفیندن بو صنعته گونو - گوندن مارق آرتیب، اؤزلیکله قادیلار ساخسیچلیق هنرینه ساری چکیلرلر. اونون دا سببی ارتباط وسایلی نین (انترنت، مطبوعات، تلویزیون، موبایل و...) چوخالماسیدیر.

***بو گونلر ساخسیدان چوخلو قاب - قاجاق دوزه لینییر، سیزجه بو قبالردان یتمک قابی کیمی فایدالانماق، بهداشتی باخیمدان، انسان بدنینه ضرر یئتیرمی؟**

قورقوشوم، یتمک باخیمیدان انسان بدنینه ضرر لیدی. تزئینی ایشلریمیزده یوخ، اما مصرفی ایشلریمیزین لعابیندا چالیشاریق اصلا سرب یا هامان قورقوشومدان فایدالانماق و اونو قلیایی ائدریک. آرتیرمالیام بویاغیندا یاشیل رنگی اولان قبالرین لعابیندا مطلق قورقوشوم وار، اونو یتمک قابی کیمی ایشلتمه لیک. گؤی رنگی ایله فیروزه رنگی اولان قبالر قلیایی اولدوقلاری اوچون ضرر سیزدیر. بیزیم اؤز ائویمیزده بوللو یتمک قبالریمیز ساخسیدان دیر. بونو دا دئییم کی، ساخسی قابین ماتریاللاری شوک قبول ائدن اولسا، اونو اود اوستونه قویوب یتمک پیشیرمک اوچون استفاده ائتمک اولار.

***سیز و باشقا صنعتکارلار ایشله دیگی ساخسی قبالرین اوزرینده چوخلو زحمتلر چکیلر، اما اقتصادی باخیمیدان لایقینجه دیر وئرلمه دن آلیش - وئیش اولمور، سیز بو دورومون سببینی نه لرده گؤرورسوز؟**

بو صنعتین تائیدیرماسیندا و اوندان فایدالانماق یوللارینی اؤیرنمکده یئرلی قدر خالقیمیزا بیلگیلر وئرلمه ییر، اوندان باشقا چینده تولید اولان کیفیتسیز ساخسیلار بازارا دولوب، ساخسی سئونلر اونون کیفیتی ایله تانیش اولمادان

ظاهرينه آلدانيب آليرلار، اونون اوچون بيزيم ايشلر قيمت دن دوشور. بير ده خانيملار ائولرينه تزئيني وسايل آلاندا ساخسييا، باشقا جنسلر قدر دير وئرملرلر.

* سيزين ايشله ديگيز ساخسيلاري ساتين اولاراق هاردان آلماق اولار ؟
بلي، بيزيم ساتيشيميز دا اولور، اونلاري ساخسي ائويندن (مرکز خانه سفال تبريز) و باشقا آليش - وئريش يئرلريندن آلماق اولار، بير ده بيزيم ايشلريميزين چوخ ساتيشي تهراندا اولور.

* و سون سؤزونوز؟

من ائل بيلميني بوتون عضولريندن، بو دانيشيقتا حضورلاري اولان خانيملاردان و سيزدن چوخلو تشكور ائديرم، زحمت چكيب ييزي ياد ائله ديز، ائليميزين فولكلورونو هابئله ال صنعتلريني مکتوبلاشديريپ آرشيولشديرديگيز اوچون ساغ اولاسيز، يولوز آچيق اولسون!

* من ده ائل بيلميني طرفيندن بو دانيشق اوچون ييزلري حضورونوزا قبول ائتديگينيزه گؤره تشكور ائديپ، سيزه آيدين گله جك، بوللو اوغورلار آرزولاييرام، چوخ ساغ اولاسيز.

تابلوی سیمرغ در مرحله رنگ قبل از پخت

کتاب تانیتمی

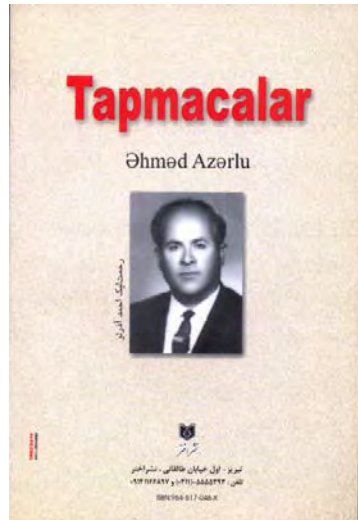

کتابین اؤن سوزونده اوخووروق:

... هر بير خالقین شفاهی خالق ادبیاتی هر
اؤلکه نین بوتون وطنداشلارینین، خالقین
نسیللرینین عصیر لر بویو، حیات مشاهدیلری،
گؤروب - گؤتوردوکلری طبیعتدن توتמוש
جمعیته قدر دوشونجه لری، آنلا ییلسلاری
اساسیندا یارانان و توکنمز معنالار خزینه سیدیر.
بیزیم اؤلکه ده و خالق ایچینده اولان آتالار
سؤزو، ضرب المثلر، بایاتیلار، لایلار،
آلغیشلار، قارغیشلار، آند - قسم لر، تاپماجالار
و سایر بو کیمی خالقین تجربه انتدیگی سؤزلر
اولدقوجا چوخدور.

... من عؤمروم بویو ۱۶ یاشیمدان باشلایاراق بو گونه کیمی خالقیمیزین ایچینده
فولکلور نمونه لری توپلاماقلا مشغول اولوب و یورولمادان بو یولون دامچیسی
اولموشام، توپلادیغیم خالق ادبیاتینی و
فولکلورونو خالقیم چاتدیرماغی اؤزومه
بورج بیلیرم. چونکی بونلار خالقین مالیدیر.
خالقدان توپلانیب و خالقا دا چاتالیدیر.
حق - حقدارا چاتار.

«تاپماجالار» کتابی ۱۳۸۵-جی ایل تبریزده اختر
یابین ائوینده، ۱۰۴ صفحه ده، رقعی بیچیمینده
ایلک دؤنه اولاراق ایشیق اوزو گؤروب. بو
کتابین اوخوماسینی عموم اوخوجولاریمیزا
نیسگیل ائدیریک.

بیلدیری

اڭل بیلیمی درنگی، آذربایجان خالق یئمکلرینی توپلاییب، چاپ ائتمک اوچون، عموم اوخوجولاریندان ایسته ییر اؤز یاشادیغی شهر، بؤلگه و کند ده حاضیرلانیب یئیلن یئمکلری آشاغیدا گلن بیلگیلره اساسلاناراق توپلاییب وئریلن الکترونیک آدرسه گؤندرسینلر.

۱- یئمکلرین هانسی زومره یه عایید اولماسی قیده آلینمالیدیر. اساس زومره لر بونلاردیلار:

۱-۱- آشلار و شوربالار

۲-۱- پلوولار

۳-۱- خوروشلار

۴-۱- ایچمکلر

۵-۱- توره یئمکلری

۶-۱- شیله لر

۷-۱- شیرینی لر

۸-۱- کوفته لر

۹-۱- دولمالار

۱۰-۱- چؤرکلر

۱۱-۱- کبابلار

۱۲-۱- یونگول یئمکلر

۲- یئمگین یئرل آدی و باشقا آد واریانتلاری قیده آلینمالیدیر.

۳- یئمگین هانسی بؤلگه لرده پیشریلمه سی یازیلمالیدیر.

۴- یئمگین تاریخی و هانسی دؤوره ده یارانماسی بللی اولورسا یازیلمالیدیر.

۵- یئمک ملزمه لرینین آغیرلیغی و یا حجم باخیمیندان اولچوسو بللی اولمالیدیر. حجم اؤلچولری بونلاردان عبارتدیر: چای قاشیغی، مورابا قاشیغی، یئمک قاشیغی، لیوان (CC ۲۲۰)، استکان (CC ۱۰۰).

۶- یئمگین پیشرمه سینه هانسی آراجلارین (ایزارلارین) لازم اولماسی یازیلمالیدیر.

۷- یئمگین پیشرمه سینه هانسی تعریفی ان چوخ ۲۰۰ کلمه ده سونولمالیدیر.

۸- یئمگین پیشریلیب سونولموش حالیندان ان آزی بیر شکیل گؤندریلمه لیدیر.

حؤرمتملی یازارلاردان رجا اولونور، توپلادیقلاری یازیلارین قاینق شخصی نین؛ (آدی، سوی آدی، دوغولدوغو ایلی و یئری، ساوادینی هابئله یاشادیغی یئری) یازیلاریندا قید ائدیپ، قاینق شخص و اؤز لرینین شکلینی ده گؤندرسینلر.

ah.oyaq@gmail.com

(continued)

